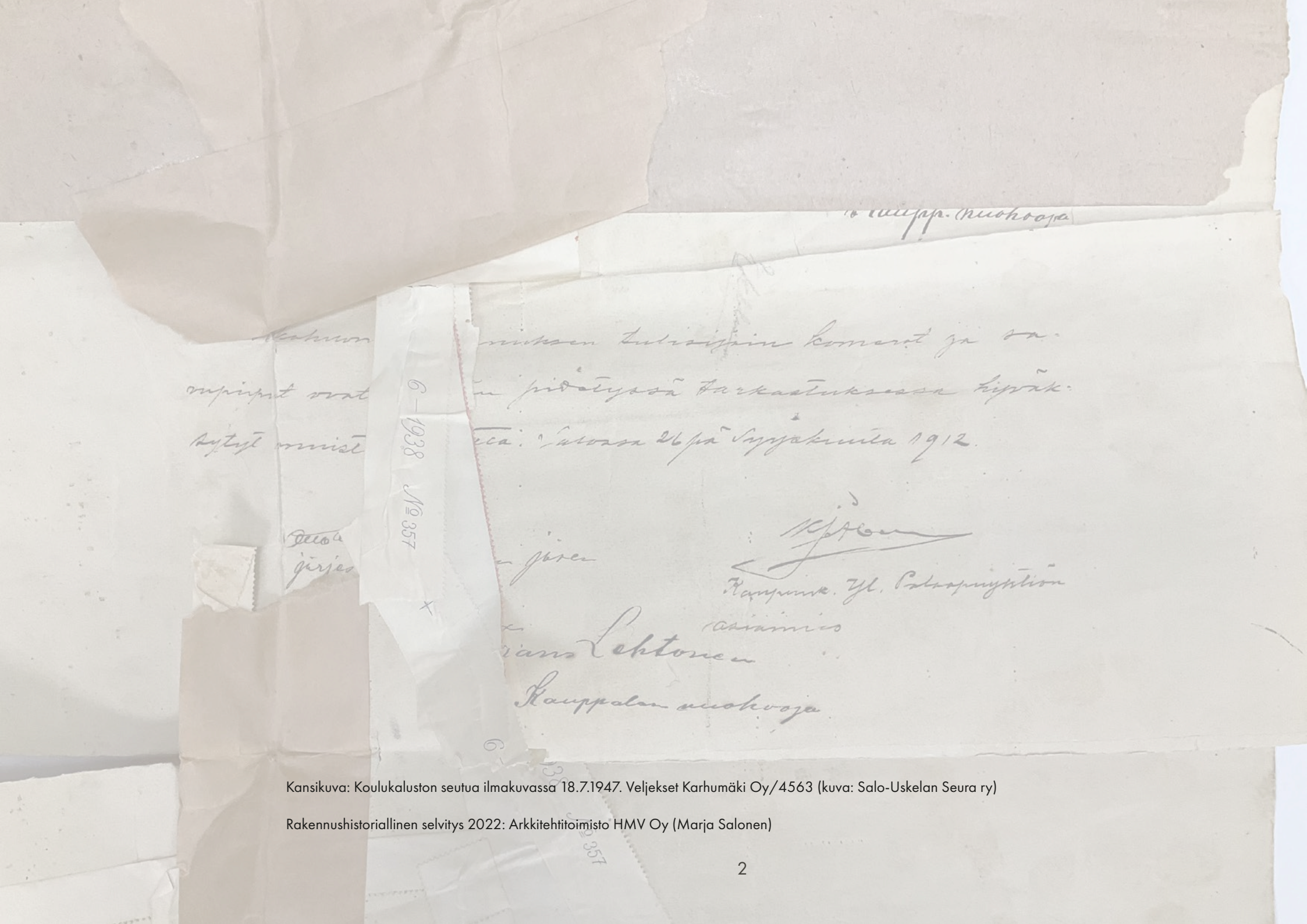

mmv

Salon Koulukalusto
rakennushistoriaselvitys 2022

Kansikuva: Koulukaluston seutua ilmakuvasa 18.7.1947. Veljekset Karhumäki Oy/4563 (kuva: Salo-Uskelan Seura ry)

Rakennushistoriallinen selvitys 2022: Arkkitehtitoimisto HMY Oy (Marja Salonen)

Sisällys

Johdanto	4
Tehtävän ja kohteen kuvaus	5
Perustiedot	6
Selvityksen tekijät, tarkoitus ja tutkimusmenetelmät	7
Taustatietoja kohteesta	8
Käyttöhistoria	9
Aikakauden arkkitehtuuri ja teollinen rakentaminen	10
Asemakaava- ja suojelutilanne	12
Alueen rakentuminen ja asemakaavoitus	14
Asemakaavan historiaa	15
Toisen kauppalanosan kehittyminen ja alueen varhainen teollisuus	17
Korttelin rakentuminen ja rakennuskanta	18
1910-luku	20
1920-luku	30
1930- ja 1940-luvut	40
1950-luku	45
1960-luku ja myöhemmät rakennusvaiheet	52
Rakennusten säilyneisyys ja nykytila	58
Yhteenveto	68
Rakennussuojelun tavoitteet ja tulevaisuuden kehitysmahdollisuudet	70
Lähteet ja liitteet	72

Johdanto

Tehtävän ja kohteen kuvaus

Tämän rakennushistoriaselvityksen kohteena on Salon keskustan tuntumassa, Salonjoen varrella osoitteessa Tehdaskatu 13–15 sijaitseva kortteli (nro 10), jossa toimi pitkään Osakeyhtiö Koulukalusto.

Tarkasteltavana oleva alue sijaitsee Hornin kaupunginosassa.

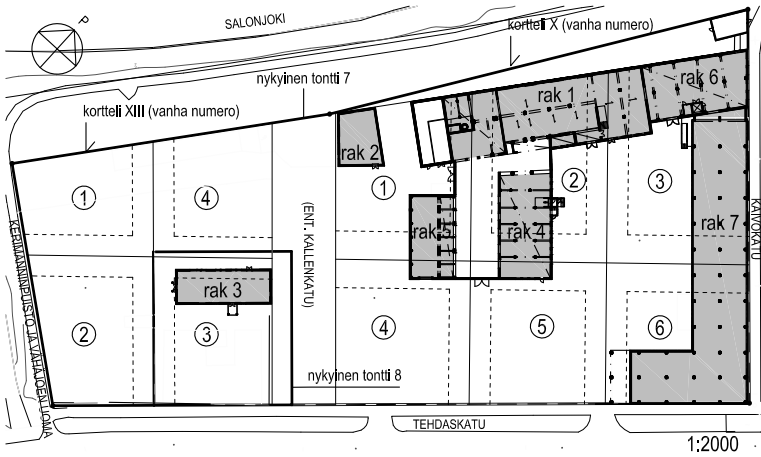

Vasemmalla:
tehdassali rakenteilla vuonna 1910. (kuva: Turun museokeskus).

Ote opaskartasta (Salon karttapalvelu).

Perustiedot

nimi	Osakeyhtiö Koulukaluston kortteli		
osoite	Tehdaskatu 13–15, Salo		
kaupunginosa	2		
kortteli	10		
tontti	7 ja 8		
rakennukset ja suunnittelijat	rak 1, Vanhin tehdasrakennus 1910 (F. A. Salola), laajennukset ja tehtaan korottaminen kaksikerroksiseksi 1916–1921 (G. S. Sonntag) rak 2, Asuinrakennus (entinen paja) 1921 (G. S. Sonntag) rak 3, Asuinrakennus (entinen johtajan asunto, myöh. konttori 1925 rak 4, Tehtaan laajennus 1938 (A. Niemi) rak 5, Tehtaan laajennus (kuivaamo) 1954 rak 6, Tehtaan laajennus 1955 rak 7, Tehdasrakennus 1960 (Lauri Hollmén)		
rakennusten käyttöhistoria	Rakennukset olleet pääosin tehdaskäytössä. Rakennukset 2 ja 3 nykyisin asuinkäytössä ja rakennuksissa 6 ja 7 työpajatoimintaa. Rakennukset 1, 4 ja 5 ovat tyhjiillään.		
omistus	Tontilla 7 olevat kiinteistöt (rak 1, rak 2, rak 4, rak 5, rak 6 ja rak 7 ovat Kiinteistö Oy Pulpetin omistuksessa. Tontilla 8 sijaitsevan rak 3 omistaa Kasirata Oy.		
voimassa oleva kaava	Asemakaava 2.11.1971 (TTV-kortteli) ja osayleiskaava 17.2.2014 (AK-kortteli)		
rakennusoikeus	osayleiskaavan tonttitehokkuudella e=1.0: 14130 kem2 + 1482 kem2		
tonttien pinta-alat	kiinteistö 734-2-10-7: 14130 m2 kiinteistö 734-2-10-8: 1482 m2		
laajuustiedot	(osiittain mitattu piirustuksista, ei tarkka)		
	rak 1	1800 kem2	13500 m3
	rak 2	144 kem2	460 m3
	rak 3	470 kem2	3000 m3
	rak 4	800 kem2	5600 m3
	rak 5	350 kem2	1900 m3
	rak 6	800 kem2	5800 m3
	rak 7	2715 kem2	19000 m3

Nykyinen kortteli 10, jossa sijaitsevat tontit 7 ja 8. Säilyneet rakennukset harmaalla. Aikaisemmin kortteleiksi X ja XIII nimettyjen kortteleiden vanhat tonttinumerot näkyvät ympyröityinä.

Selvityksen tekijät, tarkoitus ja tutkimusmenetelmät

Rakennushistoriallisen selvityksen on tilannut Tehdaskatu 13 (korttelin 10 tontti 7) kiinteistöjen nykyinen omistaja Henri Nieminen / Finnfoam vuonna 2022. Selvityksen laatiminen liittyy korttelin kehittämiseen osayleiskaavan linjausten mukaisesti. Tavoitteena on korjata vanhoja tehdasrakennuksia asuinkäyttöön sekä tutkia korttelin täydentävää lisärakentamista. Selvityksen tarkoituksena on kartoittaa korttelin rakennusvaiheet ja koota yhteen sirpaleista tietoa korttelin asemakaavoituksen pohjaksi sekä korjaustyön suunnittelua varten.

Rakennushistoriallisen selvityksen on laatinut Arkkitehtitoimisto HMY Oy /arkkitehti Marja Salonen.

Selvityksessä on kartoitettu korttelin rakennusvaiheita niin kattavasti kuin se käytettävissä olevan piirustusaineiston perusteella on ollut mahdollista. Puretut rakennukset on esitelty lyhyesti. Painopiste on säilyneissä rakennuksissa ja erityisesti niiden ulkoarkkitehtuurissa. Vaikka selvitys laaditaan asemakaavoituksen pohjaksi katkaen koko nykyisen korttelin, jää se tontin 8 osalta tässä vaiheessa pintapuoliseksi. Tontilla sijaitseva Koulukaluston entinen johtajan asunto / konttorirakennus (rak 3) on nykyisin asuinkäytössä, eikä lähiaikoina ole tiedossa tarvetta sen muutoksille tai lisärakentamiselle. Tontilla 7 taas sijaitsee asuinrakennuksena toimiva entinen paja (rak 2), joka on toistaiseksi säilymässä nykyisessä käytössään. Tarkastelun pääkohteena ovat tyhjilleen jääneet tehdasrakennukset (rak 1, 4, 5 ja 6), joiden muuttamista asuinkäyttöön tutkitaan. Selvityksessä on mukana myös samalla tontilla, Kaivokadun varrella sijaitseva teollisuusrakennus (rak 7). Rakennuksen tiloissa on edelleen työpajatoimintaa, eikä sen tulevaisuuden linjaamisella ole samanlaista kiirettä kuin tyhjilleen jääneiden ja huonoon kuntoon päässeiden kiinteistöjen kohdalla.

Selvityksen keskeisimmät lähteet ovat säilyneet pääpiirustukset. Salon järjestysoikeuden arkistossa (kaupunginarkisto) ovat paperiset lupakuvat vuosien 1910–1938 välisistä rakennusvaiheista.¹ Tätä uudemmat piirustukset löytyvät rakennusvalvonnan arkistosta, ja ne on viety sähköisenä Lupapisteeseen. Merkittävänä apuna ovat olleet

muutamat vanhat valokuvat, joiden etsimiseen on osallistunut aktiivisesti mm. Salo-Uskelan seura ry. Lisäksi Koulukaluston historiaa on selvitetty tutustumalla yrityksen suppeisiin historiikkeihin², joissa rakennusvaiheita on kuvailtu valitettavasti varsin ylimalkaisesti.

Åbo Akademin³ tai Museoviraston⁴ arkistoista ei löydy aineistoa kohteesta. Museoviraston inventointilomakepohjaan on vuonna 1990 täytetty suppeat kohdetiedot tontilla 8 sijaitsevasta konttorirakennuksesta sekä tontilla 7 sijaitsevasta tehdas- ja asuinrakennuksesta. Tehtaan osalta kortissa mainitaan vain ennen 1950-lukua valmistuneet osat. Inventointikortit ovat tämän selvityksen liitteinä.

Tietoa on etsitty myös Suomen elinkeinoelämän keskusarkistosta (ELKA), josta löytyy pääasiassa Koulukaluston valmistamien tuotteiden piirustuksia. Koulukaluston myöhemmin ostaneen Iskun varastossa on tuotekuvia, kirjanpitokirjoja, muotokuva entisestä toimitusjohtajasta Sigfrid Sonntagista sekä tehdaskiinteistöjä esittävä maalaus.⁵ Finna.fi hakupalvelun kautta on hankittu muutama valokuva vanhimman tehdasosan rakentamisesta. Originaalikuivat ovat osa Varsinais-suomalaisen osakunnan Turun museokeskukselle lahjoittamaa kokonaisuutta.⁶

Selvityksessä esiintyvät vanhat pääpiirustukset eivät ole mitta-kaavassa, jollei asiaa ole erikseen mainittu kuvatekstissä. Valokuvat ovat Arkkitehtitoimisto HMY:n, ellei kuvien yhteydessä mainita toisin.

¹ Luettelo piirustuksista erillisenä liitteenä.

² Yhtiön 30-vuotishistoriikki vuodelta 1942 sekä 50-vuotishuhtajulkaisu vuodelta 1960.

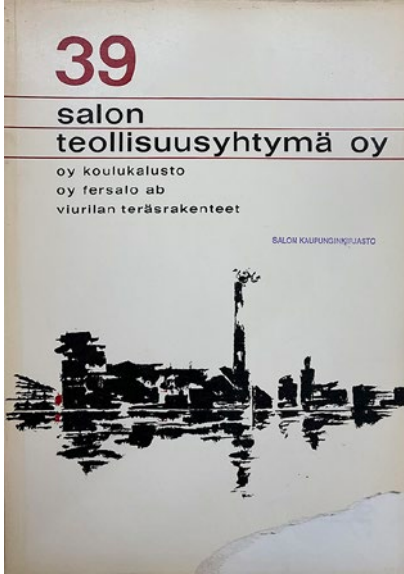
³ Tiedustelupyynnöön saatu vastaus 22.6.2022 Åbo Akademin kirjastosta.

⁴ Tiedustelupyynnöön saatu vastaus 25.5.2022 Museoviraston arkisto- ja tietopalveluista.

⁵ Tiedustelupyynnöön saatu vastaus 7.4.2022 Isku Oy. Tor Sonntag mainitsi, että tehdaskiinteistöjä esittänyt maalaus oli aikoinaan hänen työhuoneensa. Puhelu 16.3.2022.

⁶ Tarkemmat tiedot kuvien taustasta saatu 14.6.2022. Turun kaupunki, Museopalvelut.

Taustatietoja kohteesta

Käyttöhistoria

Tarkasteltavana olevassa korttelissa toimi vuosikymmeniä muun muassa pulpetteja, luokkatauluja ja veistovälineitä valmistanut Osakeyhtiö Koulukalusto, jonka liiketoimintaa kuvaa hyvin sen vuonna 1911 ilmestyneen ensimmäisen hintaluettelon kappale:

"Osakeyhtiö Koulukaluston tarkoitus on ajanmukaisilla koneilla ja keinoilla sekä päteviksi havoittujen ohjeitten ja kasvatuseriaatteiden mukaan valmistaa koulutarpeita, etenkin sellaisia, joita voidaan tehdä puusta ja metalista. Toimintansa koettaa yhtiö väbitellen suunnata sellaisten koulussa käytettävien puu- ja metalliteosten valmistamiseen, joita nykyään paljon tuodaan ulkomailta, vaikka niitä kotimaassakin voitaisiin valmistaa. Vaikka pääalana ovatkin koulukalustot, niin valmistetaan myöskin muita puusepän alaan kuuluvia teoksia, kuten konttorikalustoja, huonekaluja y.m. kohtuushinnoilla ja huolellisia tekotapoja noudattaen."

Koulukaluston tuoteluettelon kansikuva vuodelta 1960.

Osakeyhtiö Koulukalusto perustettiin vuonna 1910. Samana vuonna alettiin rakentaa ensimmäistä tehdasta ja konttorirakennusta Salonjoen varteen. Korttelia täydennettiin vuosikymmenien kulussa useissa eri vaiheissa. Suurin osa rakennuksista liittyi kalusteiden tuotantoon tai materiaalien varastointiin, mutta osa rakennuksista on ollut ajoittain myös asuinkäytössä.

Vuonna 1990 huonekaluvalmistaja Isku⁸ osti Koulukaluston, joka oli menettänyt markkinajohtajuuden alallaan jo 1950-luvulla. Koulukaluston siirtymistä Iskulle edelsi saneeraus, jossa yritys myytiin vuonna 1984 kehitysyhtiö Sponsorille. Taustalla oli koulujen rakentamisen hiipuminen, joka vähensi oleellisesti kalusteiden tarvetta.⁹

Kalustetuotanto jatkui Salon tehtailla jonkin aikaa vielä yritys-kaupan jälkeen, mutta 1990-luvun laman seurauksena Iskun toiminnot keskitettiin Lahteen.¹⁰ Salon tehtaalla valmistettiin kuitenkin tämänkin jälkeen koulukalusteita Koulu-Salo nimisessä yrityksessä.¹¹

Korttelissa sijaitsevat jäljellä olevat rakennukset ovat tällä het-

kellä pääosin tyhjiillään. Kaivokadun varrella sijaitseva rakennus (rak 7, vuodelta 1960) on Salon Seudun Työkeskus Oy:n (Kolmituote) käytössä. Tehtaassa valmistetaan muun muassa huonekaluja. Vanha paja sekä entinen johtajan asuntona ja konttorina palvellut rakennus ovat asuinkäytössä.

7 Viinamäki, 1942, 16. Perinteisten kalusteiden lisäksi toimitettiin laajasti kaikenlaisia opetustarvikkeita kuten pylväitä suurmiesten rintakuvia varten sekä täytettyjä lintuja. Karilas, 1960, 19.

8 Isku oli alkanut heti perustamisensa jälkeen (1928) kilpailla koulukalusteiden tuotannossa samoilla markkinoilla kuin perinteiset koulukalusteisiin keskittyneet yritykset. Koulukaluston rinnalla oli mm. SOK toiminut keskeisenä kalustevalmistajana. Ennen sotia alan markkinoita oli johtanut Helylä Oy, joka jäi uuden rajan taakse. Vesikansa, 1998, 97 ja 181.

9 Vesikansa, 1998, 181.

10 Iskun tytäryhtiönä toimineen Koulukalusteen ja lahtelaisen Intrio Oy fuusio julkistettiin syksyllä 1991. Uutisessa todetaan, että Koulukaluston toiminta loppuisi Salossa vuoden 1992 aikana. HS 11.10.1991, <https://www.hs.fi/talous/art-2000003096205.html>

11 Vesikansa, 1998, 181.

Aikakauden arkkitehtuuri ja teollinen rakentaminen

12 Putkonen, 2017, 230.

13 Mielenkiintoinen yhteys Salolan ja Bomanin välillä on myös se, että Fridolf Aleksander Salola oli alkuperäiseltä sukunimeltään Boman. Karilas, 1960, 10. Mahdollisesta sukulaisuussuhteesta ei ole tätä selvitystä tehdessä löytynyt tietoa. Nikolai Boman syntyi ja kuoli Turussa, Fridolf A. Salola taas Salossa.

14 Putkonen, 2014, 414.

15 Putkonen, 2017, 232.

16 Putkonen, 1989, 9.

17 Salon kulttuuriympäristö ja arvot, 2005, 39 sekä Rakennusinventointilomakkeet (II/12/2; II/11/2; II/13/1): Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo, museovirasto

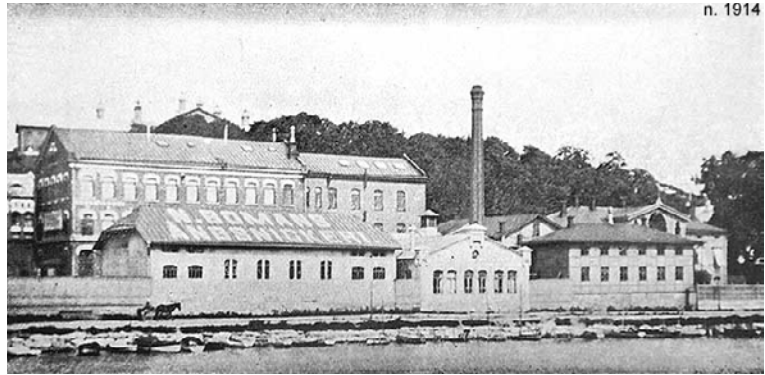
18 Karilas, 1960, 30–31.

19 Nikula, Riitta, 1990, 149.

Suomen teollistumisen veturina toimi tekstiiliteollisuus, mutta 1800-luvun lopulla alkoi suuryritysten ryhmään kuulua myös konepaja- ja puunjalostusteollisuutta.¹² Suomen ensimmäiset höyrypuusepäntheatat perustettiin 1870-luvulla Helsinkiin ja Turkuun. On todennäköistä, että Koulukaluston perustaja F. A. Salola oli tutustunut näistä ainakin Turussa Aurajoen rannalla sijainneeseen Nikolai Bomanin huonekalutehtaaseen.¹³

Koulukaluston tavoin Bomanin tehdas sijaitsi hyvien kulkuyhteyksien varrella joen rannassa ja paloturvallisuus huomioiden hiukan kauempana kaupungin keskustasta. Bomanin tuotantotilat olivat palaneet vuonna 1900, ja uudisosa toteutettiin kivirakenteisena.¹⁴ Kun Koulukaluston suunnittelu aloitettiin vuosikymmentä myöhemmin, oli Salola varmasti tutkinut aikaisemmin käyttöön otettujen höyrypuusepäntheatiden teknisiä ratkaisuja, mutta myös rakennusten asemointia ja arkkitehtuuria.

1900-luvun alkupuolen suomalaiselle teollisuusarkkitehtuurille oli ominaista huomioida tuotannollisten tavoitteiden ohella myös sosiaaliset kysymykset ja viimeistelty ympäristö. Sekä työväen hyvinvointiin että tuotantolaitosten arkkitehtuuriin kiinnitettiin eri-

Bomanin huonekalutehdas Aurajoen rannassa vuonna 1914. (kuva: <https://www.porssitieto.fi/yhtiöt/lisää/boman.shtml>).

tyistä huomiota. Lukuisissa teollisuuden merkittävässä rakennushankkeissa käytettiin aikansa huippusuunnittelijoita¹⁵ ja pyrittiin saamaan hankkeille näkyvyyttä. Koulukaluston hankkeeseen ei kiinnitetty arkkitehteja, mutta rakennusten ratkaisuissa on aistittavissa ajan arkkitehtuurin ja esikuvien tuntemus.

Korkeatasoisen arkkitehtuurin liittäminen osaksi yrityskuvaa muodostui tärkeäksi osaksi 1900-luvun alkupuolen markkinointia. Panoraamakuvat tehdasalueista olivat yleisiä.¹⁶ Näin oli myös Koulukaluston kohdalla, joka käytti monen muun yrityksen tavoin asiakirjojensa kuvituksena tehdasaluetta yläviistosta esittäviä piirustuksia.

Iskun arkistossa säilytetään myös maalausta, joka lienee tehty käyttäen mallina mainittuja mustavalkoisia piirustuksia.

Maalaus ja piirustukset eivät täysin vastaa mitään yksittäistä hetkeä korttelin historiassa. Kuvissa on joustavasti yhdistetty olemassa olevaa ja kuviteltua. Kyseessä voi olla mainostarkoituksissa luotu tulkinta tulevaisuudesta. Kuvissa on erikoisia yksityiskohtia, kuten korttelit X ja XIII erottavan Kallenkadun ja jokirannan kulmaukseen sijoittuva rakennus, jolla on komea kulmatorni. Tällaisen rakennuksen suunnitelmista ei ole löytynyt mitään tietoja.

Monien teollisuusyritysten tavoin myös Koulukalusto rakensi työväelle asuntoja. Ensimmäiset työväelle tarkoitetut asuinrakennukset valmistuivat vuonna 1910-luvulla ja uudistettiin 1920-luvulla.¹⁷ Lisää rakennuksia valmistui vuosina 1920 ja 1927.¹⁸ Rakennukset sijaitsivat tehtaan lähikortteleissa ja ovat hirsirunkoisia, satula- ja mansardikattoisia. Kattojen taitteet, alalappeiden ikkunakomerot, päätykolmiokoristeet ja ikkunoiden ruudutus viittaavat klassismiin.

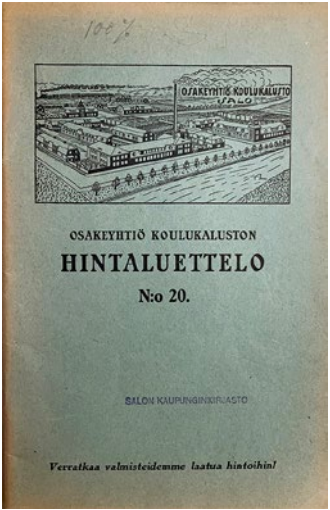
Myös Tehdaskadun toiselle puolelle vuonna 1936 valmistunut taitekattoinen konttorirakennus on olemukseltaan klassistinen ja rakentamisajankohtaansa nähden hiukan vanhahtava. Ajanmukaisten rakentamisen tyylien ja tekniikoiden omaksuminen tapahtui yleisesti Suomessa suurimpien kaupunkien ulkopuolella hitaasti. 1920-luvun klassismi piti pintansa maaseudulla vielä pitkälle seuraavalla vuosikymmenellä.¹⁹

Koulukaluston tehtaalle kuuluneiden asuinrakennusten ulkoarkkitehtuurissa on kartanomaisia vaikutteita, ja ne muistuttavat jossain määrin isompien teollisuusyritysten teettämiä virkailijataloja kuten Oiva Kallion ja W. G. Palmqvistin suunnittelema rakennuksia Mäntässä tai Thoménin veljesten Noormarkussa.²⁰ Toisin kuin puunjalostusteollisuuden suuryritysten kohdalla, Koulukaluston rakennuttaminen ei perustunut yrityksen johtajan ja arkkitehdin väliseen kiinteään yhteistyöhön tai määrätietoiseen asemakaavoitukseen. Korttelikokonaisuus muodostui pala palalta rakentaen, purkaen ja täydentäen. Koulutettuja arkkitehteja ei käytetty suunnittelutöissä, mutta yrityksen ensimmäiset johtajat olivat hyvin perehtyneitä rakentamisen tekniikkaan ja ajanmukaiseen arkkitehtuuriin.

20 Putkonen, 2017, 234-235.

Maalauksen sommitelma vastaa alla olevia mustavalkopiirustuksia

Hintaluettelon kansikuva (1942)

sekä osakekirja vuodelta 1930, (kuva: <https://www.porssitieto.fi/yhtiöt/lisää/koulukalusto.shtml>).

Asemakaava- ja suojelutilanne

21 hyväksytty 2.11.1971. Asemakaavakartta ja kaavamääräykset: Salon karttapalvelu: <https://kartta.salo.fi>.

22 Osayleiskaavakartta ja kaavamääräykset: Salon karttapalvelu: <https://kartta.salo.fi>.

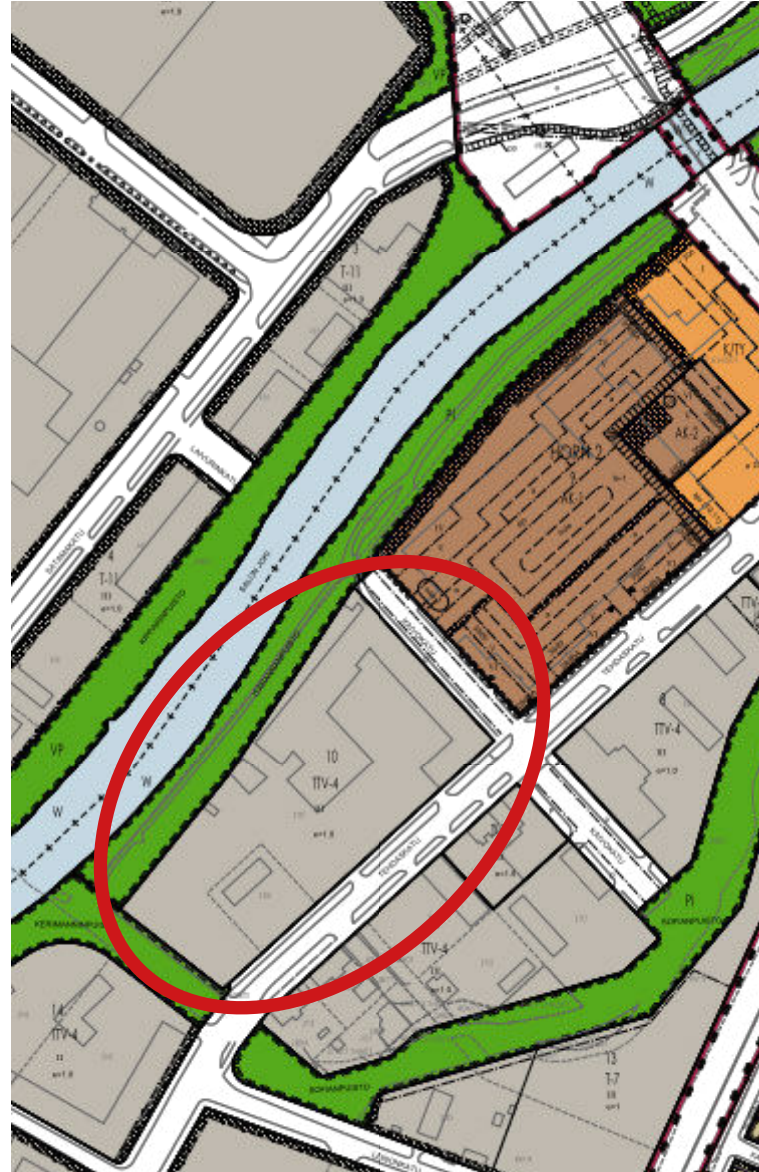
23 Salon keskustan osayleiskaava 2035, selostus, 2016, 39.

24 Salon keskustan osayleiskaava 2035, selostus, 2016, 39.

25 Salon keskustan osayleiskaava 2035, selostus, 2016, 40. (Kiinteistötunnuksessa ja osoitenumeroinnissa on epäjohtonumukaisuutta. Osayleiskaavakartassa on korttelin kahdelle eri tontille 2:10:7 ja 2:10:8 merkitty yhteensä kolme sr 32 kohdetta. Kaksi niistä sijaitsee tontilla 2:10:7 (vanha tehdasrakennus sekä entinen paja, joka on nykyisin asuinkäytössä) ja yksi tontilla 2:10:8 (vanha konttorirakennus). Osoitteet ovat tontilla 2:10:7 Tehdaskatu 13 ja tontilla 2:10:8 Tehdaskatu 15. Kohdeluettelossa mainittu Tehdaskatu 19 sen sijaan sijaitsee eri korttelissa (nro 14) eikä sille ole yleiskaavakartassa merkitty suojelukohdetta.

26 Salon keskustan osayleiskaava 2035, selostus, 2016, 38.

27 Salon kulttuuriympäristö ja arvot, 2005, 39–41.

Voimassa oleva asemakaava on vuodelta 1971.²¹ Tarkasteltava kortteli on kaavassa yhdistettyjen teollisuus- ja varastorakennusten korttelialuetta (TTV-4). Alueelle saa rakentaa teollista käyttöä ja varastoimista palvelevia rakennuksia sekä yrityksille tarpeellisia konttori-, liike- ja ruokailuhuoneita. Asuinhuoneistoja saa rakentaa vain ko. yrityksen sellaista henkilökuntaa varten, jonka alituinen läsnäolo paikalla on yrityksen toiminnalle välttämätön. Rakennusta ei saa sijoittaa 6 m lähemmäksi naapuritontin rajaa, eikä 3 m lähemmäksi puiston rajaa.

Asemakaavamääräysten mukaan korttelin suurin kerrosluku on kolme ja tehokkuusluku e=1.0. Kortteliin ei kohdistu suojelumerkintöjä.

Tarkasteltavana olevan korttelin 10 ympärillä olevat viereiset korttelit ovat kaavamerkinnältään niin ikään yhdistettyjen teollisuus- ja varastorakennusten korttelialuetta lukuun ottamatta koillispuolella sijaitsevaa korttelia 9, jossa on voimassa uusi asuinkerrostalovaltainen asemakaava vuodelta 2016.

Salon keskustan vuonna 2014 hyväksytyssä (tark. 2016) osayleiskaavassa 2035 kohdekortteli on asuinkerrostalojen aluetta (AK).²² Tonttitehokkuus on sama e=1.0 kuin vuoden 1971 asemakaavassa. Sen sijaan korttelin suurimmiksi kerrosluvuiksi on merkitty joen puolelle neljä ja Tehdaskadun puolelle viisi. Korttelia rajaava Tehdaskatu on merkitty kaavassa Bulevardikaduksi, jota kehitetään kaupunkikuvallisesti uusilla katupuuriveillä tai säilyttämällä nykyiset kaupunkikuvallisesti merkittävät puurivit. Osayleiskaavassa kortteliin kohdistuu myös suojelumerkintöjä.

Yleiskaavakarttaan on rajattu sinisellä pistekatkoviivalla Tehdaskadun molemmin puolin ulottuva alue (sk 32). Osayleiskaavan selostusosassa suojelumerkintä on kirjoitettu auki seuraavasti:

”Rakennus- tai kulttuurihistoriallisesti tai kaupunkikuvan kannalta arvokas alue. Alueen ominaispiirteet tulee säilyttää. Suojelun yksityiskohtainen toteuttamistapa ja lisärakentamismahdollisuudet ratkaistaan asemakaavatasolla. Alueelle voidaan sijoittaa uutta rakentamista ja toteuttaa muita ympäristöön vaikuttavia toimenpiteitä, kuitenkin siten, että aluekokonaisu-

den kulttuurihistoriallisen arvon säilyminen ei vaarannu. Museoviranomaiselle tulee varata tilaisuus lausunnon antamiseen ennen rakentamista koskevan lupa-asian ratkaisemista. Numeroindeksi viittaa kaavaselostuksen kohdeluetteloon.”²³

Salonjoen, Kaivokadun, Tehdaskadun ja Vähäjoen uoman rajaaman tarkasteltavana olevan korttelin sisäpuolelle on merkitty lisäksi kolme rakennuskohdetta sr 32 -merkinnällä:

”Rakennus- tai kulttuurihistoriallinen tai maisemallisin perustein suojeltava rakennus. Merkinnällä osoitettua kohdetta ei saa purkaa eikä sen ulkoasua muuttaa siten, että kohteen arvokkaat ominaispiirteet tuhoutuvat. Korjaus- ja uudisrakentaminen tulee sopia kohteen historiallisiin ja maisemallisiin arvoihin. Museoviranomaiselle tulee varata tilaisuus lausunnon antamiseen ennen ympäristöön voimakkaasti vaikuttaviin toimenpiteisiin ryhtymistä. Numeroindeksi viittaa kaavaselostuksen kohdeluetteloon.”²⁴

Kaavaselostuksen rakennetun ympäristön kohdeluettelossa esitetään rakennetun kulttuuriympäristön kohteiden (sr) ja -alueiden (sk) numero kartalla, kiinteistötunnus, osoite, nimi tai muu kuvaus sekä arvoluokitus. Kohdenumeron 32 tiedot ovat: Ent. Koulukaluston alue, 2/10/7, Tehdaskatu 13-19, tehdasrakennus ja konttorirakennus, MA.²⁵

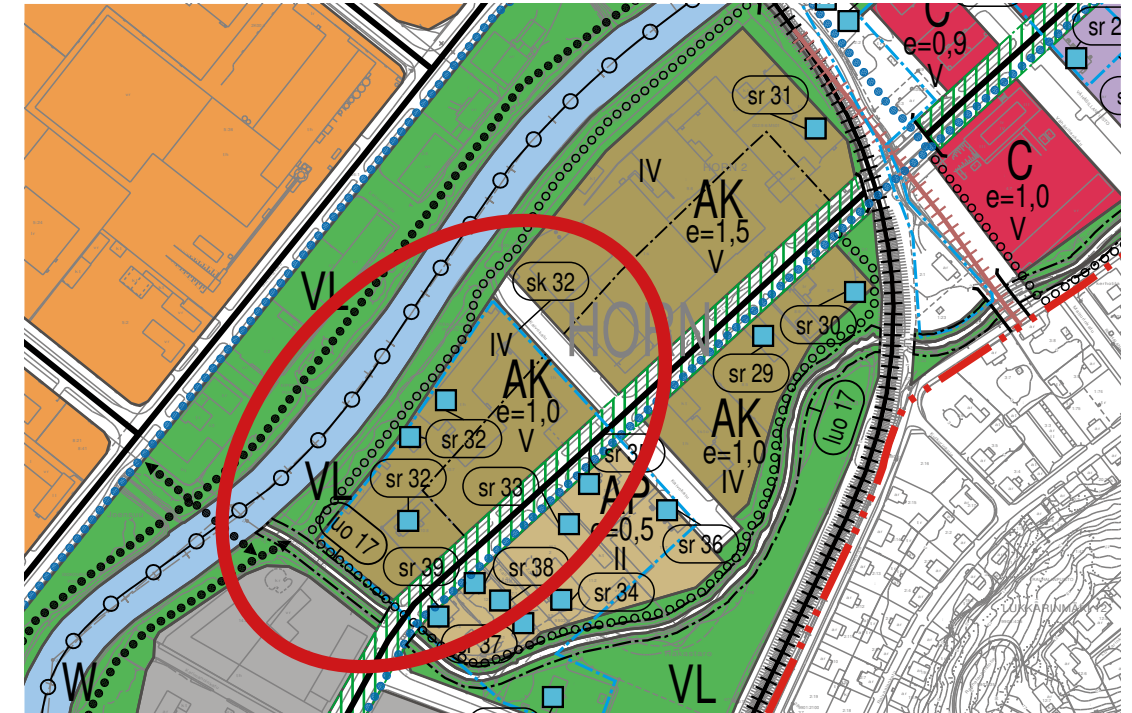
MA tarkoittaa kohdeluettelon arvoluokittelussa maakunnallista kohdetta/aluetta.

Rakennetun kulttuuriympäristön suojelukohteiden lisäksi korttelin lounaispäätyyn on osoitettu luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokas alue (luo 17). Numeroindeksi viittaa kaavaselostuksen kohdeluettelossa Vähäjoen jokikäytäviin.²⁶

Tarkasteltavana olevan korttelin lähiympäristössä on useita osayleiskaavassa suojeltaviksi merkittyjä rakennuksia. Sk 32 rajauksen sisällä (sininen pistekatkoviiva), Tehdaskadun vastakkaisella puolella sijaitsevat luettelon kohteet sr 34-38, jotka ovat asuinrakennuksia ja kuuluvat arvoluokittelussa ryhmään PA (paikallinen kohde). Merkittävä osa näistä kohteista kuuluu entiselle Koulukalustolle suunniteltuihin asuinrakennuksiin.²⁷

Osayleiskaavan suojelumerkinnällä merkityt rakennuskohteet

ovat yksiselitteisiä tontin 8 entisen konttorirakennuksen ja tontin 7 entisen pajan suhteen. Sen sijaan kolmas merkintä, joka on osoitettu tontilla 7 sijaitsevan tehdasrakennuksen kohdalle on laajuudeltaan tulkinnanvarainen. Merkinnän kohdalla karttapohjalla näkyvä hahmo on monissa vaiheissa yhteen kasvanut kokonaisuus, joka pitää sisällään tässä selvityksessä numeroidut rakennukset 1, 4, 5, 6 ja 7 (ks. esim. sivu 19). Kaavaselostuksessa viitatussa rakennetun kulttuuriympäristön kartoituksessa on kokonaisuudesta kuitenkin mainittu erikseen vain vanhin 1920-luvulle mennessä rakentunut osa (rak 1) sekä 1930-luvun laajennus (rak 4). Suojelumerkinnän rajausta voidaan täsmentää uutta asemakaavaa laadittaessa.

Vasemmalla sivulla ote asemakaavakartasta

Alla ote yleiskaavakartasta

Salon karttapalvelu:
<https://kartta.salo.fi/ims>

Alueen rakentuminen ja asemakaavoitus

Asemakaava 1887. Tarkastelualueen korttelit X ja XIII merkitty. (kuva: Alifrosti, 1996, 51).
Alifrostin kuvatekstin mukaan asemakaavakartta on jäljennetty vuonna piirtämällä 1994. (Salon kaupungin teknisen viraston kaavoitusosasto)

Asemakaavan historiaa

Maanmittari K. G. Ladaun vuonna 1880 laatimaan Salon alueen karttaan ei ole merkitty rakennuksia nykyisen Tehdaskatu 13–15 kohdalle. Rakennusryhmät keskittyivät karttaesityksen mukaan Salonjoen ja Vähäjoen ylittävien siltojen väliselle alueelle sekä Turkuun ja Hämeenlinnaan johtavien teiden varsille.²⁸

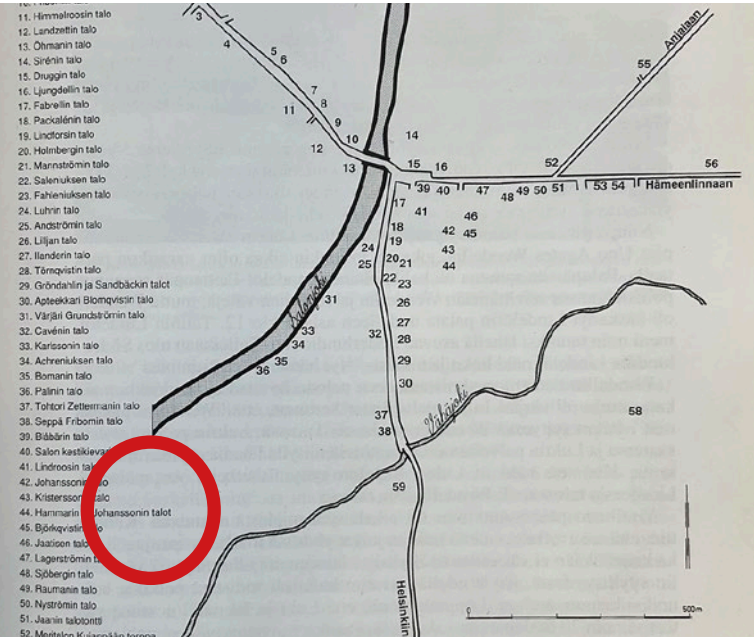
Salosta tuli kauppa 20.6.1887. Muodollista päätöstä edelsivät paikallisten aktiiviset aloitteet jo vuosikymmeniä aikaisemmin. Turku-Viipuri-maantie oli kulkenut Salon kautta vuosisatoja, ja sataman ansiosta alueella käytiin vilkasta kauppaa saaristolaisten ja sisämaan asukkaiden välillä. Asukasluvun kasvamista rajoittivat kuitenkin maanomistusolot. Joensuun kartano vuokrasi maitaan ankarilla ehdoilla. Pyrkimys alueen kehittämiseen kartanosta riippumattomaksi sai salolaiset tavoittelemaan kauppala ja jopa kaupungin asemaa. Keisarille laadittujen anomusten, selvitysten, vaihtoehtoisten ehdotusten ja Joensuun kartanon omistajien kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen päädyttiin senaatissa esittämään kauppala perustamista.²⁹ Kauppala oikeuksien saaminen ja maa-alueiden pakkolunastaminen Joensuun kartanolta merkitsi uuden aikakauden alkua Salolle.

Kauppa kuului perustamisensa jälkeen edelleen Uskelan kuntaan. Itsenäinen kunta Salosta tuli vuonna 1890³⁰ ja kauppa muutettiin kaupungiksi vuonna 1960.³¹

Salon sillan ympäristöön oli laadittu ensimmäinen asemakaavaluonnos jo vuonna 1804³², mutta tämä kustavilaista ruutukaavamallia edustava suunnitelma tai sen jälkeen laaditut ehdotukset eivät vielä johtaneet käytännön toteutuksiin.

Vain muutama viikko kauppala oikeuksien myöntämisestä, heinäkuussa 1887, levisi tulipalo³³. Taajaman laajalla tuhoutumisella tulipalon vuoksi oli asemakaavoituksen näkökulmasta myönteisiä seurauksia. Senaatti kiirehti jälleenrakentamista ja asemakaavan mukaisen rakentamisen toteuttamisesta tuli helpompaa. Vireä rakennustoiminta johti jopa paikalliseen noususuhdanteeseen.³⁴

Turkulaisen ruotsalaissyntyisen arkkitehdin Erik Degenarin laatima asemakaava valmistui paloa seuranneena syksynä (1887) ja

seuraavana vuonna asemakaava ja rakennusjärjestys saivat senaatin vahvistuksen.³⁵

Asemakaava noudattelee pitkälti vuonna 1804 laaditun ensimmäisen asemakaavaluonnoksen katulinjauksia ja korttelirakennetta. Katuverkosto on tiheä ja kortteleita halkovat palokujat, joiden tarkoituksena oli rajoittaa palon leviämistä tontilta toiselle. Näille kujille oli määrä istuttaa lehtipuita.³⁶ Väritetyssä asemakaavapiirustuksessa nämä palokujat on merkitty vihreällä. Rakennussäännössä linjattiin, että asemakaavakartalle merkityt yleiset puustutukset kustansi kauppa, mutta tonttien välisten palokujien istutukset jäivät tonttien omistajien huolehdittaviksi.³⁷

Vahvistetussa asemakaavassa kauppa on jaettu neljään osaan. Ensimmäinen ja Toinen osa sijaitsevat Salonjoen itärannan ja Vähäjoen rajaamalla vyöhykkeellä, Kolmas ja Neljäs osa Salonjoen länsipuolella.

Ladaun kartta vuodelta 1880. Piirustus esittää Salon ympäristön rakennusryhmät. Tehdaskatu 13–15 sijaitsee likimäärin merkityllä kohdalla vähän kartta-alueen rajauksen ulkopuolella. (kuva: Alifrosti, 1996, 47).

28 karttapiirros: Alifrosti, 1996, 47.

29 mm. Suominen, 1977, 1–7 ja Alifrosti, 1996, 18–21.

30 Alifrosti, 1996, 21.

31 Alifrosti, 1996, 205.

32 Alifrosti, 1996, 50.

33 15.7.1887. Alifrosti, 1996, 48.

34 Suominen, 1977, 8 sekä Alifrosti, 1996, 49 ja 53.

35 Alifrosti, 1996, 42 ja 50–52.

36 mm. Hollmén, Jyrkkiö & Nordell, 2011, 17.

37 Suominen, 1977, 11.

Toisen kauppalanosan kehittyminen ja alueen varhainen teollisuus

Värillinen asemakaava 1887. Piirustuksessa näkyvät palossa säilyneet rakennukset tummennettuina. (kuva: Hollmén, Jyrkkiö & Nordell, 2011, 17) . Kirjassa käytetty alkuperäinen kuva on peräisin Salon kaupungin-arkistosta.

38 Katunimistöä uudistettiin myöhemmin suomalaisemmaksi. Bulevardi muutettiin vuonna 1929 nimeltään Tehdaskaduksi Alifrosti, 1996, 138.

39 Joka virheellisesti on osassa vanhoja rakennuslupapiirustuksia merkitty tontiksi 4.

40 Suominen, 1977, 12.

41 Suominen, 1977, 13.

42 Suominen, 1977, 14.

43 mm. Suominen, 1977, 14–15.

Vuoden 1887 asemakaavakartta kattaa nykyisen Tehdaskatu 13–15 tontit. Kartassa alue sijaitsee Toisessa kauppalanosassa (Horn) korttelien X ja XIII kohdalla. Isommassa korttelissa on 6 tonttia, pienemmässä 4. Kortteleita rajaavat koillisessa Brunnsgratan (nykyiseltäkin nimeltään edelleen Kaivokatu), kaakossa Bulevardi (Puistokatu, nyk. Tehdaskatu) ja lounaan puolella Gustafsgatan (nyk. Kerimannipuisto, jonka kautta Vähänjoen kapea uoma laskee Salonjokeen). Asemakaavassa korttelien välissä kulkee vielä yksi nykyisin puuttuva katu, Karlsgatan (Kallenkatu). Myös joen ja korttelien väliin jää katu (Södra Strand, nyk. Itärannanpuisto).³⁸

Alkuperäiset korttelit X ja XIII on yhdistetty nykyisin yhdeksi kortteliksi 10. Valtaosa korttelista kuuluu tonttiin 7. Pienempi tontti 8 sijaitsee melko tarkasti vuoden 1887 asemakaavassa korttelin XIII tontilla 3.³⁹

Vanhassa asemakaavassa Bulevardin ja Kaivokadun risteykseen oli sijoitettu kaivo, ja sitä ympäröivien tonttien reunat oli viisitetty.⁴⁰ Katu lieene toteutettu asemakaavan muotoa noudattaen, sillä korttelia koskeneiden rakennuslupapiirustusten asemapiirustuksissa on kulman tontti nro. 6 muotoiltu noudattaen viistoa linjaa aina 1950-luvulle saakka.

Toisen kauppalanosan halkaiseva puistokatu puuistuksineen on muistuma varhaisemmista empireajan asemakaavoista. Paloturvallisuuskäytökohdan lisäksi bulevardilla oli myös omalle ajalleen ominainen esteettinen arvonsa.⁴¹ Kaavassa ei erikseen osoitettu alueita asumiselle tai teollisuudelle, mutta kaavoitetun alueen laidoil-le muodostetut pienemmät tontit saattoivat olla osin suunnattuja käsityöläisammattin harjoittajille.⁴²

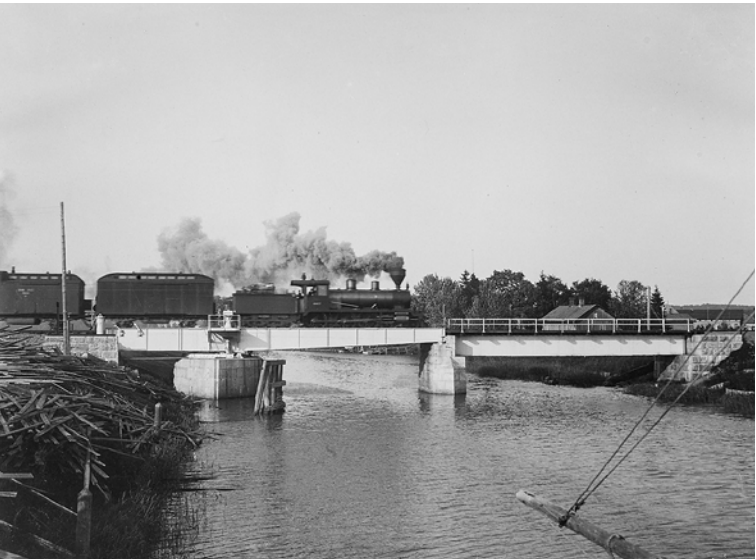
Rautatien rakentaminen Salon keskustan läpi aiheutti tarpeen tarkentaa asemakaavaa joiltakin osin. Kasvavan kauppalan tarpeet huomioiden Hjalmar Pesonen laati asemakaavaehdotuksen, jonka senaatti hyväksyi vuonna 1916.⁴³ Tarkasteltavana olevan Toisen kauppalanosan kortteleissa X ja XIII ei tapahtunut merkittäviä muutoksia aikaisempaan asemakaavaan nähden.

Salossa sijaitsevan markkinapaikan vuoksi Salonjoki oli aikoi-naan liikenteeltään varsin vilkas. Salon ja Turun välillä oli myös säännöllistä höyrylaivaliikennettä 1850-luvun lopulta alkaen. Joen madaltuminen ja sen jatkuva ruoppaustarve vaikeuttivat sataman toimintaa ja tavarankuljettamista⁴⁴. Laajeneva rautatieverkosto avasi mahdollisuuden korvata vesiliikenne, ja ratakantaa alettiin valmistella 1880-luvulla. Rautatie valmistui vuonna 1899.⁴⁵

Rautatien ja aseman rakentamisella oli vaikutusta alueen kehittymiselle. Saloon alkoi keskittyä sahateollisuutta ja perustettiin muassa sementtivalimo ja vanutehdas.⁴⁶ 1900-luvun alussa alkoi Bulevardin (nyk. Tehdaskatu) varteen nousta teollisuuslaitoksia. Ensimmäisten joukossa oli Suomen hienonahkatehdas sekä valimo, josta syntyi Salon Sähkö- ja Konetehtas.⁴⁷ Vuonna 1910 perustettu Oy Koulukalusto kuului alueen ensimmäisten tehdasrakennusten joukkoon.

Vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen hajallaan ollutta teollisuutta alkoi keskittyä merkittävämmiin Koulukaluston naapurustoon Toiseen kauppalanosaan.⁴⁸

Teiden ja katujen rakentaminen ja kunnossapito olivat teollisen toiminnan keskeisiä edellytyksiä. Monessa Salon historiaa käsittelevässä julkaisussa nostetaan esiin katujen huono kunto ja kuraisuus 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Ongelmaa vastaan taisteltiin aluksi käyttämällä kauppalan omien hiekkakuoppien soraa.⁴⁹ Kiistely jatkui vuosia, sillä talonmestajat vastustivat katujen kiveämistä ja kalliita pohjatöitä, kun taas lujapohjaiset tiet olivat teollisuuden harjoittajille välttämättömät. Muun muassa Oy Koulukalusto sekä Suomen Raakasokeritehdas Oy esittivät vuonna 1925 kauppalvaltuustolle anomuksen Bulevardin (nyk. Tehdaskatu) vahvistamiseksi. Vaikka valtuusto piti asiaa kiireellisenä, ei katua päätetty päällystää mukulakivin vaan sille ajettiin sepeliä. Kauppalan katujen kiveäminen aloitettiin vähitellen 1920-luvun loppua kohti mentäessä.⁵⁰ Tehdaskatu asfaltoitiin kesällä 1939.⁵¹

Höyryveturi Salon rautatiesillalla, valokuva 1898-1900-luvun alku (kuva: Turun museokeskus)

44 mm. Kallio, N., 1917, 28.

45 Alifrosti, 1996, 62–66.

46 Alifrosti, 1996, 73 ja 117.

47 Alifrosti, 1996, 56.

48 mm. Leinon tehdaskokonaisuuden ensimmäisen rakennukset. Alifrosti, 1996, 119.

49 Kallio, N., 1917, 21.

50 Kauppalan tehtävänä oli kuitenkin vain tasoittaa kadut. Kiveäminen jäi tontin omistajille. Alifrosti, 1996, 136–137.

51 Alifrosti, 1996, 138.

A black and white photograph showing the construction of a large brick building. The structure is partially completed, with brick walls visible on the lower levels. The roof is under construction, featuring a complex system of wooden rafters and beams. Several workers are positioned on the roof and on scaffolding that surrounds the building. In the foreground, there is a dirt area with some sparse vegetation and a small pile of sand or dirt. A small, simple wooden structure is visible in the background on the left. The overall scene depicts a busy construction site from a past era.

18

Korttelin rakentumista on hahmoteltu karttakaavioon.

1910-1912	1925-1928	1953-1955	ruuturasteri = puretut rakennukset vinoviivoitus = myöhemmin valmistunut yläkerta
1916-1918	1928-1938 välillä	1960	
1919	1938	1969-1970	
1921-1922	1938-1947 välillä	1982-	

1910-luku

52 1877–1911.

53 Perustava yhtiökokous pidettiin 26.3.1910. Viinämäki, 1942, 8. Opettajien yhteisyritys Valistus oli Koulukaluston pääosakkaita. Vesikansa, 1998, 181.

54 Viinämäki, 1942, 12 ja Karilas, 1960, 14.

55 Asemakaavassa ja piirustuksissa on korttelin numerosta käytetty sekä muotoa 10 että X.

56 Viinämäki, 1942, 10 ja 12.

57 Viinämäki, 1942, 12.

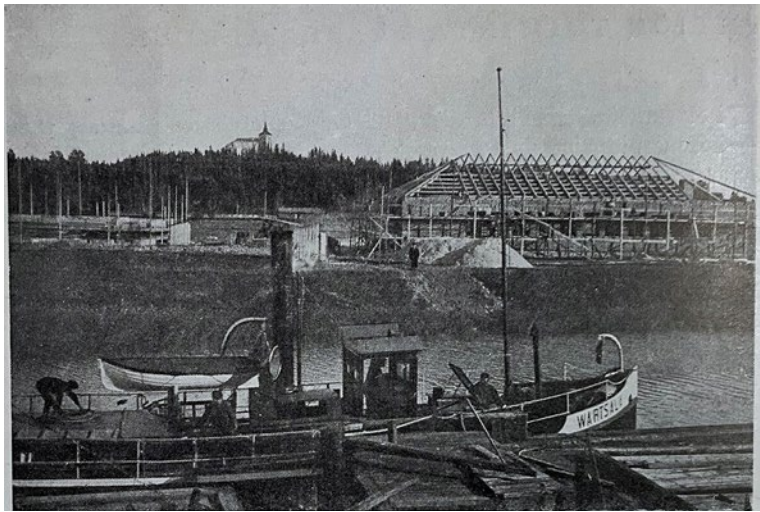
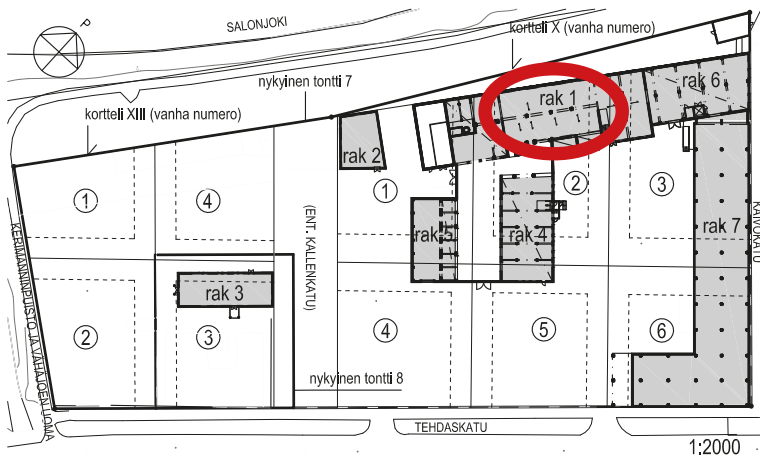
58 Karilas, 1960, 27.

59 Todennäköisimmin konttori purettiin vasta vuonna 1960 suunnitellun tehdasrakennuksen alta. Alkuperäinen rakennus näkyy vielä esimerkiksi 1950-luvulla laadituissa asemapiirustuksissa ja vuonna 1956 otetussa ilmakuvassa.

60 Valokuvaa suurentamalla voi tarkastella kasvopiirteitä, jotka muistuttavat paljon Koulukaluston historiikissa julkaistua Salolan muotokuvaa.

61 Pihan puoleisesta julkisivusta ei ole laadittu piirustusta, vaan vuoden 1910 lupasarjassa on esitetty vain joen puoleinen pitkä sivu.

Tehdasta rakennetaan 1910 (kuva: Karilas, 1960, 14)

Osakeyhtiö Koulukalusto perustettiin vuonna 1910 vastaamaan kansakoululaitoksen kasvavaan opetusvälineiden ja kalusteiden tarpeeseen. Yrityksen perusti Salosta kotoisin oleva opettaja Fridolf A. Salola,⁵² ja sen ensimmäisessä johtokunnassa oli suuri joukko muitakin opettajia.⁵³

Käynnistyvää toimintaa varten yritys tarvitsi tiloja ja laitteita. Mathildedalin tehtaasta tilattiin höyrykattila ja Mercantilelta vanne-saha, sirkkeli, tasohöylä sekä lukuisia muita koneita.⁵⁴ Vain muutama kuukausi yhtiön perustamisen jälkeen, kesällä 1910, Oy Koulukalusto osti Toisen kauppalanosan 10. korttelin⁵⁵, joka koostui kuudesta tontista. Rakentaminen päästiin aloittamaan välittömästi, sillä töistä oli sovittu urakoitsijan kanssa jo aikaisemmin keväällä. Saman vuoden lokakuun alussa valmistui varsinainen tehdasrakennus.⁵⁶ Tehtaan ensimmäinen rakennus vastaanotettiin siis hämmästyttävän nopeasti, vain puolisen vuotta yhtiön perustamisen jälkeen.

Vastavalmistunut tehdas (rak 1) koostui pienestä konehuoneesta sekä yhdestä salista, jonka katossa oli parrujen päälle rakennettu kuivan tavarän säilytyspaikka.⁵⁷ Rakennustöiden ajalta on säilynyt muutama valokuva. Kesälle 1910 ajoitettu kuva esittää katon rakentamista ja muuraustöitä. (sivulla 18)

Myös Koulukaluston vuonna 1960 julkaistussa 50-vuotishistoriikissa on mielenkiintoinen valokuva tehtaan rakennustöistä. Valokuva esittää keskeneräistä yksikerroksista ja aumakattoista rakennusta. Jyrkästi viettävän joenpenkan ja rakennustyömaan välissä ei ole puita, mutta taustalla kauempana näkyvän Uskelan kirkon ympärillä puusto on runsasta. Valokuvassa ei näy vielä korkeaa savupiippua, mutta tiedossa on, että se oli ensimmäisessä vaiheessa tiilisen sijasta peltinen.⁵⁸ Sen sijaan rakennuksen joelta päin katsottuna oikeassa reunassa on jo aumakaton rangan alla savuhormilta näyttävä osa. Valokuva on valitettavan rakeinen, eikä esimerkiksi telineiden takana olevista ikkuna-aukoista saa selvää. Vesikattorakenteiden lisäksi muuraustyöt saattavat olla kuvanottohetkellä kesken. Telineillä on tavaraa, mahdollisesti tiilikasoja ja laastiämpäreitä.

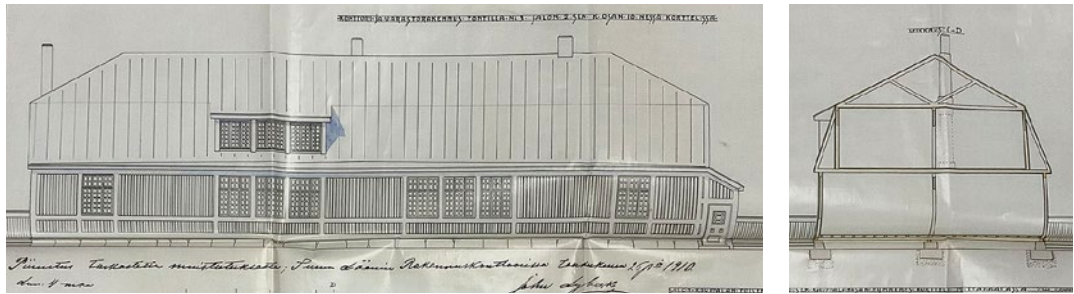
Valokuvan vasemmassa reunassa näkyy rakennelma, joka kuu-

luu todennäköisesti samoihin aikoihin rakentuvalle yhtiön ensimmäiselle konttorirakennukselle. Sekä alkuperäinen konttori että työpajan ensimmäinen osa saivat rakennusluvan toukokuussa 1910. Puurakenteisessa, mansardikattoisessa konttorissa on julkisivupiirustuksen mukaan ollut ulkonäöltään samanlaiset, mutta yhtä ruuturiviä matalammat ikkunat kuin tehdasrakennuksen nykypäiviin asti säilyneissä joen puoleisissa ikkunoissa. Konttorirakennus ja silloisen asemakaavan mukaiselle tontille 1 sijoittunut puinen ulkokuone on myöhemmin purettu⁵⁹.

Rakentamisen ajalta löytyy valokuva sisätilasta. (sivulla 4) Kuvassa keskellä seisova hattupäinen kävelykeppiä pitävä mies on todennäköisesti toimitusjohtaja Fridolf A. Salola.⁶⁰

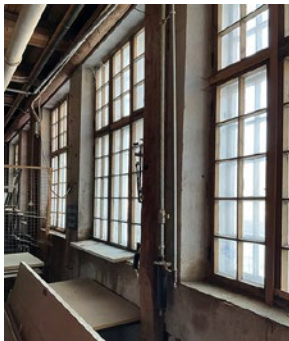
Myös vastavalmistunutta tehdassalia on valokuvattu. Kuva (sivulla 21) on Salo-Uskelan seuran mukaan vuodelta 1910 eli luultavasti vain muutamaa kuukautta kesällä otetun rakennustyömaakuvan jälkeen, kun tehtaan toimintaa alettiin käynnistellä. Pohjapiirustuksen perusteella kuva on otettu tehdassalista, niin että taustalla näkyy ensimmäisen rakennusvaiheen koillisenpuoleinen päätyseinä ikkunoineen. Tämä pääty on myöhempien muutosten myötä purettu, kun rakennusta on jatkettu. Kuvassa näkyvän pitkän seinän ikkunat suuntautuvat sisäpihalle. Myöskään tätä pihan puolesta seinää ja ikkunoita ei enää ole jäljellä rakennuksen laajennuttua pihan suuntaan, mutta kuva paljastaa pihajulkisivun ikkunatyypin olleen samanlainen kuin joen puoleisessa julkisivussa.⁶¹ Runkosyvyydeltään noin 15 metrinen rakennus on siis ollut sisätiloiltaan valoisaampi. Myöhemmin pihan puolelle rakennetut laajennukset ovat entisestään syventäneet runkoa ja peittäneet vanhan ulkoseinän aukkoineen.

Toisessa varhaisessa tehdassalia esittävässä kuvassa (sivulla 22) katselusuunta on vastakkainen. Kuvan oikeassa reunassa sijaitsevat ikkunat suuntautuvat joelle. Salo-Uskelan seuran mukaan myös kuva on vuodelta 1910, mutta esimerkiksi Koulukaluston historiikissa on käytetty samaa valokuvaa ja se on ajoitettu siellä vuoteen 1911.

Alkuperäisen konttorirakennuksen julkisivu- ja leikkauspiirustus 1910. Rakennus purettu. (kuva Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

Tehdassali vuonna 1910 (kuva Salo-Uskelan seura ry)

Ikkunaseinää nykytilassaan

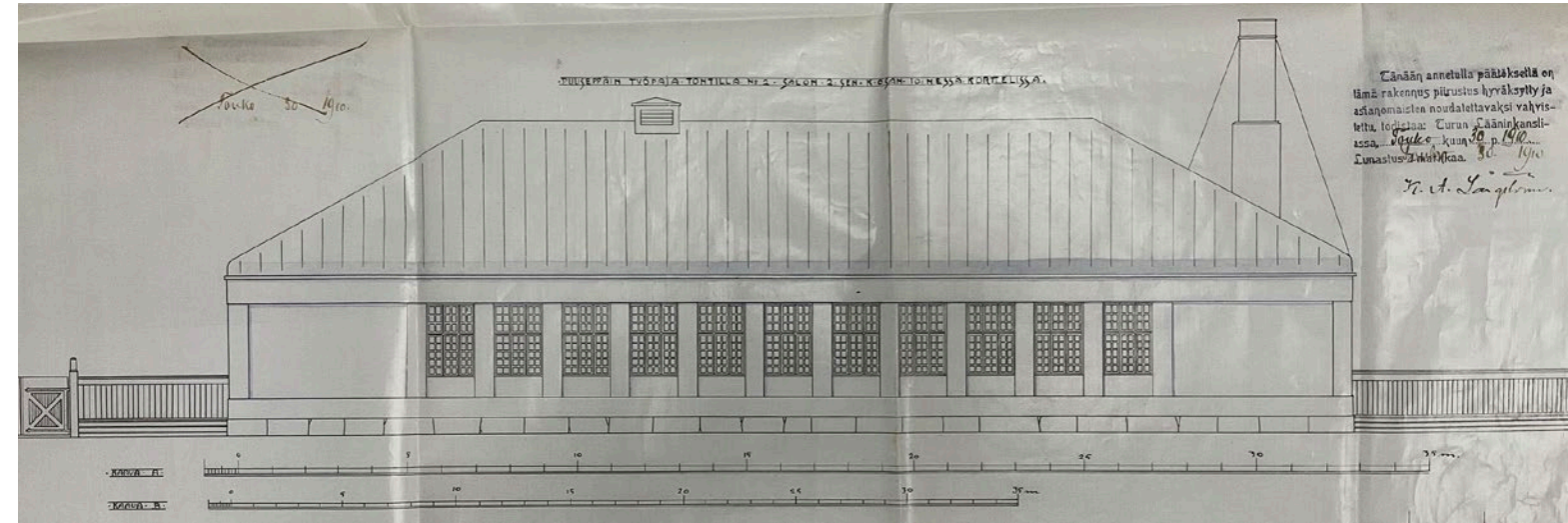
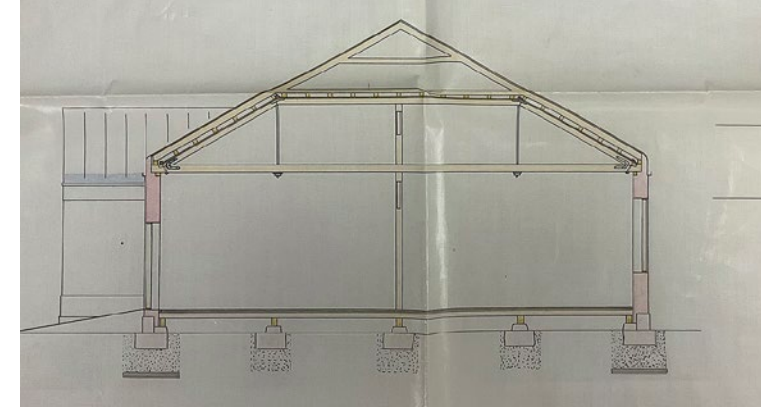
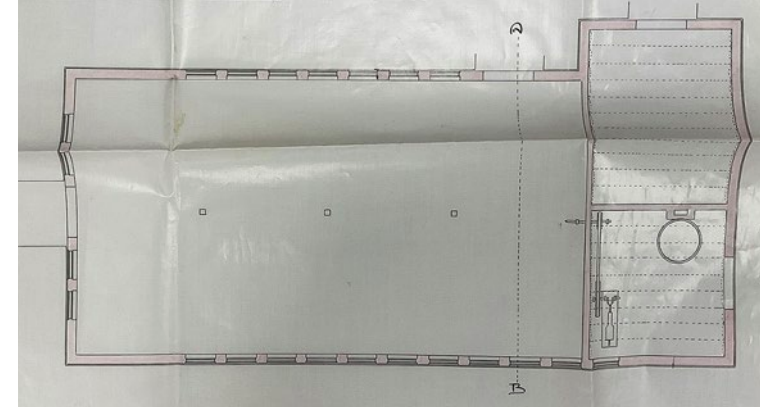
Vanhassa valokuvassa näkyvät hyvin kattoparrut, joiden päällä kuivaa puutavaraa säilytettiin sekä hihnat, joilla katossa olevasta voimansiirtoakselista siirrettiin höyrykoneen tuottama energia sorville, jyrsimelle ja muille koneille. Taustan umpiseinän takana sijaitsi pannuhuone.

Suunnitelmat tehtaan ensimmäiseen rakennusvaiheeseen laati Koulukaluston toimitusjohtaja Salola.⁶² Hän oli Helsingissä veistonopettajana toimiessaan opiskellut parin lukuvuoden ajan Polyteknillisen opiston (Teknillisen korkeakoulun) arkkitehtiosastolla,⁶³ joten hänellä oli varmasti koulutuksensa perusteella hyvä pohja suunnitelmien ja rakennuspiirustusten laatimiseen.

Syksyllä 1910 rakennuslupaa haettiin kevyelle puutavaran säilytyskatokselle. Tehdaskadun varteen silloisen asemakaavan mukaiselle tontille 5 suunnitellun rakennelman piirustukset on allekirjoittanut Väinö Kallio. Rakennus on purettu.

Vastaperustetun yrityksen alkutaival oli dramaattinen, sillä toimitusjohtaja Salola kuoli vuonna 1911 vain runsas vuosi yhtiön perustamisen jälkeen.⁶⁴ Talousvaikeuksissa kamppailevaa yritystä luotsasivat väliaikaiset toimitusjohtajat.⁶⁵ Vuoden 1912 keväällä johtokunta valitsi uudeksi toimitusjohtajaksi Gustav Sigfrid Sonntagin.⁶⁶ Valinnalla oli pitkäkestoinen vaikutus, sillä Sonntagit johtivat Koulukalustoa kolmessa sukupolvessa aina vuoteen 1979⁶⁷ asti. G. S. Sonntag oli toimitusjohtajana peräti 40 vuoden ajan.⁶⁸

Uuden johtajan toimesta alettiin tehdasta heti laajentaa aluksi pienin ja edullisin tavoin. Koulukaluston historiikin mukaan tehtaan (rak 1) yläosaan rakennettiin toinen kerros entisen raaka-aineen säilytyspaikan tilalle. Samalla siirrettiin lattian alle aikaisemmin katossa ollut voimansiirtoakseli, josta lähteneet hihnat olivat aiheuttaneet työntekijöille vaaratilanteita. Yläkerrasta päätettiin tehdä puuseppien työpaja ja kuivan raaka-aineen säilytystä varten rakentaa erillinen rakennus. Muutokset tehtiin historiikin mukaan Sonntagin piirustusten mukaan.⁶⁹ Näiden muutosten osalta vain silloiselle tontille 2 rakennetusta puutavarakatoksesta löytyy piirustus, ja sen on tosiaan allekirjoittanut Sonntag heinäkuussa 1912.

Alkuperäisen puuseppien työpajan joen puoleinen julkisivu sekä leikkaus- ja pohjapiirustus 1910. (kuva Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

62 Kaupunginarkiston lupapiirustuksissa on Fridolf A. Salolan allekirjoitus ja ajoituksena huhtikuu 1910.

63 Veistonopettajan paikan hän sai Helsingistä vuonna 1907, joten todennäköisesti arkkitehtuuriopinnot ovat ajoittuneet juuri Koulukaluston perustamista edeltäviin vuosiin. Karilas, 1960, 11.

64 Salola oli kuollessaan vain 34-vuotias. Karilas, 1960, 17.

65 Salolan jälkeen toimitusjohtajana toimi vuoden 1911 loppuun asti E. V. Ponkala sekä vuoden 1912 alkupuolella Väinö Kallio. Viinämäki, 1942, 18–20. Taustaltaan Ponkala oli Salolan tavoin taustaltaan opettaja. Karilas 1960, 19.

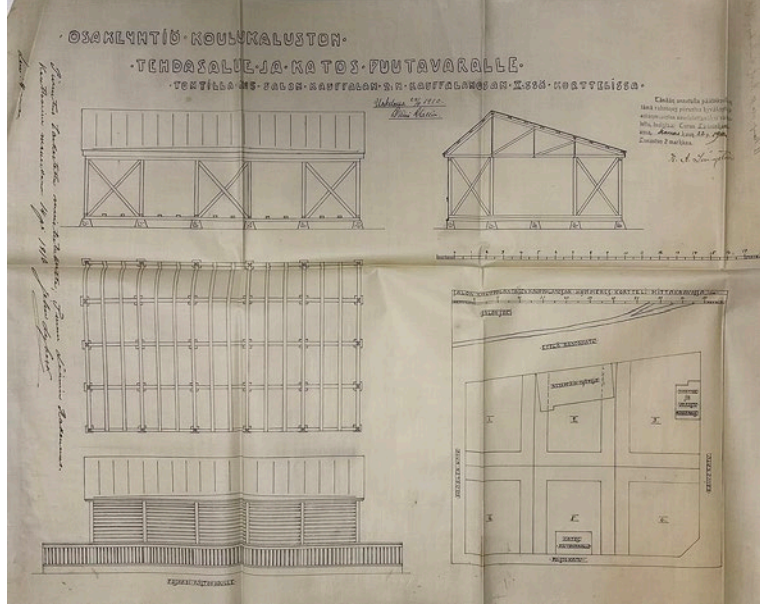
66 Viinämäki, 1942, 20.

67 G. S. Sonntag vuosina 1912–1952, Sven Sonntag vuosina 1952–1972 ja Tor Sonntag vuosina 1972–1979. <https://www.porssitieto.fi/yhtiöt/lisää/koulukalusto.shtml>.

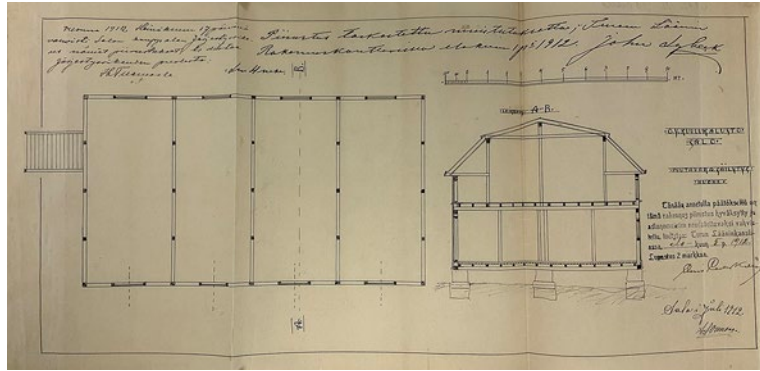
68 Jäi eläkkeelle vuonna 1952. Karilas, 1960, 40.

69 Karilas, 1960, 22.

Tehdaskadun varrella sijainneen puutavarakatoskatoksen suunnitelmat 1910. Rakennus purettu. (kuva Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

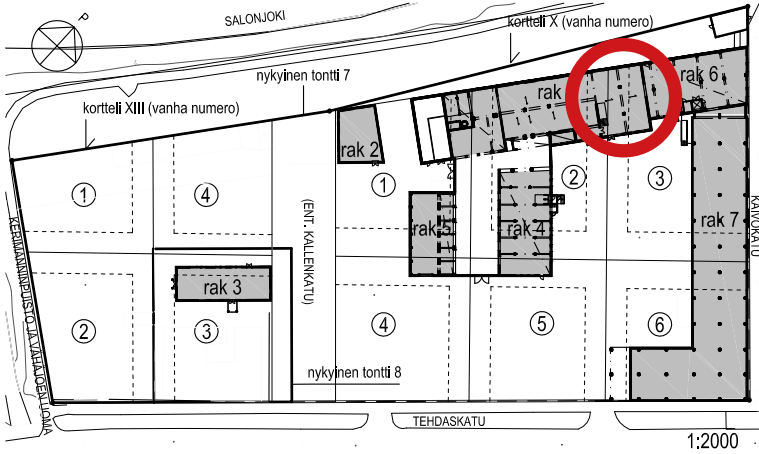

Nykyisen rak. 4 paikalla olleen puutavarakatoksen suunnitelmat 1912. Rakennus purettu. (kuva Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

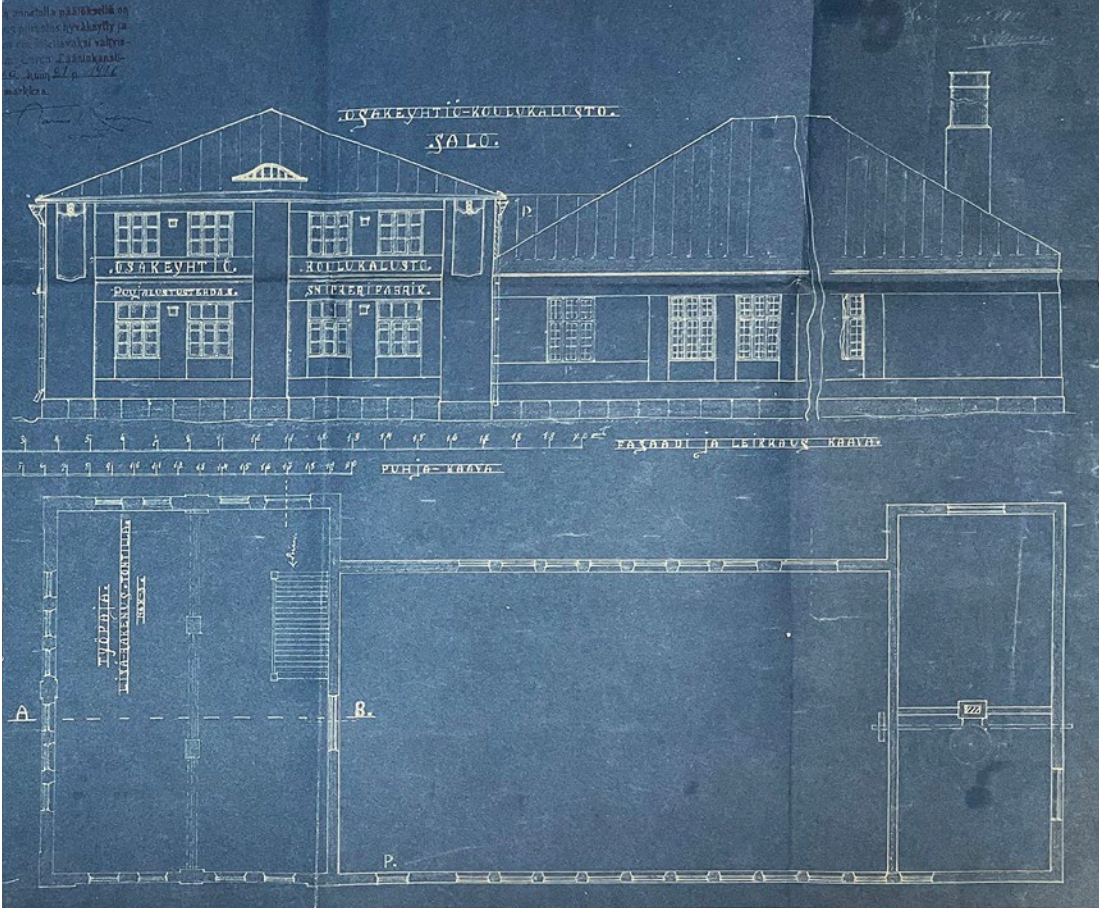

70 Karilas, 1960, 26.
71 Lupa myönnetty 21.6.1916, Salon kaupunginarkisto.

Puutavarakatos on purettu ja sen paikalla on 1930-luvun lopulla toteutettu tehdasrakennus (rak 4).
Vaikka piirustuksia varsinaisen tehdasrakennuksen muutostöistä ei ole ollut käytössä selvitystä laadittaessa, voidaan olettaa, ettei rakennusta vielä tässä vaiheessa korotettu, vaan toinen kerros tehtiin korkeahkon aumakaton alapuoliseen tilaan ja rakennuksen ulkokuori säilyi ennallaan.
Koulukaluston historiikin mukaan uudistamisen seuraavassa vaiheessa vuonna 1914 laajennettiin nykyisen Kaivokadun varrella sijainnutta konttori- ja varastorakennusta, mutta laajennuksesta ei ole kuvausta, eikä Salon kaupunginarkistosta löydy siitä piirustuksia. Sen sijaan pian tämän jälkeen tapahtuneet varsinaisen tehdasrakennuksen muutokset ovat piirustusten ja historiikin kuvauksen perusteella jotakuinkin jäljitettävissä. Vuoden 1915 lopussa päätettiin laajentaa tehdasrakennusta siten, että kuivaus- ja pannuhuoneiden yläpuolinen tila muokattiin työpajaksi. Tämän muutoksen osalta historiikissa mainitaan piirustusten hyväksymisen ajankohdaksi 1.4.1916, ja muutostyön kuvaillaan valmistuneen saman vuoden aikana.⁷⁰ Historiikin muotoilusta päätellen kyse lieene tehtaan lounaispäädyistä, jossa pannuhuone sijaitsi. Mainittuja piirustuksia ei ole tätä selvitystä tehdessä löydetty. Ehkä pannuhuoneen yläpuolelle rakennettava tila tarkoitti tässäkin vaiheessa aumakaton alle muodostuvaa osin vajaakorkuista yläkertaa, sillä se näyttää alkuperäisen julkisivujäsentelyn mukaiselta vielä kaupunginarkiston aikajärjestyksessä seuraavassa lupavaiheessa.
Sonntagin signeeraama piirustus vuodelta 1916⁷¹ esittää vanhan tehdassalin koillisestä tehtyä kaksikerroksista laajennusta. Uudisosan ja vanhan tehdassalin aumakatot eivät kohtaa luontevasti. Tehtaan vanhimman osan korotus ja mansardikatto ovat vielä toteuttamatta. Aikaisemmin rakennetun tehdassalin seinään on lisätty uusi ikkuna rivin jatkoksi.
Kaksikerroksisen aumakattoisen uudisosan julkisivupiirustus joen suuntaan vastaa pitkälti toteutusta ja nykypäiviin saakka säilyntä ulkoasua. Julkisivupiirustuksessa on sivupilastereihin esitetty

jugendhenkistä ornamenttiikkaa. Toteutuneessa ulkoseinässä tällainen rappauskoriste on myös keskipilasterissa. Julkisivupiirustuksessa on esitetty isot mainostekstit. Valokuvissa ei näitä näy, joten saattaa olla, ettei niitä toteutettu.
Vaikka laajennuksen suunnitelmat hyväksyttiin kesällä 1916, ei asiakirjoista selviä yksiselitteisesti toteutettiinko sitä heti. Koulukaluston historiikin kuvauksen perusteella muutostyöt vaikuttavat valmistuneen muutamaa vuotta myöhemmin. Historiikissa mainitaan, että rakennuksen pohjoispää muodostettiin vuonna 1918 samanlaiseksi, jolloin koko tehdasrakennus muuttui kauttaaltaan kaksikerroksiseksi. Tekstin perusteella saa vaikutelman, että rakennuksen pohjoispää olisi vuonna 1918 rakennettu samanlaiseksi kuin eteläpää, mutta vuoden 1916 julkisivupiirustus osoittaa, että eteläpää vastasi edelleen ensimmäisen rakennusvaiheen tilannetta, eikä kaksikerroksista laajennusta ollut vielä toteutettu. Vaiheiden tarkan ajoituksen suhteen on siis pientä epävarmuutta. Tämän lisäksi historiikissa kuvataan, että tehdasta laajennettiin pituussuuntaan siten, että se sai jatkokseen uuden osan, johon sijoitettiin uusi pannuhuone ja puutavaran kuivaushuone. Samassa yhteydessä rakennettiin

Työpajarakennus (tehtaan laajennus) 1916. Julkisivu- ja pohjapiirustus eivät ole samassa mittakaavassa (kuva Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

Samaa ikkunatyyppiä on käytetty myös 1950-luvulla valmistuneessa osassa. Ikkunoita on toki voitu myös siirtää tai teettää vanhan mallin mukaan uudempiinkin osiin.

Yllä koneistamoa 1915, (kuva: Karilas s. 24)

Alla kasaamoa 1918 (kuva: Karilas s. 27)

uusi tiilinen savupiippu.⁷² Myös tämä kuvaus tuntuisi piirustusten perusteella osuvan uskottavammin vasta vuonna 1921 suunniteltuun laajennukseen.

1910-luvun puolivälin ja loppupuolen rakennusvaiheiden tarkka selvittäminen on vaikeaa. Muutama vanha valokuva on ajoitettu näihin vaiheisiin. Koulukaluston historiikissa on kuva koneistamosta vuodelta 1915. Tilan sijaintia ei kuvata, mutta T-karmillinen puitteilla pienempiin ruutuihin jaettu ikkunatyyppi näyttäisi samalta kuin tehdasrakennuksen koillisen puoleisen laajennuksen alakerrassa sisäpihan puolella nykyisinkin sijaitsevat ikkunat. Mikäli valokuvassa on kyse tästä rakennuksen osasta, on sen ajoitukseen suhtauduttava pienellä varauksella. Laajennuksen rakennuslupapiirustukset on päivätty vasta vuoteen 1916 ja toteutus ajoittuu suurella todennäköisyydellä vuosien 1916–1918 väliseen aikaan. Missään vanhassa

Työväestöä 1923 (kuva: Karilas s. 28)

pohjapiirustuksessa ei ole kirjattu tilan käyttötarkoitukseksi koneistamoa. Jos tila on piirustuksissa nimetty, se on tavallisimmin vain tarkennettu epämääräisesti työpajaksi tai varastoksi.

Päätelmää rakennuksen tämän osan alakerrassa toimivasta koneistamosta tukee yrityksen varhaisempi historiikki, jossa kuvaillaan kiertokäyntiä 30-vuotiaassa tehdaslaitoksessa: *”Astumme sisään rakennuksen pohjoispäästä, jolloin tulemme ensin pienempään koneosastoon, jossa on käynnissä kolme jyrsijää ja tappikone. Puolivalmista tavaraa on monissa lattiasta kattoon ulottuvissa pinoissa. Tällä kertaa näkyy olevan erittäin paljon varsinkin pulpetinkansia odottamassa valmistuksensa seuraavaa vaihetta, mutta on siinä monia muitakin osia, joista kaikista tavallinen maallikko ei ensi silmäyksellä pääse edes selville, mitä niistä tulee.”*⁷³

Sisäkuva (sivulla 26), joka historiikissa on ajoitettu vuoteen 1918 saattaa ikkunoista päätellen olla saman koillisenpuoleisen laajennusosan yläkerrasta.

Työväestöä 1933 (kuva: Karilas s. 29)

Mielenkiintoinen vuoteen 1923 ajoitettu ulkokuva esittää rakennusta sisäpihan puolelta ja rappaamattomana.

Vuonna 1933 otetussa valokuvassa tämä osa on jo rapattu. Kuvassa näkyy myös hyvin alkuperäinen konttorirakennus vuodelta 1910. Konttorin tilalla on tällä hetkellä vuonna 1960 suunniteltu tehdasrakennus.

Myös vanhassa joelta etelästä päin otetussa valokuvassa laajennus näkyy taustalla rappaamattomana. Vanhin tehdasrakennus on kuvassa yksikerroksisessa vaiheessaan. Salo-Uskelan seuran arkistossa valokuva on ajoitettu 1920-luvulle. Kuvan oikeampi ajoitus lienee 1910-luvun loppupuolelta, ennen muutoksia, jolloin koko tehdas korotettiin kaksikerroksiseksi ja laajennettiin lounaaseen päin.

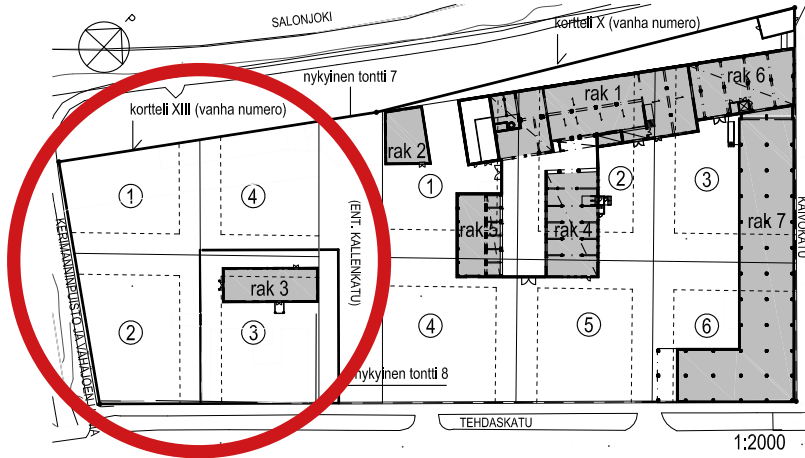
Jokirantaa Koulukaluston kohdalla (kuva: Salo-Uskelan seura ry)

⁷² Karilas, 1960, 26–27.

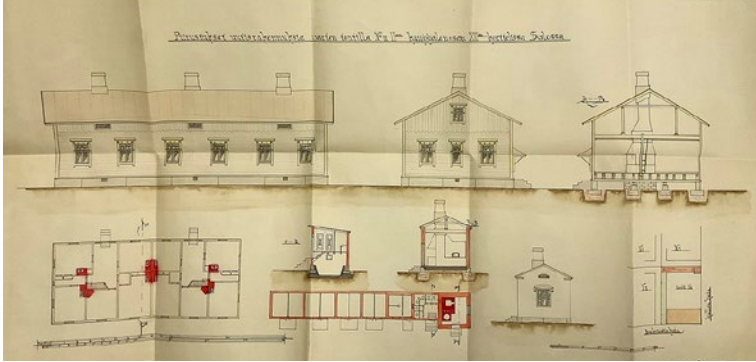
⁷³ Viinämäki, 1942, 38.

Korteliin XIII rakennetut ja myöhemmin puretut rakennukset, ks. korttelin rakentumista kuvaava kaavio sivulla 19.

Ajallisesti seuraava rakennusvaihe tarkasteltavana olevassa korttelikokonaisuudessa sijoittuu silloisessa asemakaavassa viereisen korttelin XIII puolelle. Koulukalusto ei vielä omistanut maa-alueita kyseisestä korttelista, vaan maakaupat tehtiin sen neljästä tontista vasta vuonna 1924. Tätä ennen kortteliin oli valmistunut jo muutamia rakennuksia.⁷⁴ Näistä ensimmäisenä rakennuslupa oli

Vasemmalla asuin- ja talousrakennuksen suunnitelmat 1918. Rakennukset purettu.

Oikealla varastorakennusten suunnitelmat 1918. Rakennukset purettu (kuvat: Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

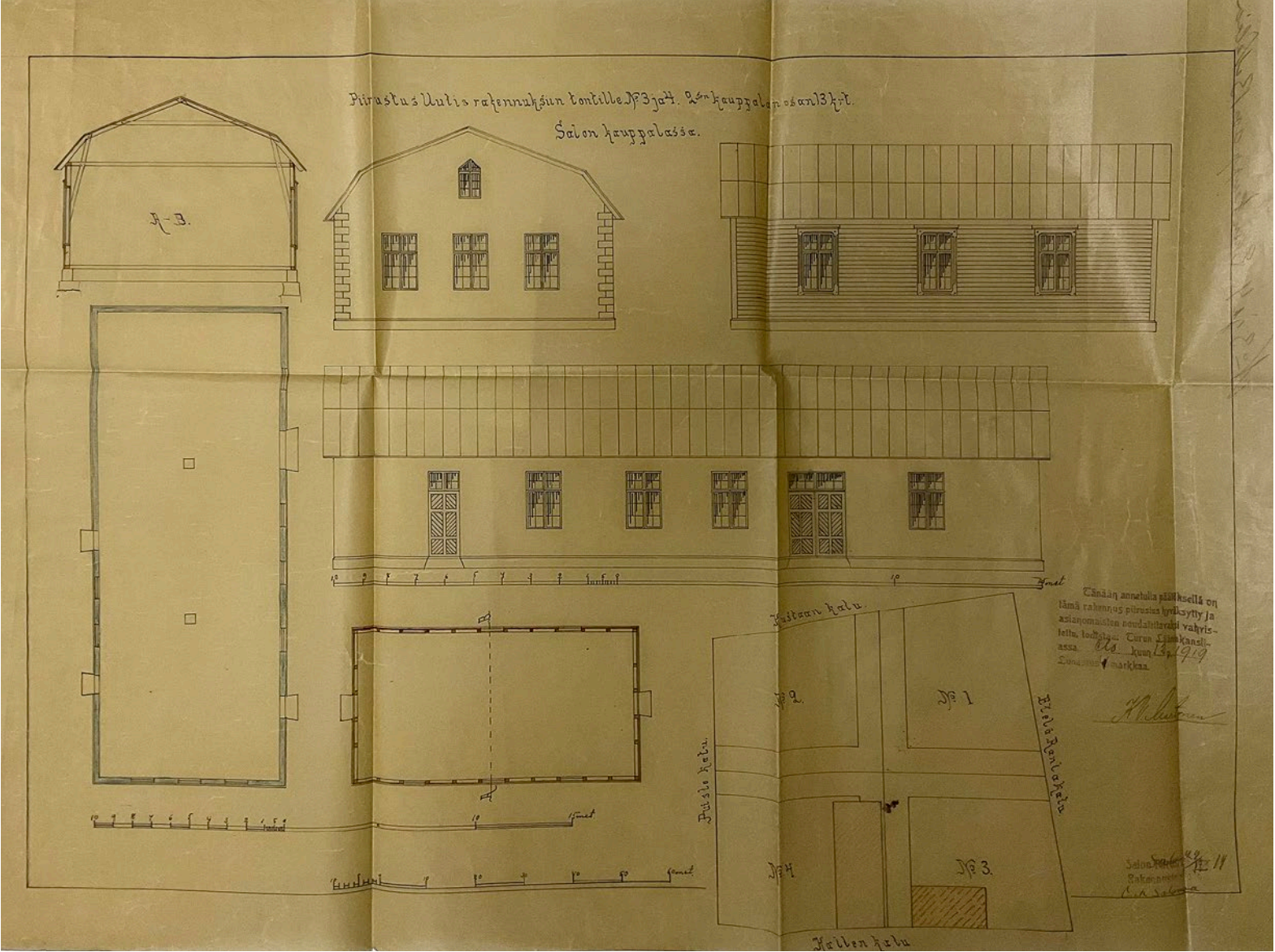
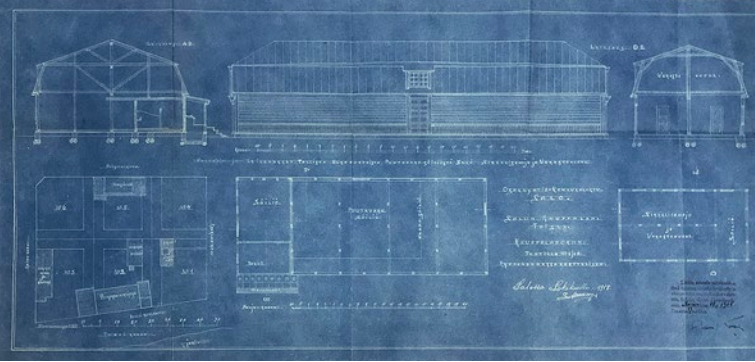
⁷⁴ Viinämäki, 1942, 26.

myönnetty vuonna 1918 asuin- ja talousrakennuksille. Piirustukset on allekirjoittanut K. Hauli. Rakennukset on myöhemmin purettu.

Samana vuonna laajennettiin myös puutavaravarastoa Tehdaskadun varressa. Kevyt katos korvattiin mansardikattoisella pidemmällä rakennuksella, johon sijoitettiin varastotilojen lisäksi talli ja ulkokuone. Samassa piirustuksessa on suunnitelmat myös vuonna 1910 valmistuneen pienen ulkokuoneen tilalle rakennettavasta mansardikattoisesta varastosta ja tilasta sirkkelisahoille. Piirustuksen on allekirjoittanut Sonntag. Kumpikin rakennuksista on myöhemmin purettu.

Koulukaluston hallintaan myöhemmin siirtyneeseen viereiseen korttelissa XIII suunniteltiin vuonna 1919 kaksi varastorakennusta. Isompi oli kivirakenteinen, pienempi puusta. Piirustuksen on allekirjoittanut Salomaa.

Asemapiirustusotteessa korttelin XIII tonttinumerot 3 ja 4 ovat eri järjestyksessä kuin vanhassa asemakaavakartassa tai muissa korttelin suunnitelmiin liittyvissä asiakirjoissa. Mikäli nämä myöhemmin purettu rakennukset on toteutettu suunnitelmien mukaisille paikoille, on toisen alta purettu vain vuotta aikaisemmin rakennuslupan saanut talousrakennus.

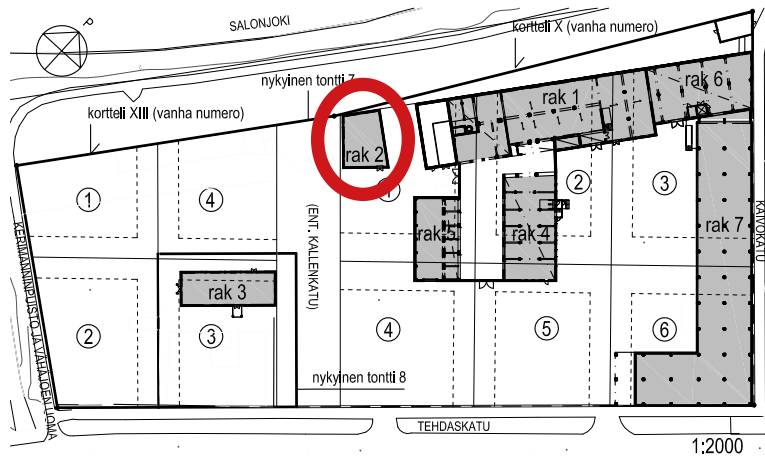
Varastorakennusten suunnitelmat 1919. Rakennukset purettu

Isomman rakennuksen perustuksia tai runkoa on mahdollisesti käytetty myöhemmin rakennetussa johtajan asunnossa, vrt. sivu 37.

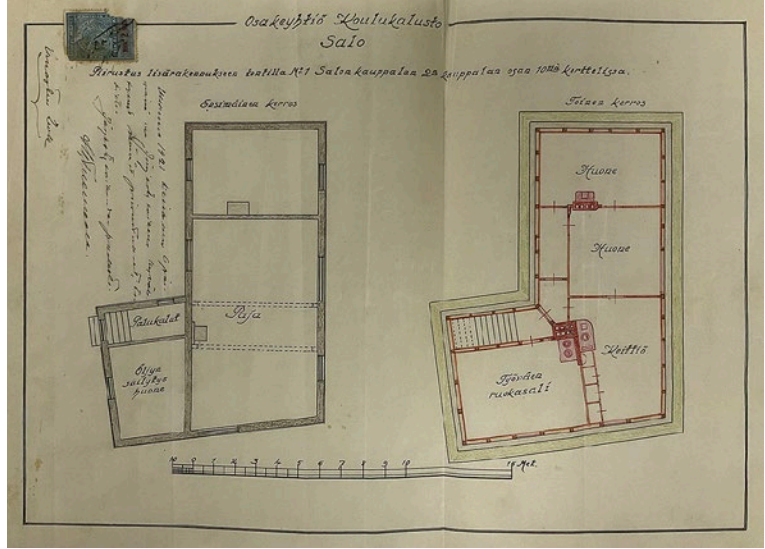
(kuva: Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

1920-luku

75 Viinamäki, 1942, 25.

Pajarakennuksen yläkerran suunnitelma 1921. (kuva: Salo kaupunki, kaupunginarkisto)

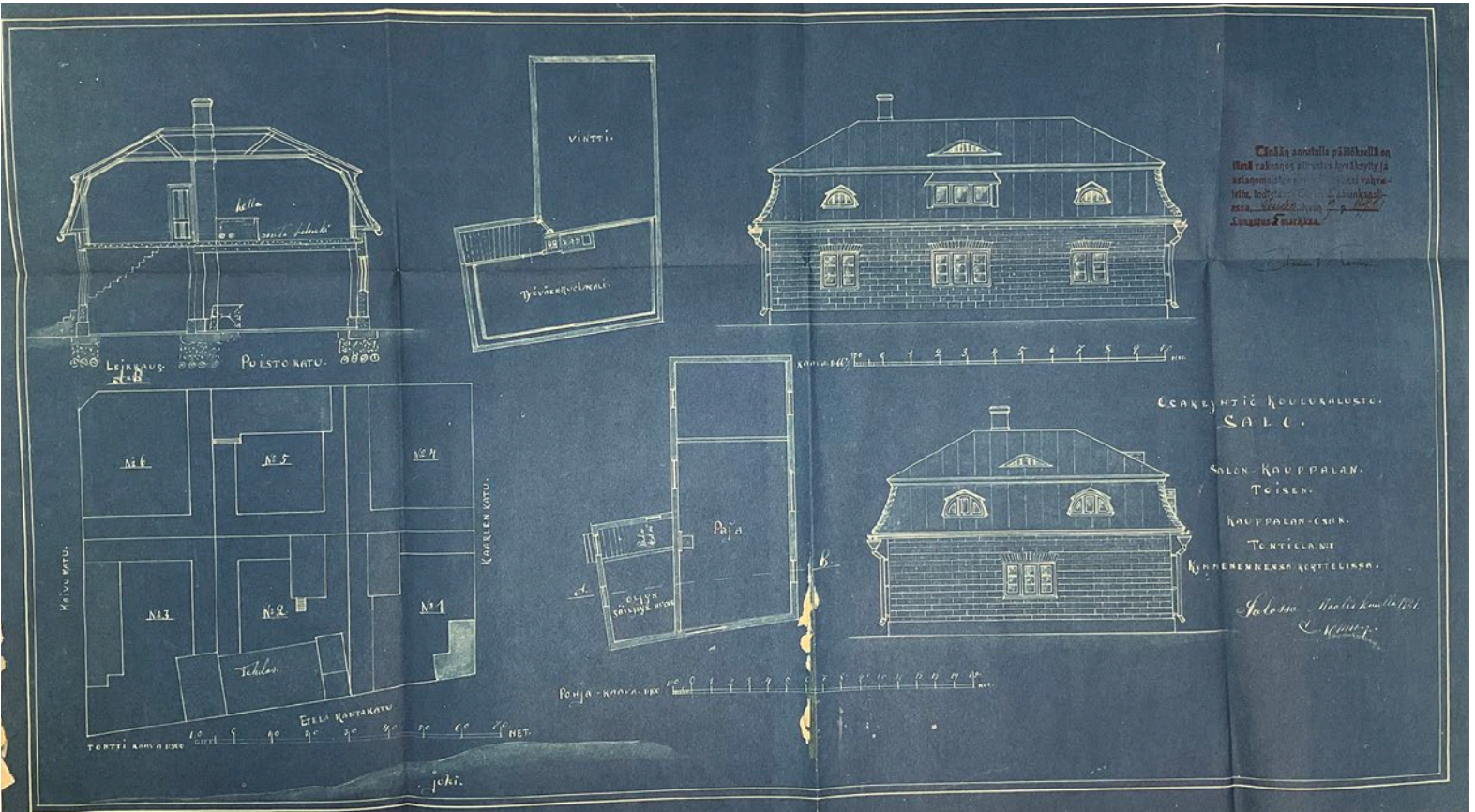
Korttelin rakennustoiminta jatkui vireänä myös 1920-luvulla. Rakennuslupa myönnettiin uudelle pajarakennukselle touko-kuussa 1921. Sonntagin signeeraamissa pääpiirustuksissa näkyy rakennuksen alkuperäinen L-kirjainta muistuttava pohjamuoto. Pitkä sivu on silloisen Kaarlenkadun (Kallenkatu) suuntainen ja lyhyt sivu joelle päin noudattelee tontin rajaa. Alun perin rakennuksessa oli alakerran päätilassa paja sekä pieni öljyn säilytyshuone ja yläkerrassa ruokasali työväelle. Rakennuksen sisäkulmassa nousivat portaat pihalta ylempään kerrokseen.

Piirustuksessa on estetty kaksi julkisivua. Kumpikin näistä vastaa erittäin hyvin nykypäiviin asti säilynyttä tilannetta. Harkkoseinä, peltinen mansardikatto ja ikkunat näyttävät vastaotetuissa valokuviissa pitkälti samalta kuin vuoden 1921 julkisivupiirustuksissa. Myöhemmän laajennuksen myötä rakennus on täydentynyt pohjamuodoltaan nelikulmioksi. Laajennuksessa pihan puolen ulkoseinää ja kattoa jatkettu. Ajoitus on epävarma, mutta piirustusten ja valokuvien perusteella muutos on tapahtunut todennäköisesti vuosien 1928 ja 1938 välisenä aikana.

Jyrkkä, kaartuva mansardikatto, julkisivun voimakas harkkostruktuuri ja pieniruutuiset ikkunat viittaavat art nouveauun suuntaan, mutta rakennuksessa on klassisiakin piirteitä.

Pajarakennuksen lupapäätöstä on seurannut vain kuukautta myöhemmin uusi erillinen lupa, jolla ilmeisesti on tarkennettu suunnitelmia ennen rakentamista. Toimenpiteeksi on merkitty ruokalan rakentaminen toiseen kerrokseen. Aikaisemmassa piirustuksessa yläkerta on ollut pääosin ullakkoa. Uudemmassa pohjassa sinne on lisätty keittiö ja kaksi asuinhuonetta uuneineen. Luultavasti kyseessä oli konemestarin asunto, joka mainitaan Koulukaluston historiikissa.⁷⁵

Jostain syystä kohteen alkuperäisten pääpiirustusten yhteydessä on Kaupunginarkiston asiakirja-aktin kansilehdelle kirjattu virheellinen maininta ”purettu”.

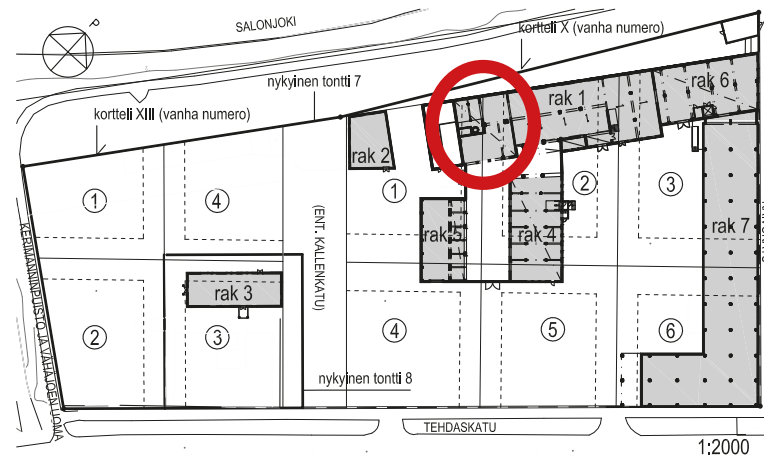

Pajarakennuksen suunnitelmat 1921. (kuva: Salo kaupunki, kaupunginarkisto)

Vasemmassa paja joen suuntaan.

Keskellä ja oikealla näkyy kulman täydentyminen alkuperäisestä L-pohjamuodosta nelikulmaiseksi pohjaksi. Ulkoseinä on pihalle päin melko umpinainen.

Vuonna 1921 myös tehtaassa tapahtui merkittäviä muutoksia, joiden seurauksena rakennus sai erityisesti joen puolelta katsottuna nykyisen hahmonsaa. Vanhan pitkän tehdassalin väliaikaisesti kaksikerroksiseksi uusittu osa rakennettiin lopulliseen muotoonsa korottamalla aumakatto uudeksi mansardikatoksi ja rakentamalla lisäosa lounaaseen päin.

Tämänkin merkittävän laajennuksen suunnitelmat on allekirjoittanut Sonntag. Julkisivupiirustuksessa näkyy katkoviivalla keskiosan vanhan aumakaton muoto. Tässä vaiheessa muutettu katto on liitetty jo vuonna 1916 rakennusluvan saaneeseen koillisenpuoleiseen kaksikerroksiseen lisäosaan. Nyt rakennusta täydennettiin symmetriseksi pidentämällä sitä myös lounaaseen päin. Luultavasti tämän laajennuksen yhteydessä rakennettiin myös tiilipiippu, joka on typistettynä säilynyt nykypäiviin asti.

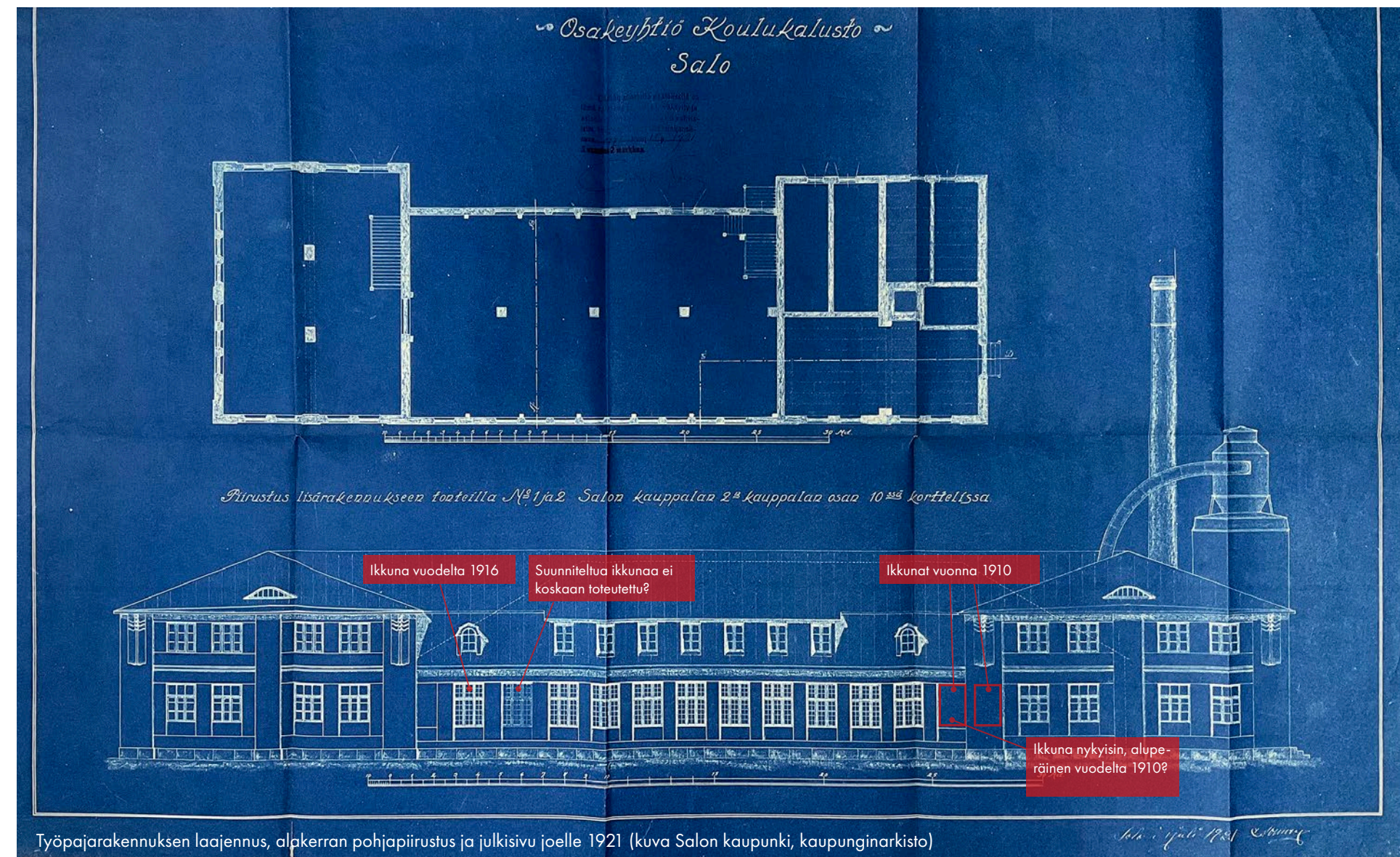
Vaikka rakennus sai lopullisen hahmonsaa 1920-luvun alussa, on sen suunnitteluratkaisut linjattu jo edellisellä vuosikymmenellä keskimmäisen tehdassalin ja koillisenpuoleisen sivuosan valmistuessa.

Reilun kymmenen vuoden aikana rakentuneessa kokonaisuudessa ei ole kansallisromanttisia piirteitä tai vapaata sommittelua. Julkisivujen aukotus on tarkoituksenmukaista ja suhteellisen säännöllistä. Pelkistettyä art nouveauta leimaa jo alkava klassismi. Tällainen mallinen muotokieli oli yleisestikin tyypillistä aikakauden teollisuusarkkitehtuurille.⁷⁶

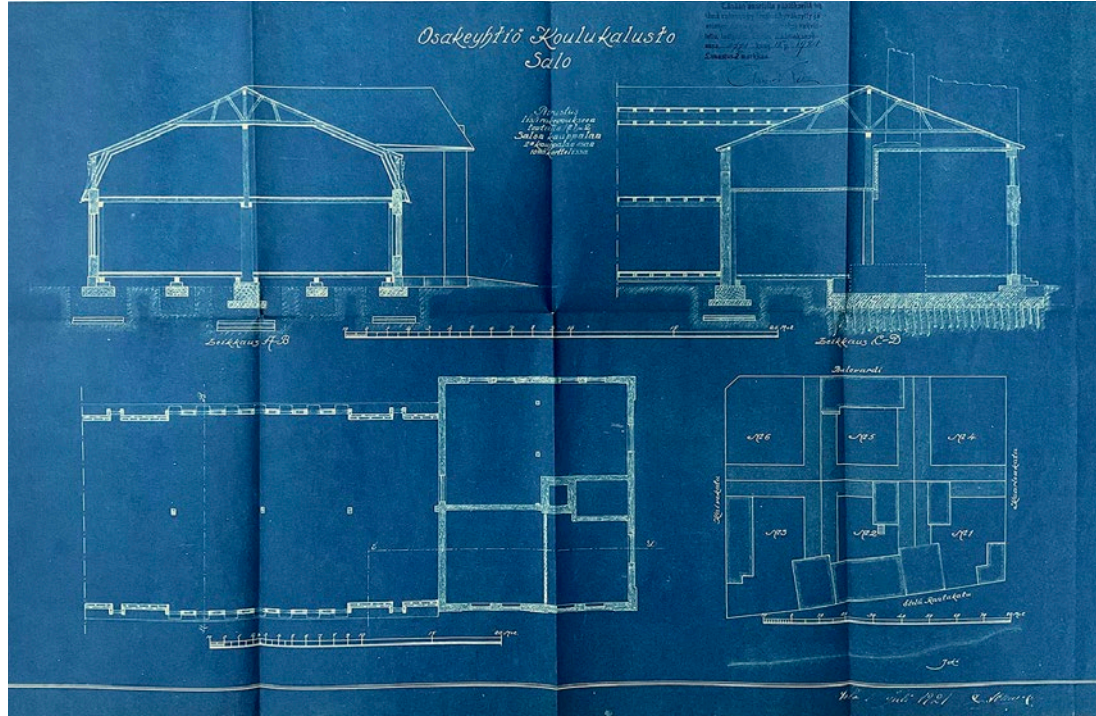
Vanhan keskellä olevan tehdassalin korottaminen kaksikerroksiseksi on edellyttänyt uusia rakenteita. Keskilinjalle alakertaan on lisätty välipohjaa kannattavat betonipilarit, ja yläkerrassa välipohjan päältä lähtevät puiset kattopalkkia kannattavat pilarit. Tehdassalia esittämissä vanhimmissa valokuissa (esim. sivulla 22) ei vielä näy betonipilareita, vaan yksikerroksisen rakennuksen yläpohjaa kannattavat sirot puupilarit. Vaikuttaa siltä, että käytännössä ainoa vuodelta 1910 säilynyt rakennuksen osa on joen puoleinen ulkoseinä ikkunoineen.

Vuodelta 1921 olevassa julkisivupiirustuksessa ensimmäisen kerroksen ikkunat näyttäisivät säilyneen vanhan tehdassalin kohdalla pääosin ennallaan. Sen sijaan lounaispään laajennuksen läheisyydessä on suunnitelmissa esitetty muutoksia. Vuoden 1910 vaiheeseen nähden kaksi julkisivupiirustuksen oikean laidan reunimmaista ikkunaa on poistettu vuoden 1921 piirustuksesta. Kuitenkin nykyisin ulkoseinässä on vielä yksi ikkuna oikeassa reunassa likimain samalla kohdalla kuin vuoden 1910 piirustuksessa (sivulla 23). Ikkuna vaikuttaa yhtä vanhalta kuin muutkin vanhimman tehdassalin ikkunoista. Ehkä vuoden 1921 suunnitelmaa ei toteutettu tämän kohdan osalta piirustusten mukaan, vaan alkuperäinen ikkuna päätettiin säilyttää.

Vielä astetta epävarmempaa on tulkinta vanhan tehdassalin toisen päään ikkunoista. Vuoden 1916 kaksikerroksisen osan laajennuksen yhteydessähän myös tuolloin yksikerroksisen keskisaliniin lisättiin ikkuna, joka näkyy myös vuoden 1921 julkisivupiirustuksessa äärimmäisenä vasemmalla mansardikaton alalappen reunimmaisen ikkunan alla. Hiukan epäselvää on, mitä tässä piirustuksessa haaleammalla esitetty ikkuna sen oikealla puolella merkitsee. Pohja-

76 Putkonen, 1989, 177–178.

Työpajarakennuksen laajennus, yläkerran pohjapiirustus ja leikkauspiirustukset 1921 (kuva Salon kaupunki, kaupungin-arkisto)

Ulkoseinää joen puolella. Kivisokkeli painunut maan alle

piirustuksessa on vastaavassa kohdassa umpiseinää. Ikkunaa ei ole tuossa kohdassa seinää nykyisinkään.

Vuoden 1921 julkisivupiirustus antaa vaikutelman kurinalaisesta symmetriasta. Toteutuneeseen tilanteeseen nähden symmetria ei ole täydellistä, vaan rakennuksen keskilinjaan nähden ikkunoiden sijainnissa on eroa. Tarkistettujen mittojen mukaan esimerkiksi julkisivupiirustukseen haaleammalla viivalla hahmoteltu ikkuna ei mahtuisi sille varattuun kohtaan aivan saman levyisenä kuin viereiset ikkunat.

Mansardikaton joenpuoleisessa alalappeessa on yhdeksän ikkunakomeroa. Keskimmäiset seitsemän ovat suorakaiteen muotoisia ja kummassakin reunassa on vähän erillään muista yksittäiset puolikaareen päättyvät ikkunat.

Tarkasti ajoittamattomaksi jää myös tehdasrakennuksen lounaispään aumakattoon tehdyn suorakaiteen muotoisen ikkunakentän toteutus. Vuoden 1921 julkisivupiirustuksessa katto on identtinen koillisen puoleisen osan kanssa. Keskellä joen puoleisista aumakaton lapetta on siinä pieni matalalinjainen lunetti-ikkuna. Piirustusta, jossa olisi esitetty katon ja siihen liittyvien ikkunoiden muutos, ei ole löytynyt. Ainakin 1940-luvulta peräisin olevassa viisitoilmakuvassa (selvityksen kansikuva) näkyy suorakaiteen muotoisen ikkunakenttä.

Sokkelien viivoitus julkisivupiirustuksissa luo vaikutelman luonnonkivistä. Nykyisin sokkeliä ei ole näkyvissä lainkaan, vaan rakennus on painunut, ja rapattu tiiliseinä jatkuu käytännössä maahan asti.

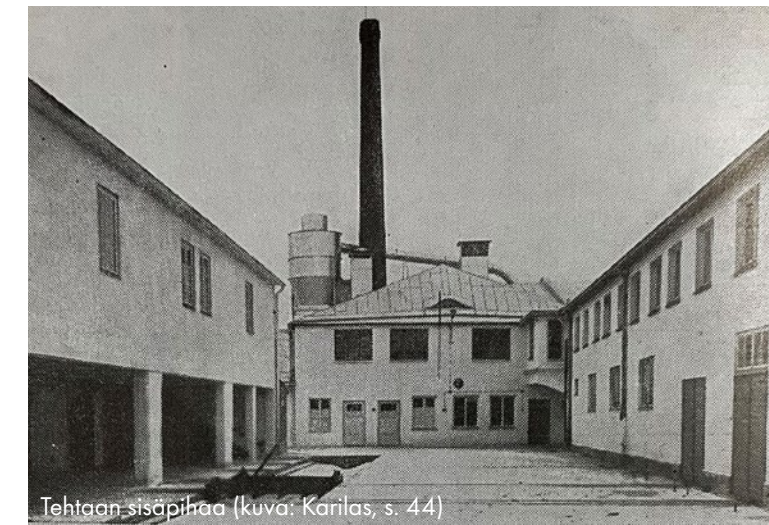
Piirustussarjassa ei ole julkisivuja päädyistä tai pihan puolelta. Aukotuksen suhteen arviot on tehtävä pohjapiirustuksen perusteella. Yläkerran mansardin alalappeessa olevat ikkunat on pohjapiirustuksessa esitetty katon harjan suhteen symmetrisesti. Tällä hetkellä alkuperäistä piirustusta vastaava ikkuna näyttäisi olevan pihan puolella puolipyöreään kaareen päättyvä ikkuna mansardin alalappeella. Keskimmäiset ikkunat on koottu yhdeksi kentäksi, jolla on yhteinen kate. Toisen kerroksen ulkoseinässä on myös isompi ikkunakomero,

joka leikkaa mansardin ylälappeen. Näiden myöhempien muutosten ajoituksesta ei ole tietoa. Alemman kerroksen alkuperäiset ikkunat, jotka näkyivät hyvin aikaisemmin esitellyssä tehdassalin valokuvassa vuonna 1910, on poistettu viimeistään silloin, kun alakerran pihalle päin jatkuva laajennus on toteutettu. Laajennus on ilmeisesti tehty vaiheittain ja valmistunut lopullisesti vuoteen 1953 mennessä (ks. sivu 45).

Koillisenpuoleisen kaksikerroksisen vuodelle 1916 ajoitetun osan ikkuna-aukot vaikuttavan vastaavan kummassakin kerroksessa melko hyvin pohjapiirustuksia. Ikkunoiden aukotus on pihan puolella rakennusta yksinkertaisempi kuin joen puolella.

Tehdassalin lounaan puoleisen laajennuksen ulkoseinä pihan puolelle näkyy ajoittamattomassa valokuvassa, eivätkä alakerran ikkunat siinä vastaa vanhaan pohjapiirustukseen merkittyjä aukkoja.

Nykyisin alakerran ulkoseinästä ei ole mitään jäljellä. Se on jäänyt 1960–70-lukujen taitteessa rakennetun katoksen taakse ja pitkälti purettu (ks. sisäpihan projektio sivulla 69).

Tehtaan sisäpihaa (kuva: Karilas, s. 44)

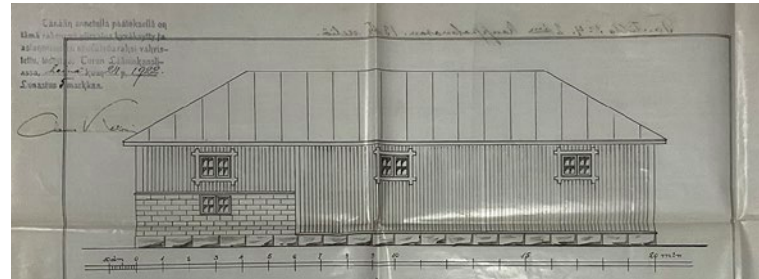

Joen puoleinen julkisivu nykytilassaan. Keskiosan alakerrassa on ikkunoita eri määrä kuin vuoden 1921 julkisivupiirustuksessa

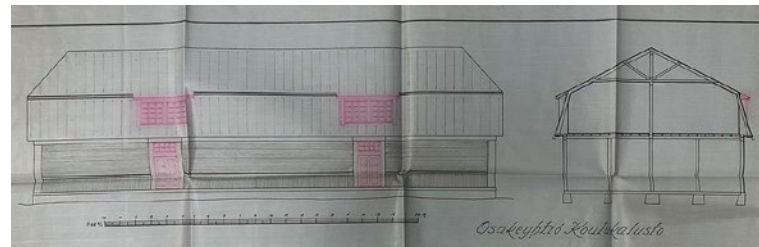

Katon suorakulmaiset ikkunat poikkeavat alkuperäisen julkisivupiirustuksen mukaisesta ikkunasta

Vaikuttaa siltä, että vuoden 1921 merkittävien laajennusten jälkeen pärjättiin muutama vuosi ilman isompia muutoksia. Vuonna 1922 haettiin lupaa puurakenteiselle varastolle XIII korttelin tontin 4 rannan puoleiselle sivulle. Tämä rakennus on myöhemmin puretu. Vuonna 1924 muutettiin Tehdaskadun varressa olevan vuodelta 1918 olevan puutavaravaraston julkisivun aukotusta.

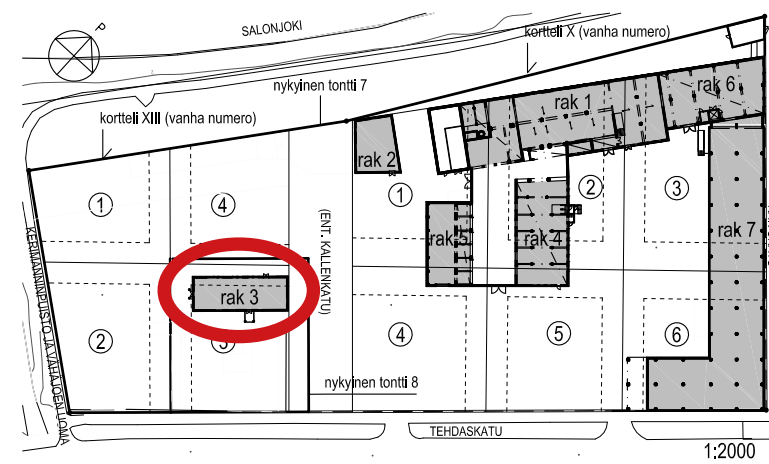
Varastorakennus 1922. Rakennus purettu. Suunnitelmissa rakennuksen katto on molemmista päistään aumattu, mutta vuodelta 1947 olevassa viistoilmakuvassa (selvityksen kansikuva) rakennus on harjakattainen (kuva: Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

Tehdaskadulla sijainneen varastorakennuksen julkisivumuutos 1924. Rakennus purettu. (kuva: Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

77 Viinämäki, 1942, 26.

78 Karilas, 1960, 32 ja 53.

Seuraava isompi ja nykypäiviin saakka säilynyt rakennushanke oli asuin- ja työtilarakennus, jonka lupapäätös on kirjattu kesälle 1925. Rakennuspaikaksi on merkitty asemapiirustuksessa korttelin XIII tontti 4, mutta tässä kohdassa lienee virhe tonttien numeroimisesta kopioitunut vuodelta 1919 peräisin olevasta varastojen asemapiirustuksesta, ja kyseessä pitäisi olla tontti 3. Rakennuksen pohjan mitat ja sijainti tontilla vastaavat pitkälti vuodelta 1919 olevan kivrakenteisen varaston pohjaa. Piirustuksia ei ole signeerattu, eikä suunnittelijasta ole tietoa.

Koulukaluston historiikissa kerrotaan, että vuonna 1926 sementtivalimon yläkertaan rakennettiin toimitusjohtajan asunto.⁷⁷ Jos tämä kuvaus rakennuksen historiasta pitää paikkansa, tarkoittaisi se, että vuonna 1919 rakennuslupan saanut kivrakenteinen varasto (sivulla 29) on toiminut sementtivalimona ja sen runko on hyödynnetty vuonna 1925 suunnitellussa uudisrakennuksessa. Vaikka pohjan ulkomitat vastaavat suunnitelmissa toisiaan, on rakennusta muokattu esimerkiksi aukotukseltaan niin paljon, ettei alkuperäinen yksikerroksinen osa ole tunnistettavissa rakennuksen nykyisestä hahmosta.

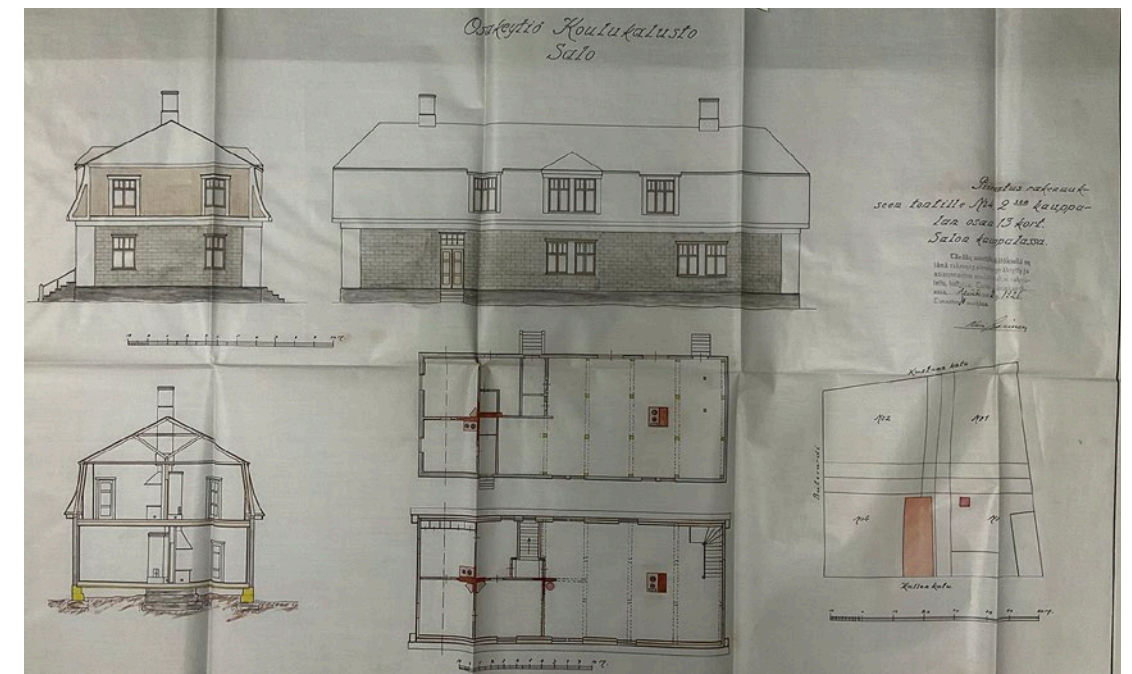
Rakennuksen ulkoarkkitehtuurissa on tapahtunut muutoksia ensimmäiseen rakennusvaiheeseen nähden. Piirustuksissa alemman

kerroksen ulkoseinissä erottuvaa harkkojakoa tai päätyjulkisivussa yläkerran seinän laudoitukselta vaikuttavaa pystyviivoitusta ei nykyisin ole aistittavissa, vaan ulkoseinä on kauttaaltaan rapattu sileäksi. Myös päädyn ikkunoiden yläosan ruutujako on yksinkertaisempi kuin alkuperäisissä piirustuksissa.

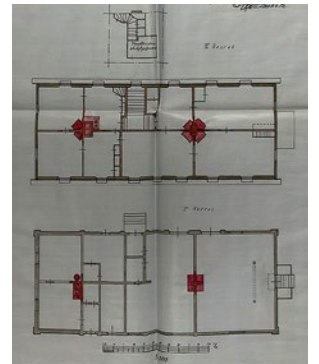
Mansardikaton alalappeessa olevien ikkunoiden lukumäärä on vuoden 1925 piirustuksissa vähäisempi kuin nykypäivän asussa.

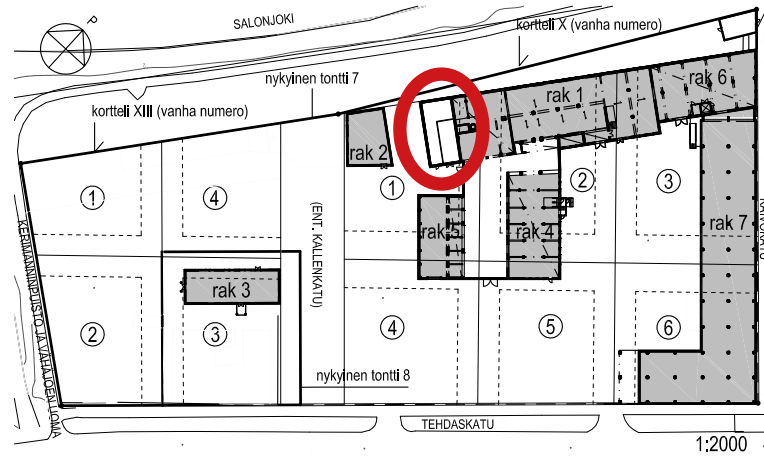
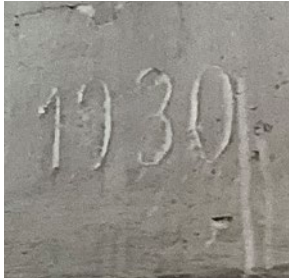
Asiakirjoista ei täysin selviä, toteutettiinko rakennusta yläkerroksen osalta vuoden 1925 suunnitelmien mukaan vai valmistui se vasta vuodelle 1926 päivittyjen suunnitelmien mukaan. Joka tapauksessa vain vajaa 8 kuukautta ensimmäisen lupapäätöksen jälkeen, on haettu lupaa asuinrakennuksen muutokselle. Tässäkin hakemuksessa on tonttinumeroksi merkitty virheellisesti 4. Valitettavasti lupahakemuksessa on esitetty vain pohjapiirustukset. Edelliseen vaiheeseen nähden on rakennukseen suunniteltu lisää väliseiniä, mikä selvästi viittaa asuinkäyttöön. Koillispäätty näyttää säilyneen ennallaan, mutta muille sivuille on lisätty uusia ikkunoita. Erityisen paljon muutoksia näyttää tulleen mansardikaton alalappeen ikkunoihin. Lounaispäättyyn on lisätty uusi sisäänkäynti ja katettu porras.

Johtajan asunnosta rakennus muutettiin konttorikäyttöön vuonna 1959.⁷⁸ Rakennukseen on lisätty 1970-luvulla sisääntulokatos ja 1980-luvulla on sisätiloissa tehty muutoksia.

Yllä: asuin- ja työtilarakennus 1925, oikealla alhalla asuinrakennuksen muutos 1926 (kuvat: Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

79 Viinamäki, 1942, 25.

80 Karilas, 1960, 27.

81 Koulukaluston historiikissa on maininta vuonna 1930 Ruotsiin suuntautuneesta opintomatkastasta ja tutustumisesta teollisuusnäyttelyyn. Sonntagin matkaseurana olivat olleet seuraavat tehtaan työnjohtajat ja työmiehet: A. ja H. Fagerlund, A. Koivunen, P. Lindén, K. Selin, A. Holmström, V. Lindholm ja A. Niemi. Viinamäki, 1942, 27.

82 Purkulupa on myönnetty 20.5.2022.

83 Salon kulttuuriympäristö ja arvot, 2005, 40.

84 Rakennusinventointilomake (II/19/7): Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo, museovirasto

Vuonna 1928 haettiin rakennuslupaa tehdasrakennuksen laajennukselle sen lounaispäätyyn. Tilaan tehtiin uusi pannuhuone⁷⁹, josta käytetään joissain lähteissä myös nimeä voimakeskus.⁸⁰ Piirustuksen on allekirjoittanut H. Fagerlund, joka lienee toiminut tehtaan työnjohtajana.⁸¹

Laajennuksen sisäseinällä on rappaukseen merkitty vuosiluku 1930, joka voisi viitata sen valmistumisajankohtaan.

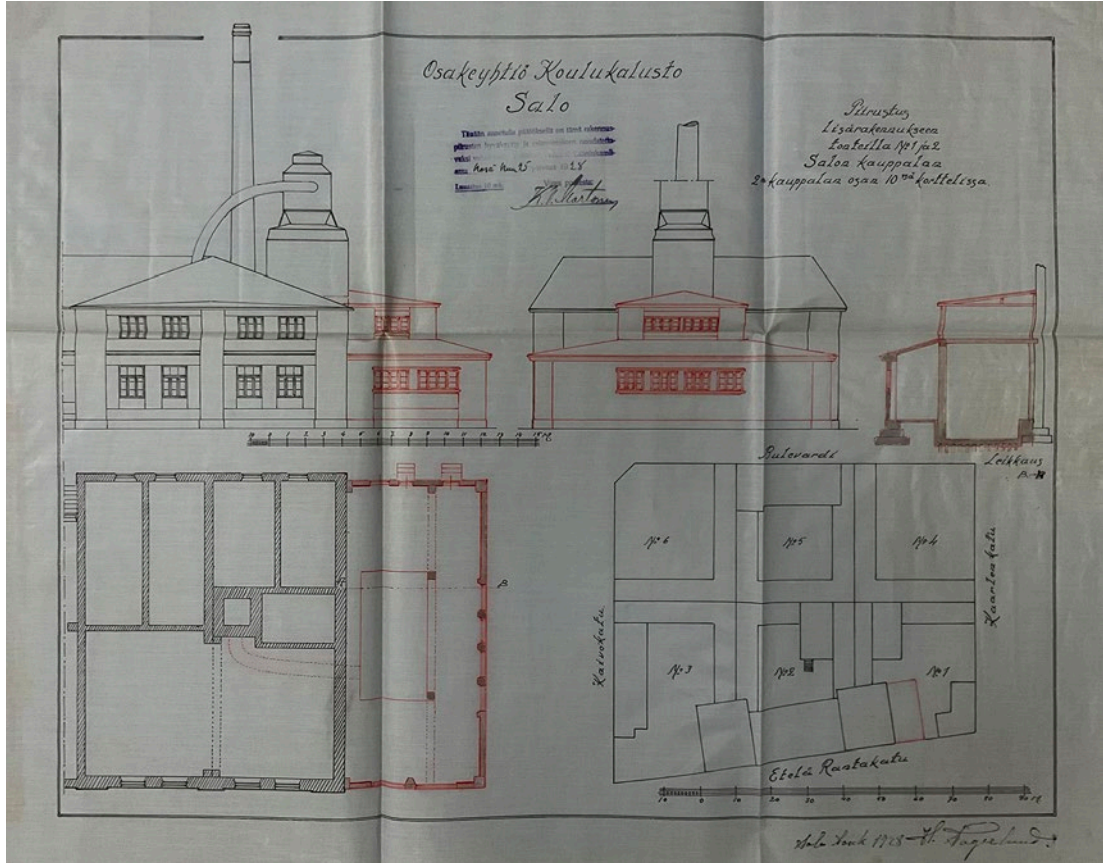
Huonokuntoiselle laajennukselle on myönnetty purkulupa.⁸² Tehtaan ensimmäisten vuosikymmenien rakennusvaiheiden osalta on jonkin verran epäselvyyttä ja tulkinnan varaa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että varsinainen vanha tehdasrakennus on saavuttanut jokseenkin pitkälti nykytilanteen mukaisen hahmonsävyteen 1921 mennessä. Historiikkien kuvauksen mukaan yhtiön perustamis- ja laajentamisaikavälillä aktiiviset toimitusjohtajat ovat laatineet

rakennusten suunnitelmat. Rakennuslupapiirustusten allekirjoitukset tukevat tätä väitettä. Piirustuksien signeerauksien ja historiikkien kuvauksien perusteella on syytä olettaa, että tehtaan vuodelta 1910 olevat varhaisimman vaiheen suunnitelmat laati F. A. Salola, ja hänen jälkeensä 1910-luvun loppupuolella ja 1920-luvulla laajennuksien suunnitelmista vastasi pääosin G. S. Sonntag.

Kaikissa piirustuksissa ei ole nimeä ja korttelin XIII tontille 3 vuonna 1918 suunniteltujen ja myöhemmin purettujen asuin- ja talousrakennusten suunnitelmat on allekirjoittanut K. Hauli, mutta muilta osin korttelin suunnitelmat näyttävät tosiaan olevan toimitusjohtajien laatimia.

Muutamiin myöhemmin laadittuihin asiakirjoihin on lipsahtanut väärä merkintä suunnittelijasta. Salon seudun kulttuuriympäristö ja arvot - inventoinnissa Tehdaskatu 13 kiinteistön suunnittelijaksi on merkitty H. Fagerlund. Inventoinnin kuvausteksti on seuraava: ”Koulukalusto Oy:n rakennuttama asuinrakennus ja teollisuusrakennus, suunnitellut H. Fagerlund 1921. Hallia laajennettu 1938 kadulle päin. Osa vanhaa kauppalarakennetta ja sen teollisuusperintöä.”⁸³ Asuinrakennus viittaa tässä tehtaan lounaispuolelle vuonna 1921 rakennettuun erilliseen rakennukseen, jossa alun perin oli paja, työväen ruokasali sekä konemestarin asunto. Raportissa sekä pajarakennus että tehdaskokonaisuus vuoden 1921 laajuudessa on siis identifioitu suunnittelijalle, joka säilyneiden dokumenttien perusteella on piirtänyt ainoastaan tehtaan pannuhuonelaajennuksen vuonna 1928.

Virheellisen tiedon siirtyminen projektiraporttiin on inhimillisen virheen seurausta. Salon seudun kulttuuriympäristö ja arvot perustuu Koulukaluston korttelin osalta kohteista täytettyihin museoviraston inventointilomakkeisiin (selvityksen liitteinä). Tehdaskatu 13 lomakkeessa kirjaus on muotoiltu näin: ”Teollisuushallin joen suuntainen osa ja asuinrakennus rakennettiin 1921. Asuinrakennuksessa oli aluksi alakerrassa paja ja ruokasali ja yläkerrassa asunto. Rakennus I teollisuushalliin rakennettiin lisäosa läbelle asuinrakennusta. Lisäykseen tuli konehuone. Suunnittelijana oli H. Fagerlund. Vuonna 1938 rakennettiin tehdashallisiipi, jonka pääty on kadulle päin.”⁸⁴

Tehdasrakennuksen laajennus (punaisella) 1928 (kuva: Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

1930- ja 1940-luvut

85 Salon kulttuuriympäristö ja arvot, 2005, 41.

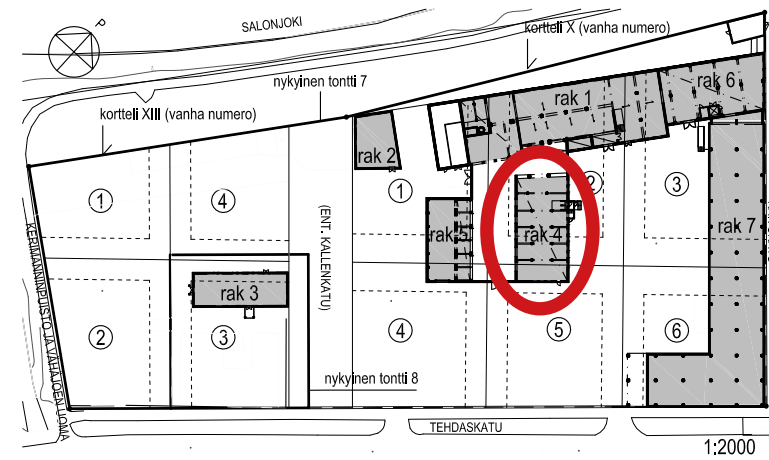
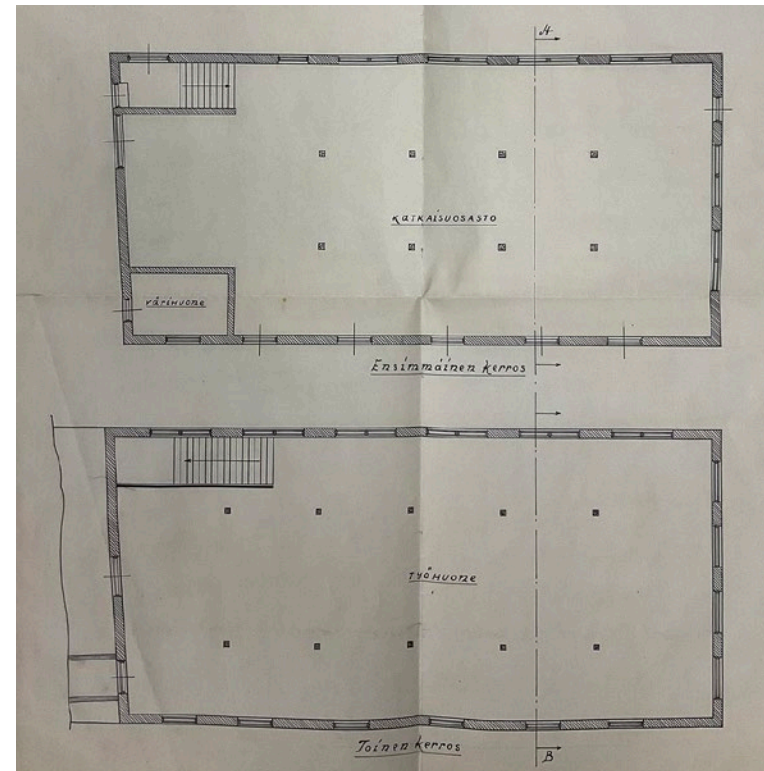
86 Selvityksessä ei myöskään käsitellä 1920-luvulla lähikortteleihin rakennettuja tehtaan työväen asuntoja, vaikka ne muodostavatkin kiinnostavan kokonaisuuden ja ovat kiinteä osa yrityksen historiaa.

87 Piirustusten allekirjoitus on alkukirjaimen osalta epäselvä. Kyseessä saattaa olla myös H-kirjain.

88 Tehtaan palveluksessa vuodesta 1923. Viinämäki, 1942, 36.

89 Kuvatekstissä pakkaamo, Salon Seudun Sanomat 23.12.2019.

Kaivokadun varrella sijainnut entinen konttori alkoi käydä ahtaaksi, ja uusi konttori- ja varistorakennus valmistui vuonna 1936 Tehdaskadulle tehdasta vastapäätä. Salon kulttuuriympäristö ja arvot – inventoinnissa osoitteessa Tehdaskatu 18 sijaitseva mansardikattoinen varasto- ja liikerakennus on ajoitettu vuoteen 1933, mikä saattaa viitata rakennuksen suunnitteluajankohtaan.⁸⁵ Rakennus jää tämän selvityksen kohteena olevan korttelirajauksen ulkopuolelle.⁸⁶

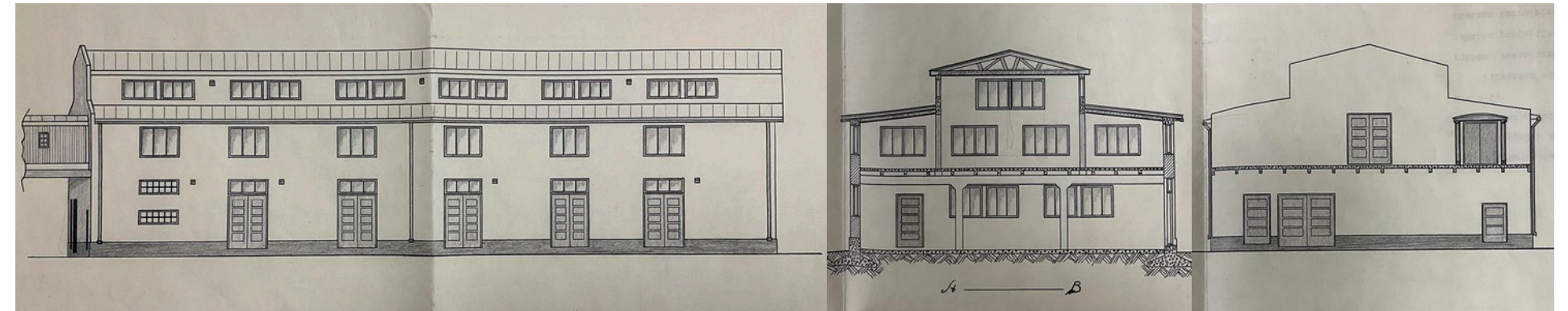

Vuonna 1938 myönnettiin rakennuslupa uudelle tehdasrakennuksen laajennukselle, jonne sijoitettiin katkaisu- ja maalausosasto. Rakennus ei liity suorassa kulmassa vanhaan tehtaaseen, vaan sen koordinaatisto on Kaivokadun mukainen. Piirustukset on allekirjoittanut A. Niemi⁸⁷. Kyseessä saattaa olla Koulukalusteen historiikissa mainittu työnjohtaja Arvo Niemi⁸⁸.

Alkuperäisissä vuoden 1938 piirustuksissa rakennuksen alakeran päätila on merkitty katkaisuosastoksi. Lisäksi sen yhdessä kulmassa on ollut pieni värihuone. Yläkerta on nimetty työhuoneeksi. Rakennuksen pohjoiskulmassa on alkuperäisissä suunnitelmissa ollut kerrokset yhdistävä porras. Toteutettu porras sijaitsee kuitenkin rakennuksen koillisenpuoleisella pitkällä sivulla ja eri suuntaisena.

Rakennuksen pitkä julkisivu on valitettavasti esitetty vain lounaan puolelta. Tämä puoli on jäänyt myöhemmin toteutetun katoksen (sivulla 56) peittämäksi.

Ikkunoita ei ole toteutettu piirustuksen mukaisesti, vaan ne ovat samanlaiset kummallakin puolella rakennusta. Toteutuneet ik-

Tehdasrakennuksen laajennuksen julkisivu- ja leikkauspiirustukset 1938 (kuva: Salon kaupunki, kaupunginarkisto)

kunat eivät ole piirustuksen mukaisesti kolmi- vaan kaksijakoisia. Melko hyvän käsityksen rakennuksen tästä julkisivusta saa vuoden 1947 viistoilmakuvasta (selvityksen kansikuva).

Vaikka toista pitkää julkisivua ei ole esitetty, saa pohjapiirustuksesta viitteitä suunnitellusta ikkunajaosta. Hyvin pian rakennuksen valmistumisen jälkeen otetut valokuvat osoittavat, ettei rakennusta ole toteutettu aukotusten osalta piirustusten mukaisesti.

Kaksikerroksisen rakennuksen leikkausmuoto on mielenkiintoinen. Yläkerta on tyypiltään klassinen kolmilaivainen basilika, jossa keskilaivan yläosan ikkunat tuovat valoa pylväshalliin. Leikkauksessa on esitetty päätyseinän ikkunat. Nekään eivät vastaa toteutusta. Piirustuksessa ikkunat ovat vaakasuuntaisia ja keskenään melko samankokoisia. Alakeran ikkunat eivät sijaitse symmetrisesti suhteessa yläkertaan. Vaikutelma on aavistuksen epämääräinen.

Päädyn aukotus on toteutettu vertikaalisuutta korostavilla ikkunoilla. Yläkerran kolmen ikkunan ryhmä on korkeudeltaan noin puolitoistakerroksinen. Sivulla on pienet ikkunat, jotka ovat sama-

tyyppiset neliömäiset ja kaksijakoiset kuten pitkän sivun ikkunat yläkerrassa. Alakerrassa on ylemmän kerroksen korkeuden ikkunoiden kohdalla pystysuuntaiset moniruutuiset ikkunat. Rakennus on omaperäinen yhdistelmä vanhahtavia yksityiskohtia ja pelkistettyä uudenaikaisuutta. 1920-luvun klassismia on maustettu funktionalistisilla piirteillä.

Vanhassa lupasarjassa on vielä yksi piirustus, joka on erikoinen yhdistelmä julkisivu- ja leikkauspiirustusta (sivun 41 oikeassa reunassa). Kuvassa näkyy pohjapiirustuksista päättelemällä rakennuksen aukotus vanhaan tehdasrakennukseen päin. Piirustuksen esitystapa on erikoinen ja vahvistaa vaikutelmaa siitä, ettei kuvan laatijalla ole ollut vankkaa kokemusta rakennuspiirustusten laatimisesta.

Rakennuksen yläkerrasta on säilynyt useita valokuvia. Salo-USkelan seuran arkistoista löytynyt kuva on julkaistu myös Salon Seudun Sanomissa, jossa siinä esiintyvä yläkerran on nimetty pakkaamoksi.⁸⁹ Myös Koulukaluston vanhemmassa historiikissa on kuva samasta tilasta, mutta tekstin mukaan kyse on maalaamosta. Kuvat

Rakennuksen pääty keväällä 2022

Yläkerta, valokuva ajoitettu 1940-1950-luvulle (kuva Salo-Uskelan seura ry)

90 Purkulupa on myönnetty 20.5.2022.

eivät ole identtiset, mutta otettu peräkkäin. Ihmiset istuvat samoilla paikoilla ja samoissa vaatteissa lukuun ottamatta etualan henkilöä, joka näkyy vain toisessa valokuvassa. Taustalla näkyvien ihmisten vaatetuksen ja pöytien suojaliinojen perusteella toiminta voisi viitata nimenomaan maalaustöihin.

Alkuperäiset pohjapiirustukset ja julkisivupiirustus luovat vaikutelman erillisestä rakennuksesta, joka liittyy vanhaan tehdasosaan vain yläkerran katetulla kulkusillalla. Hankkeen rakennuslupavaiheen asemapiirustuksessa on kuitenkin väritetty vaaleanharmaalla myös rakennusten välinen alue. Piirustusten perusteella ei voi aukottomasti päätellä toteutettiin kokonaisuus yhtenäiseksi jo ensimmäisessä vaiheessa.

Rakennus on yhdistetty joen suuntaisen tehtaaseen välisosalla kuitenkin viimeistään 1940-luvulla, sillä vähän muuta rakennusta matalampi nivelosa näkyy esimerkiksi vuonna 1947 otetussa viis-toilmakuvassa (selvityksen kansikuva).

Myös vuodelta 1942 olevassa historiikissa kuvailtu kierros 30-vuotiaassa tehtaassa luo vaikutelman sisäpuolisista kulkureiteistä rakennuksesta toiseen, eli on varsin todennäköistä, ettei vuoden 1938 laajennusta toteutettu piirustusten mukaan, vaan heti laajempaan ja rakennettuna kiinni vanhempaan tehdasrakennukseen.

Rakentamisajankohdan osalta epävarma nivelosa on kokenut suuria muutoksia, kun sisätiloja on muokattu tarpeiden mukaan. Rakennuksen tälle osalle on myönnetty purkulupa.⁹⁰

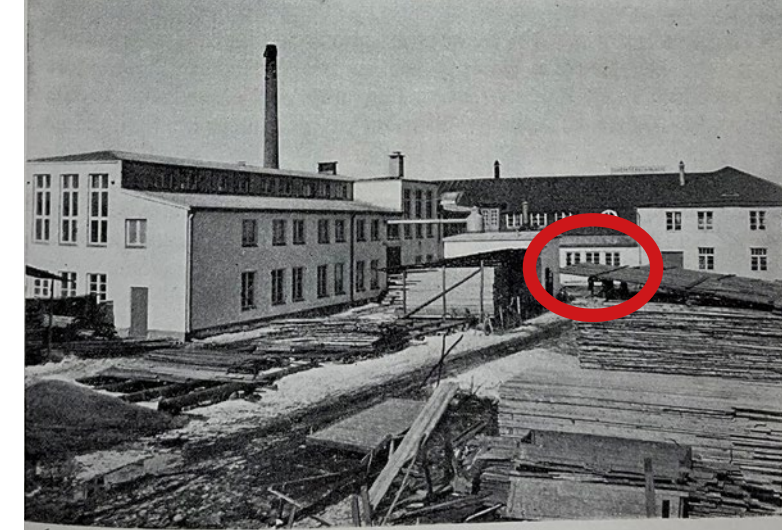
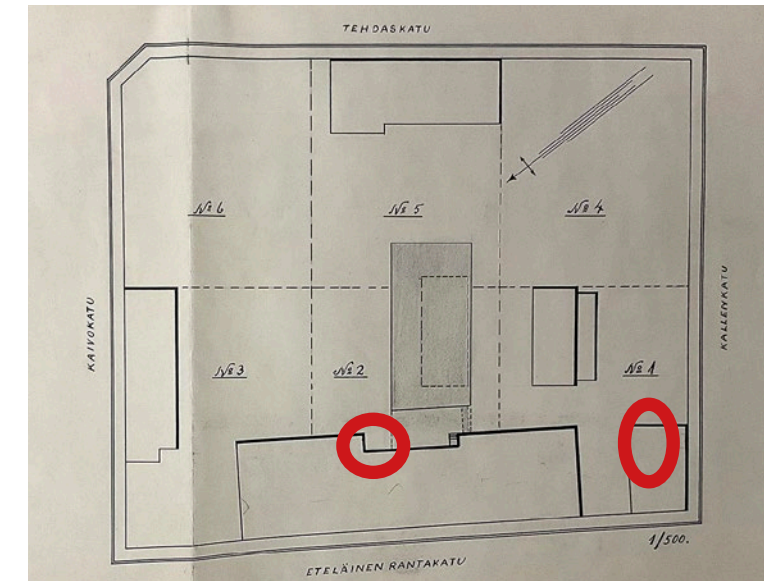
Vuoden 1938 rakennuslupavaiheen asemapiirustuksessa huomio kiinnittyy uudisrakennuksen lisäksi muutamaan muuhunkin kiinnostavaan yksityiskohtaan. Vuonna 1921 aloitettu paja piirustuksen oikeassa laidassa on muuttunut pohjamuodoltaan nelikulmioksi, kun se vielä rakentamisvaiheessa oli ollut L:n muotoinen. Myös vanhan tehdasrakennuksen mittasuhteet ovat muuttuneet koillisenpuoleisen laajennuksen pihajulkisivun osalta. Kummastakaan muutoksesta ei ole jäljitettävissä piirustuksia, joten ajoitus on epätarkka. Rakennusvaiheita kokoavaan koostepiirustukseen pajan laajennus on arvioitu vuosien 1928–1938 väliseen aikaan. Tehtaan

alakerran pieni laajentuminen sisäpihan suuntaan voidaan jäljittää vähän tarkemmin, sillä se näkyy jo vuonna 1933 otetussa valokuvassa (sivulla 27)

Vanhan tehdashallin pihalle päin työntyvän pienen laajennuksen osalta voidaan vielä huomioida, että siinä on alun perin ollut vain ikkunoita alakerrassa. Kaksi reunimmaista ikkunaa on myöhemmin korvattu leveällä pariovellä.

Säilyneiden dokumenttien valossa vaikuttaa siltä, ettei korttelissa tapahtunut 1940-luvulla merkittäviä muutoksia. Talvisodassa Koulukaluston alueelle putosi kymmeniä pommeja. Useisiin tehtaan omistamien rakennusten perustuksiin tuli vaurioita. Heti kiireellisimpien korjaustöiden jälkeen alettiin rakentaa tehtaan omaa väestönsuojaa.⁹¹

Tehdasrakennuksen laajennuksen asemapiirustus 1938. Samassa piirustuksessa näkyvät merkittyinä myös pajan ja vanhan tehdasrakennuksen laajennukset (kuva: Salo kaupunki, kaupunginarkisto)

Koulukaluston varhaisemmassa historiikissa on ajoittamaton valokuva pihalle päin. Leveiden pariovien tilalla on vielä kaksi ikkunaa. Valokuva on otettu viimeistään vuonna 1942, jolloin historiikki julkaistiin. (kuva: Viinamäki s. 9)

Tehdasrakennuksen vanhan osan jäsentelyä sisäpihan puolella. Kuvassa keskellä olevan parioven tilalla on aikoinaan ollut kaksi ikkunaa.

91 Karilas, 1960, 35–36. Asiakirjoista ei käy ilmi, missä väestönsuoja sijaitisi.

Vasemmalla: 1940-luvun loppupuolella otettu ilmakuva näyttää, miten nykyisin yhtenäinen kortteli on vielä tuolloin ollut 1800-luvun asemakaavan mukaisesti jaettu puuistuksilla varustetulla kujalla kahteen erilliseen kortteliin. Nykyisin Kallenkatu jatkuu vain Tehdaskadun eteläpuolella.

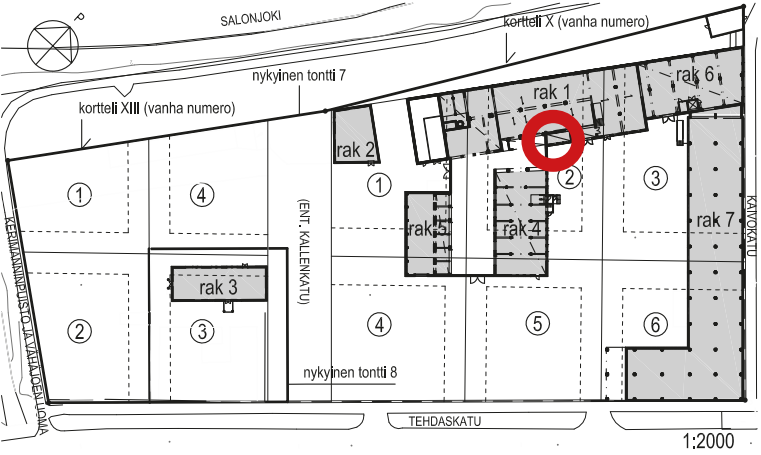
ilmakuva 1948 © Maanmittauslaitos 2022

Oikealla: ilmakuva 1956 © Maanmittauslaitos 2022

1950-luku

1950-luvulla koulujen ja koulutarvikkeiden tarve kasvoi Suomessa merkittävästi.⁹² 1940-hiljaisen vaiheen jälkeen myös Koulu- kaluston korttelissa alkoi rakentaminen vilkastua. Lupapiirustusten mukaan vanhan tehdasrakennuksen ja 1938 laajennuksen sisäkulmaan suunniteltiin osa, jolla ensimmäisen kerroksen ulkoseinä ikään kuin oikaistiin kauttaaltaan samaan pintaan vuoden 1916 suunnitellun koillispäädyn laajennuksen kanssa. Suunnitelmat on laadittu vuonna 1950 ja tarkennettu vuonna 1953.⁹³

Historiikissa mainitaan myös ison puutavarakatoksen rakentaminen vuonna 1952, mutta rakennuksesta ei ole piirustusaineistoa. Kyse lienee Kaivokadun suuntaisesta Kaivokadun ja Tehdaskadun kulmaan sijoittuvasta rakennuksesta, sillä tätä ei näy vielä vuoden 1948 ilmakuvassa, mutta vajaata vuosikymmentä myöhemmin otetussa valokuvassa on kulma rakennettu. Kortteli näyttää tässä vaiheessa muutoinkin huomattavan ahtaalta. Piha-alueet ovat täynnä pieniä harjakattoisia varastosuojia.

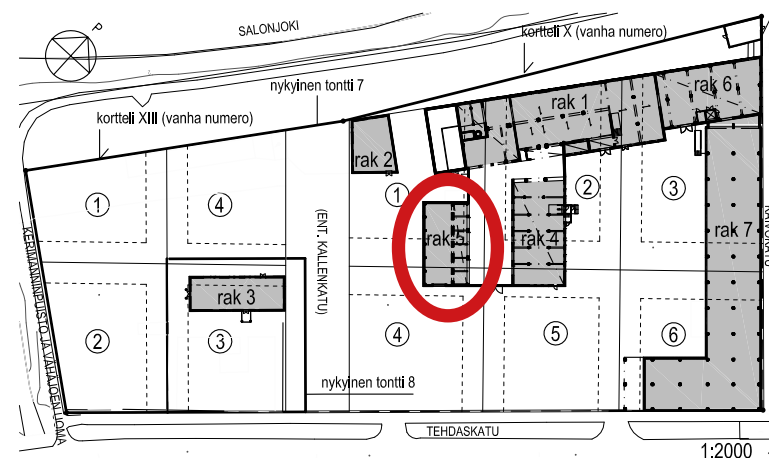
Alemman kerroksen pihalle ulostyöntävä osa on täydentynyt kokonaisuudeksi luultavasti 1950-luvun puoliväliin mennessä. Valokuvassa tehdään työväestöä vuonna 1959 (kuva: Karilas s. 59)

92 Vesikansa, 1998, 96.

93 Vuoden 1938 pääpiirustukset ovat kaupunginarkistosta löytyneiden korttelia koskevien piirustusten joukossa tuoreimmat. Tämän jälkeen laadittu rakennuslupa-aineisto on saatavilla Salon rakennusvalvonnan arkistoista. Vanhimmat asiakirjat ovat rakennusvalvonnassa vuodelta 1950 ja koskevat tehdasrakennuksen pientä laajennusta sisäpihan puolella.

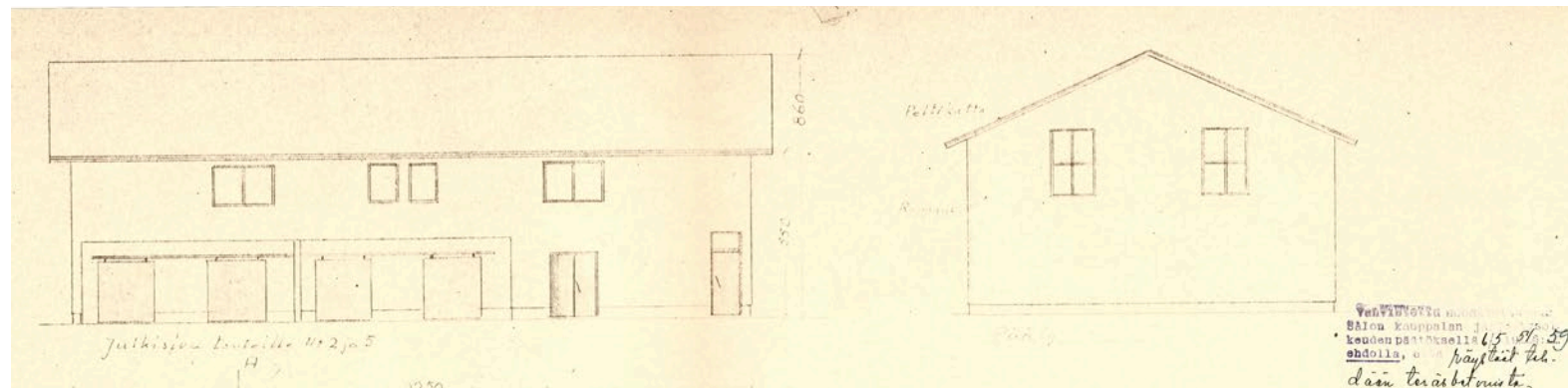
94 Pääpiirustukset on signeerattu, mutta käsialasta on vaikea saada selvää. Nimenä on todennäköisesti Reino Liljavirta.

95 Karilas, 1960, 45.

Vuonna 1954 haettiin rakennuslupaa⁹⁴ kuivaamorakennukselle, joka sijoittui vuonna entisen sirkkeli- ja varastorakennuksen paikalle, tosin aikaisempaa rakennusta laajempaan ulottuen kaakon puoleisesta päädystään yhtä pitkälle kuin viereinen 1930-luvun laajennus.

Koulukaluston historiikin mukaan siirtokuljettimella varus-

Julkisivupiirustukset vuodelta 1954, 1:250 (kuva: rakennusvalvontaviraston arkisto)

46

tettuun rakennukseen sijoitettiin kuusi kamarikuivaamaa, joiden ilmatiivissä kammioissa puutavara saatiin kuivattua huomattavan nopeasti. Yläkertaan varastoititiin muun muassa vaneria.⁹⁵

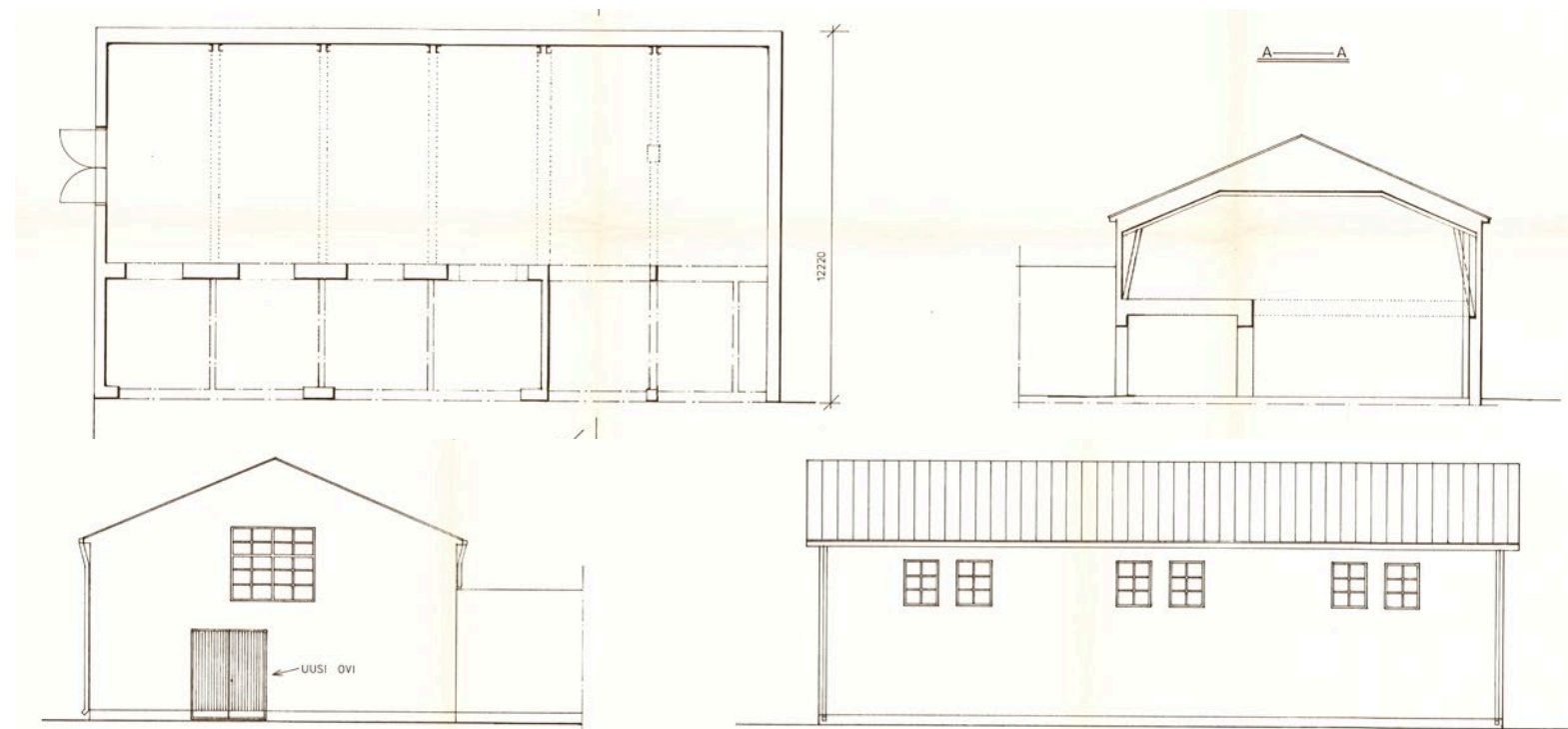
Harjakattoisen rapatun kivirakennuksen ulkoseinissä on pääpiirustusten liitteenä olleen selvityksen mukaan käytetty paikalla valettua Leca-soraa ja toisessa kerroksessa myös tiiltä. Julkisivun aukotukset eivät erityisesti päädyn osalta vastaa toteutunutta tai rakennusta on merkittävästi muutettu myöhemmin.

Rakennukseen on tehty myöhemmin muutoksia. Ainakin vuonna 1986 on haettu lupaa sisätilojen muokkaamiselle, mm. pilarin poistamiselle. Näissä piirustuksissa esitetyt julkisivut näyttävät vastaavan rakennuksen nykyä. Rakennuksen kaakkoispäättyyn on tässä vaiheessa lisätty uusi ovi.

Kuivaamorakennuksesta on löytynyt niukasti vanhoja valokuvia. Selvityksen sivulla 35 oleva ajoittamaton valokuva on mielenkiintoinen, sillä myöhemmin rakennettu katos on peittänyt kuvan näkymän. Valokuvassa taustalla näkyy vanhan tehtaan lounaan puoleisen laajennuksen julkisivu, vasemmalla on kuivaamorakennus 1950-luvulta ja oikealla 1930-luvun laajennus ennen sisäpihan ummistamista.

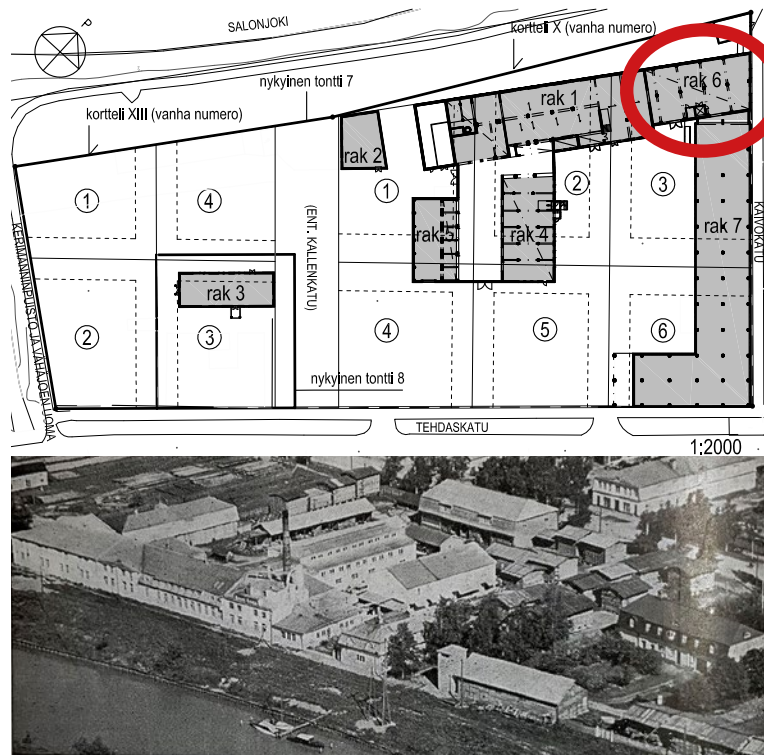

Valokuvissa rakennuksen
kaakon puoleinen pääty ja
lounaan puoleinen pitkä sivu
keväällä 2022

Pohja-, leikkaus- ja julkisivu-
piirustukset vuodelta 1986,
1:250 (kuva: rakennusval-
vontaviraston arkisto)

Ilmakuva tehdasalueesta
(kuva: Karilas s. 62)

Kasaamo vuonna 1956
(kuva: Karilas s. 46)

96 Karilas, 1960, 47 ja 50.

Vuonna 1955 laadittiin suunnitelmat tehtaan laajennukseksi korttelin pohjoiskulmaan asti. Suunnittelijasta ei ole tietoa, mutta lupakuvien piirtäjäksi on merkitty V. Ilpala. Pääpiirustussarjaan liit-
tyvä asemapiirustus on rajattu erikoisesti niin, ettei koko kyseessä
oleva laajennus näy siinä. Vaikuttaisi siltä, että vielä tässä vaiheessa
ei vanhaa vuonna 1910 rakennettua konttoria purettu heti Kaivoka-
dun varrelta, vaikka tehtaan uudisrakennus kasvoikin siihen käytän-
nössä aivan kiinni.

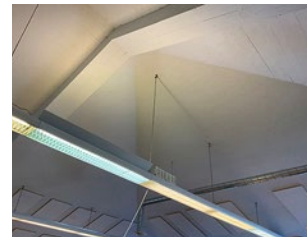
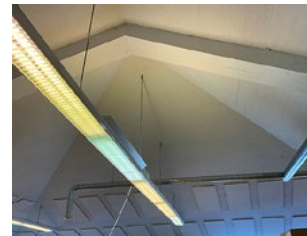
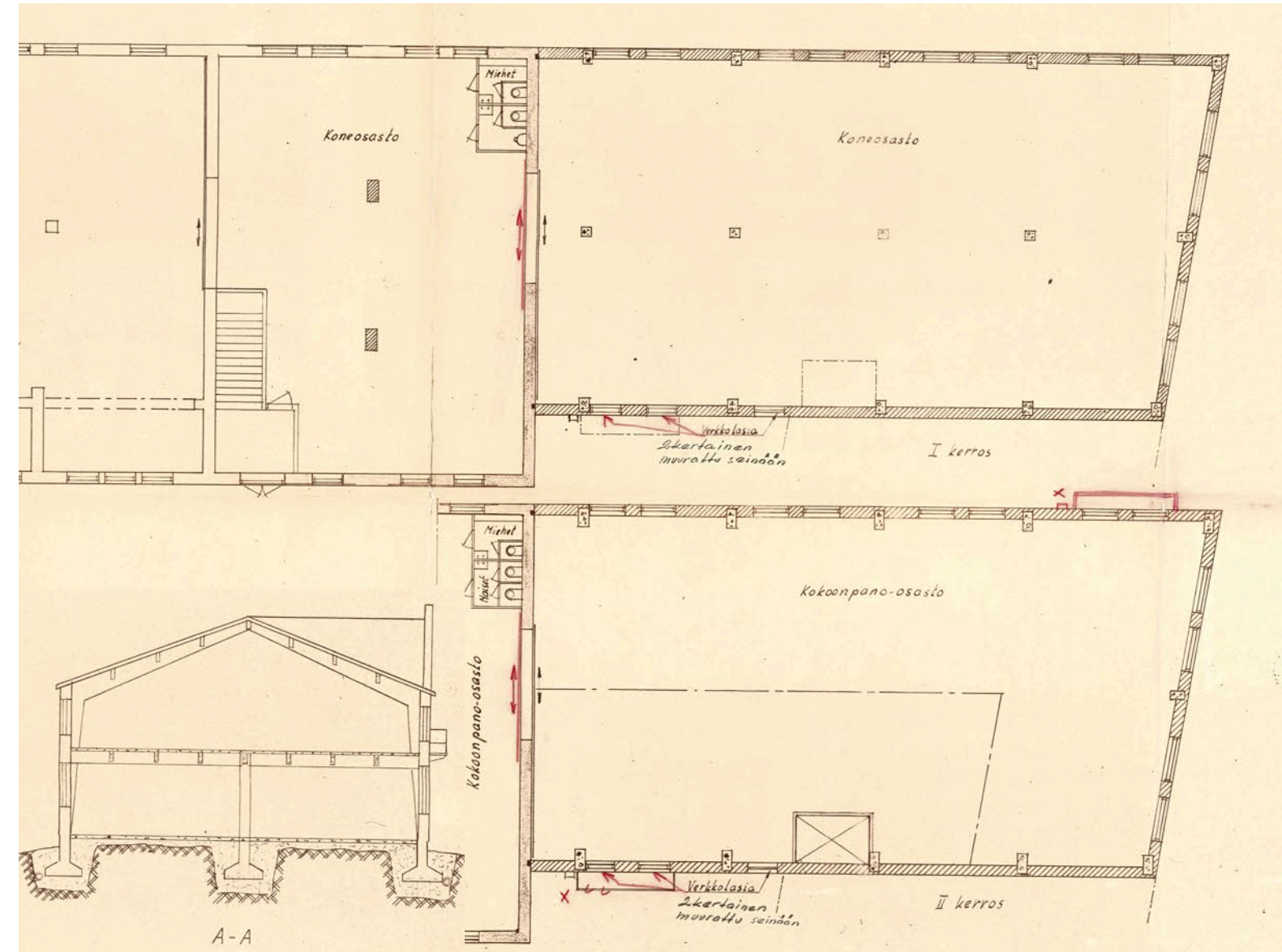
Vanha konttorirakennus näkyy myös päiväämättömässä viis-
toilmakuvassa, joka on täytynyt ottaa 1950-luvun lopulla pohjoisim-
man laajennuksen valmistuttua, mutta ennen vuotta 1960, jolloin
historiikki julkaistiin. Valokuvassa näkyy hyvin piha-alueen ahtaus
lukuisine puuvarastoineen.

Laajennus liitettiin suoraan rakennuksen aikaisempaan koillis-
päätyyn (suunniteltu 1916). Vanhan osan ulkoseinässä olleet kes-
kimmäiset ikkunat on laajennettu leveäksi uudisosaan johtavaksi
kulkuaukoksi. Tässä vaiheessa vanhan päätyseinän reunimmaiset
ikkunat on ilmeisesti muurattu umpeen.

Vanhimmissa laajennusta esittämissä pohjapiirustuksissa ei tilo-
jen käyttötarkoitusta ole kuvattu tarkasti. Alakerran sali on nimetty
koneosastoksi ja yläkerta kokoonpano-osastoksi. Tilasta on käytetty
myös nimitystä kasaamo. Historiikissa korostetaan uudisrakennuk-
sen nykyaikaisuutta. Rakennuksessa oli paalutetut perustukset, be-
toninen välipohja ja katto sekä hissi, jolla tavaraa saatiin siirrettyä
alemmasta kerroksesta kokoonpano-osastolle.⁹⁶

Erityisesti ylemmän kerroksen korkea tila on poikkeuksellisen.
Yläpohjan betoniholvi noudattelee sisätilassa pitkälti vesikaton
muotoa. Päädyssä huoneen sisäkaton muoto poikkeaa vesikaton
muodosta. Vesikatto on vain kulmasta aumattu, mutta kääntyy kul-
man jälkeen Kaivokadun suuntaiseksi harjakatoksi. Sen sijaan sisä-
tilassa holvi muodostaa päädyssä symmetrisen muodon.

Korttelin pohjoiskulman laajennus on rapattu. Ikkunoiden
ruutujako noudattelee joen puolella viereisen, vuosikymmeniä van-
hemman laajennuksen, linjoja. Piirustuksissa joen puoleisessa julki-

Kattomuotoja kulmassa

Pohjapiirustukset ja leikkaus-
piirustus vuodelta 1955,
1:250 (kuva: rakennusval-
vontaviraston arkisto)

97 Karilas, 1960, 50.

98 Oy Fersalo muodostettiin vuonna 1958. Alifrosti, 1996, 313 sekä Karilas, 1960, 50 ja 52.

sivussa on hahmoteltu muutama pystyviiva, jotka saattavat viitata viereisen rakennuksen pilasterien toisintoon, mutta ulkoseinä on kuitenkin toteutettu sileänä ja pelkistettynä.

Kaivokadun puolella ikkunoiden ruutujako on erilainen. Siro-puitteiset ja seinärakenteen ulkopinnassa sijaitsevat ikkunat luovat rakennuksen kulmalle funktionalismiin vivahtavan vaikutelman, vaikka kyse onkin 1950-luvun puolivälin jälkeen toteutetusta rakennusvaiheesta.

Sisäpihan puolella aukotus on alkuperäisessä julkisivupiirustuksessa niukkaa.

Ikkunoita on ehkä toteutettu suunniteltua enemmän tai niitä on lisätty myöhemmin. Julkisivukaaviossa vuodelta 1985 yläkerrassa on neljä ikkunaa ja alakerrassa kolme.

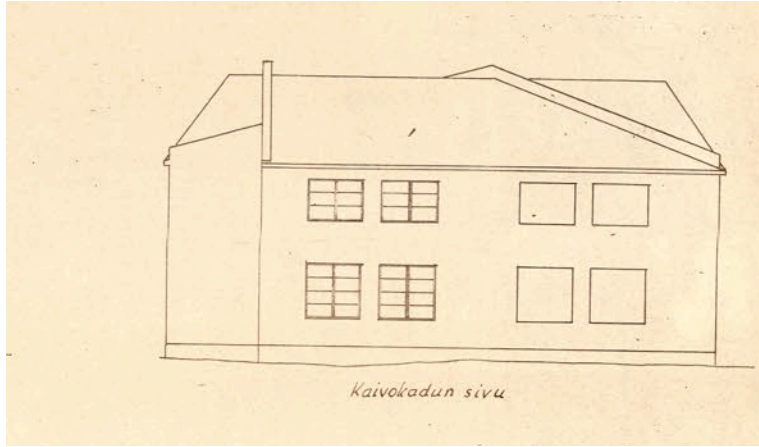
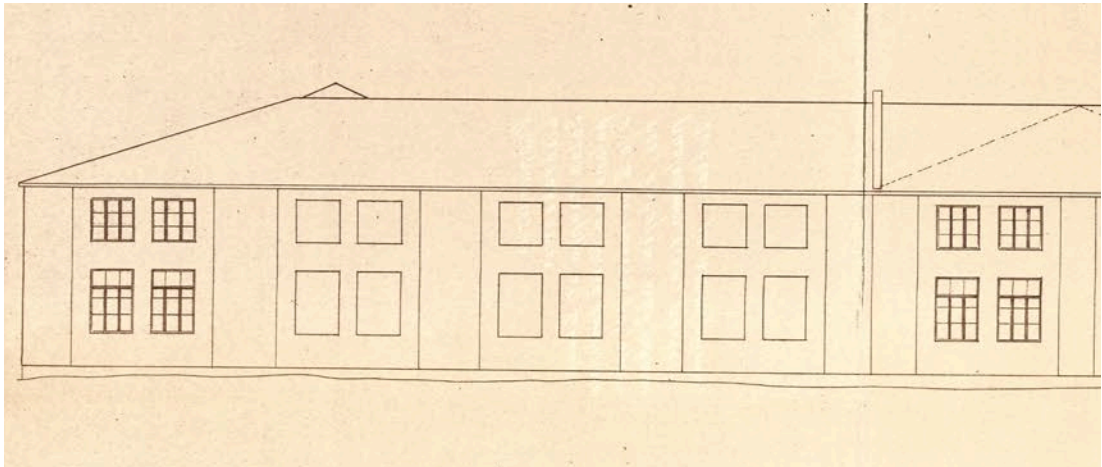
Rakennusta on muutettu vähän sisäpihan puolella. Vuonna

1996 sisälle tehtiin uusi pannuhuone, jolloin sen ulkopuolelle lisättiin pellillä päällystetty piippu. Muotoskuissa on esitetty julkisivuote, jossa näkyy nykyinen leveä pariovi. Suunnitelmissa ei erikseen mainita oven lisäystä, mutta se lienee 1990-luvulta, koska ovea ei ole esitetty vuodelta 1985 olevissa julkisivukaavioissa.

Historiikin muotoiluista päätellen 1956 valmistuneen kulma-laajennuksen yhteydessä siihen liittynyt vanhan tehtaan koillisimman osan lattia muutettiin betoniseksi ja nostettiin samaan tasoon kuin tehtaan muiden tilojen lattia.⁹⁷

Samoihin aikoihin korttelin tehtaan laajennuksen kanssa alettiin rakentaa uutta metalliosastoa. Tilanpuutteen vuoksi hankittiin uusi tontti Vähäjoen toiselta puolelta. Tässä selvityksessä ei käsitellä tarkastelualueen ulkopuolelle jäävää rakennusta, jonka toiminnasta muodostettiin erillinen Oy Fersalo Ab -niminen yhtiö.⁹⁸

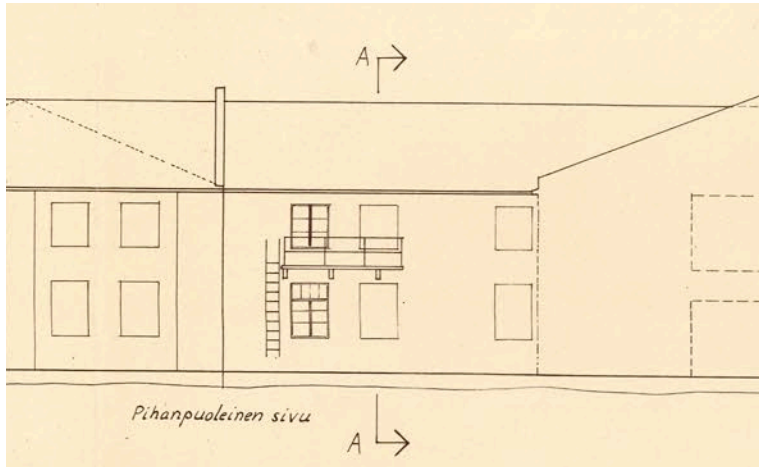
Julkisivupiirustus joen suuntaan vuodelta 1955, 1:250
(kuva: rakennusvalvontaviraston arkisto)

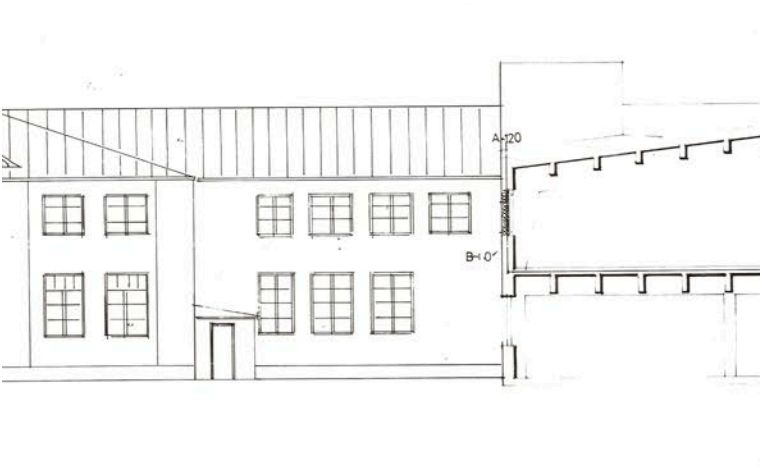
Julkisivupiirustus Kaivokadun suuntaan vuodelta 1955, 1:250
(kuva: rakennusvalvontaviraston arkisto)

Julkisivupiirustus pihan puolelle vuodelta 1955, 1:250
(kuva: rakennusvalvontaviraston arkisto)

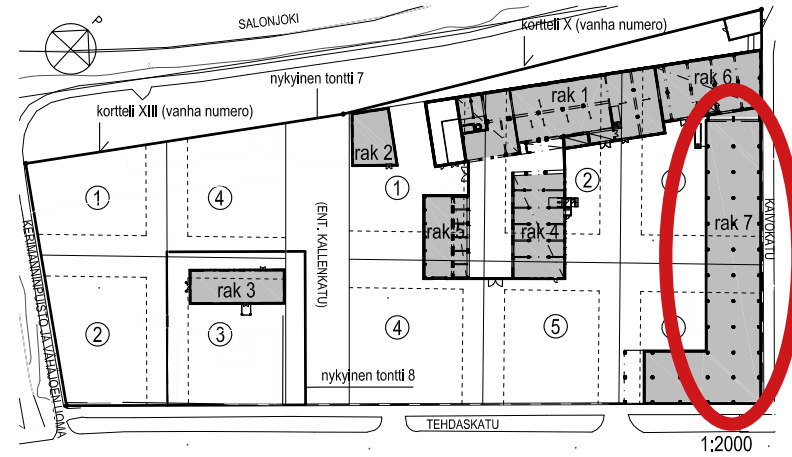
Ote julkisivukaaviosta sisäpihan suuntaan vuonna 1985, 1:250
(kuva: rakennusvalvontaviraston arkisto)

Sisäpihaa vuonna 2022.
Yläkerrassa kolme ikkunaa ja ovi poistumisportaaseen. Alakerrassa ikkuna ja leveä ovi.

1960-luku ja myöhemmät rakennusvaiheet

Vuonna 1960 haettiin rakennuslupaa Kaivokadun suuntaiselle pitkälle kaksikerroksiselle tehdasrakennukselle. Uudisrakennuksen kohdalta purettiin vuonna 1910 rakennettu tehtaan alkuperäinen konttori.

Uuden tehdasrakennuksen suunnittelijana toimi samana vuonna Teknillisestä korkeakoulusta valmistunut arkkitehti Lauri Hollmén. Salolainen suunnittelija eteni urallaan varsin nopeasti. Koulukaluston tehtaan suunnitelmien valmistuessa 25-vuotias Hollmén oli ehtinyt pitää omaa arkkitehtitoimistoaan jo neljän vuoden ajan. Vuodesta 1961 eläkeikään saakka Hollmén toimi Salon kaupunginarkkitehtina ja suunnitteli virkansa ohessa kotikaupunkiinsa muun muassa kirjastorakennuksen sekä veturitalin korjauksen ja laajennuksen taidemuseoksi.⁹⁹

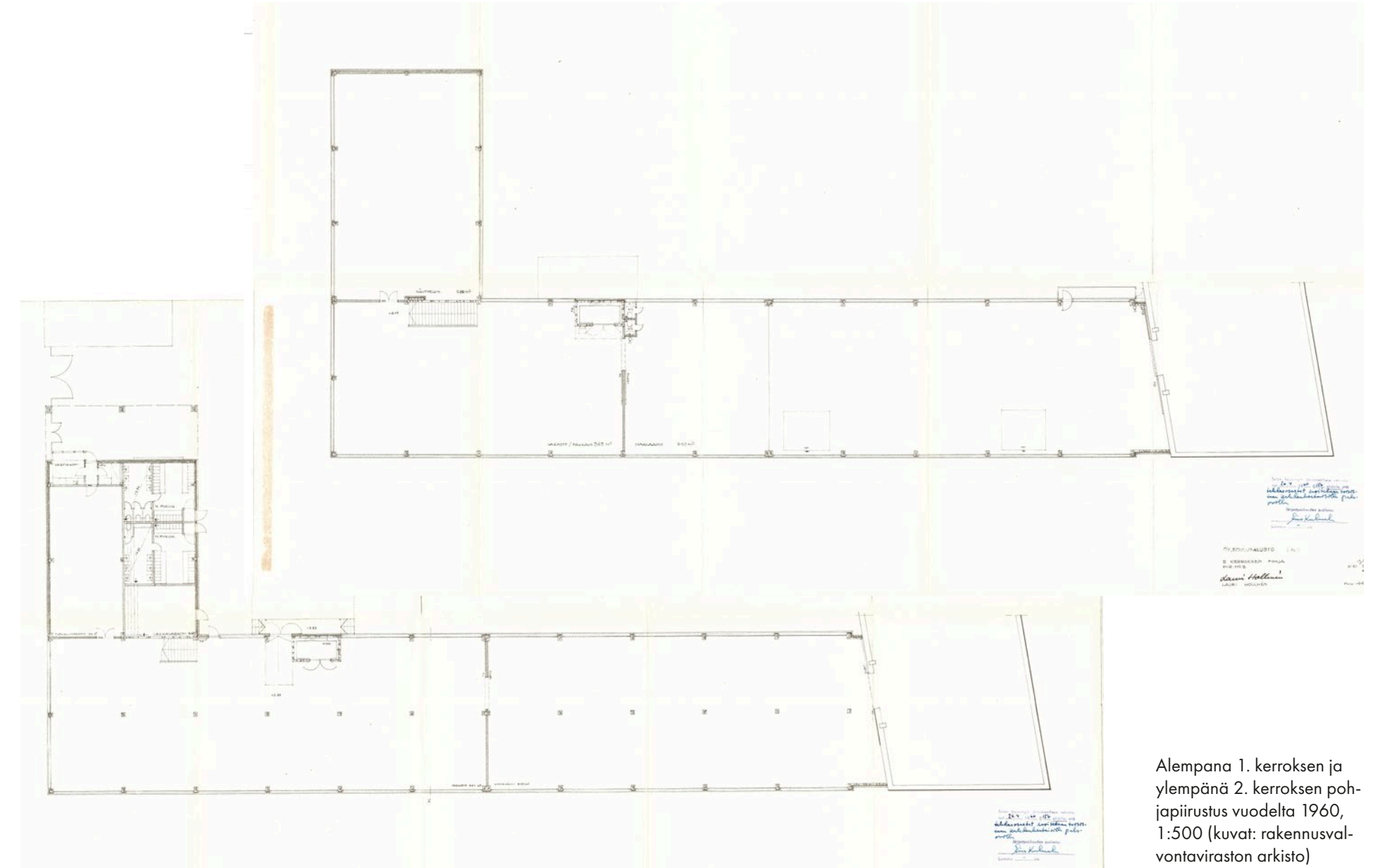
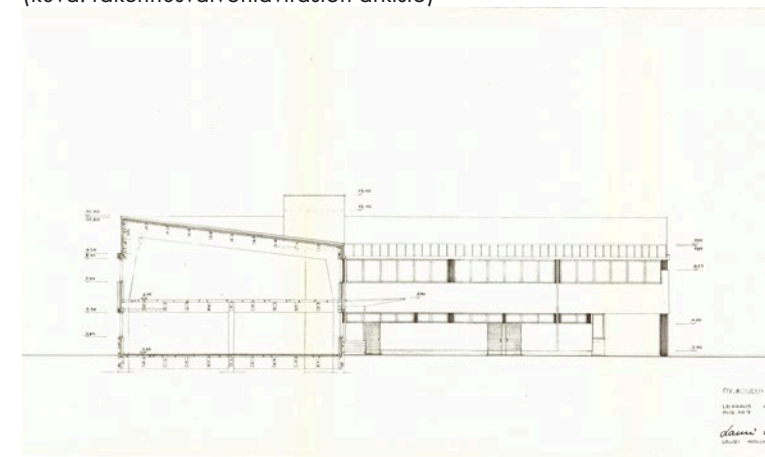
Alkuperäisten pohjapiirustusten mukaan tehdasrakennuksen Kaivokadun puoleisen osan alakerta oli suunniteltu avoimeksi tilaksi. Suunnilleen puolessa välissä rakennusta, liikuntasauaman kohdalla, oli muurattu väliseinä, joka jakoi alakerran kahdeksi yli 500 m² saliksi. Pohjoisempi saleista oli nimetty konehalliksi ja eteläisempi varastoksi. Tehdaskadun puoleisella osalla oli alakertaan esitetty

työkaluvarasto, lakkavarasto ja työntekijöiden sosiaalitilat. Rakennuksen päädyssä oli ajoportin vieressä vartiokoppi.

Myös rakennuksen yläkerta oli suunnitelmien mukaan väljää ulkoseinästä ulkoseinään jatkuvaa avointa tilaa. Suurempi yli 700 m² tila oli osoitettu maalaamoksi ja pienempi sali varasto- ja pakkaus-tilaksi. Yläkertaan johtavien portaiden päässä oli avotilasta seinällä erotettu näyttelyhalli.

Kantavat rakenteet ovat betonia. Välipohjarakenne on laattapalkisto, jota alakerrassa kantavat pilarit ulkoseinälinjassa ja rungon keskilinjalla. Yläkerran tilaa hallitsee betoninen kehärakenne.

Leikkauspiirustus vuodelta 1960, 1:500
(kuva: rakennusvalvontaviraston arkisto)

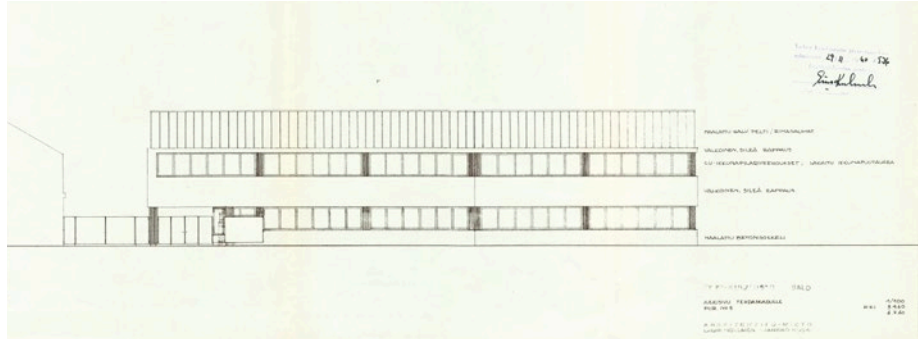
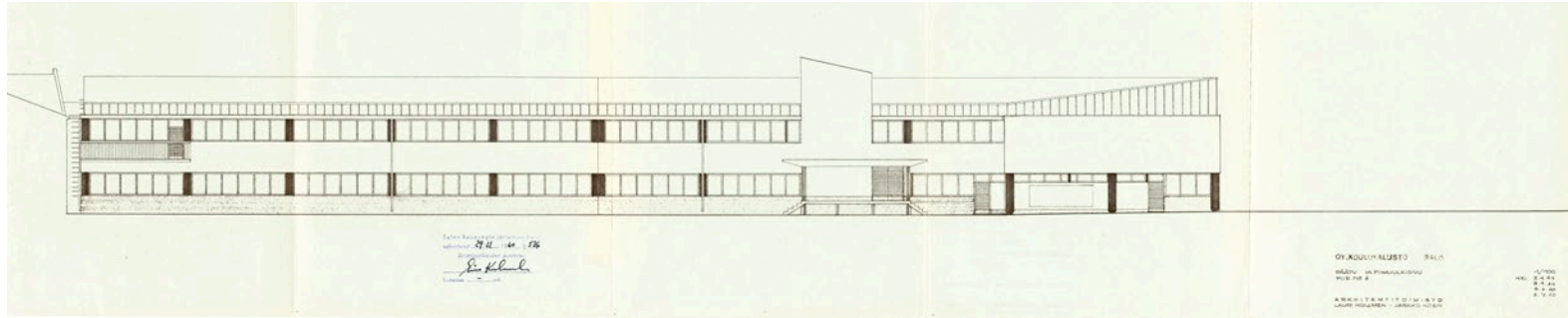
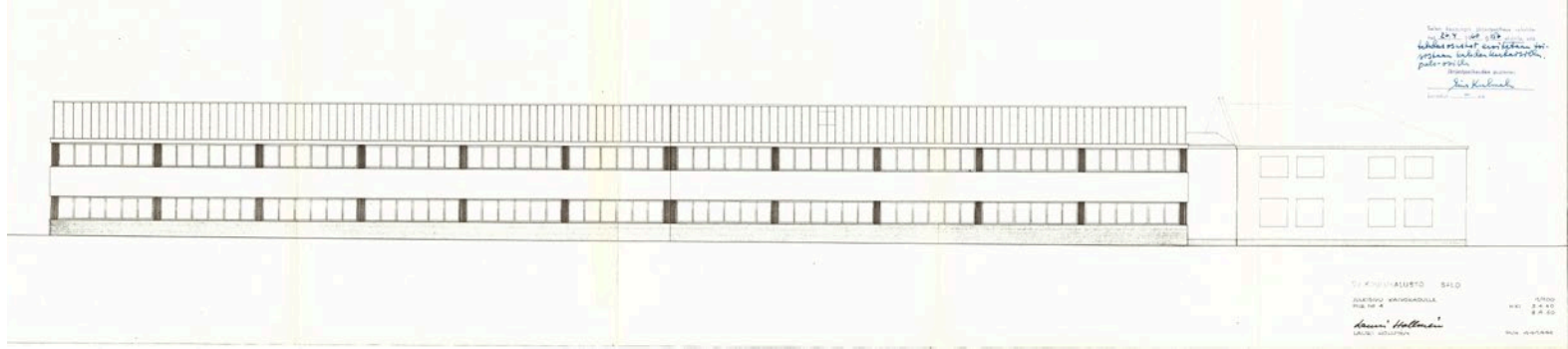
Alempana 1. kerroksen ja ylempänä 2. kerroksen pohjapiirustus vuodelta 1960, 1:500 (kuvat: rakennusvalvontaviraston arkisto)

⁹⁹ Lauri Hollmén (1935–2020). Muistokirjoitus, HS, 4.7.2020. <https://www.hs.fi/muistot/art-2000006560622.html>.

Julkisivupiirustukset
vuodelta 1960, 1:500:

ylinnä Kaivokadulle
keskellä sisäpihalle
alinna Tehdaskadulle

(kuvat: rakennusvalvonta-
viraston arkisto)

Julkisivua jäsentävät vaakasuuntaiset linjat. Tummien nauhaikkunoiden väliin jää sileä valkoiseksi rapattu kenttä. Kadun puolella yläkerran ikkunanauhan päällä ulkoseinä on verhottu rimasaumatulla maalatulla pellillä.

Pulpettikatto laskee kadulta pihalle päin. Rakennuksen lounaispäätyyn oli alun perin suunniteltu matala nauhaikkuna myös yläkertaan. Ikkunoita ei kuitenkaan toteutettu, ja puolisen vuotta myöhemmin laaditusta rakennusaikaista muutosta kuvaavasta piha-julkisivupiirustuksesta ne puuttuvat.

Aikakauden toimitilarakentamiselle tyypillisesti rakennuksen julkisivuissa käytettiin muun muassa betonisokkeleita ja ikkunapi-larien verhouskissa kuparia. Tehdaskadun puolella yläkerta työntyy päädyssä arkadina pidemmälle kuin alakerta. Ulkopilarit on verhoiltu kuparilla ja arkadin katon alapinta on puuverhoiltu.

Rakennuksesta on säilynyt laaja piirustuskokoelma rakennus-valvonnan arkistossa.

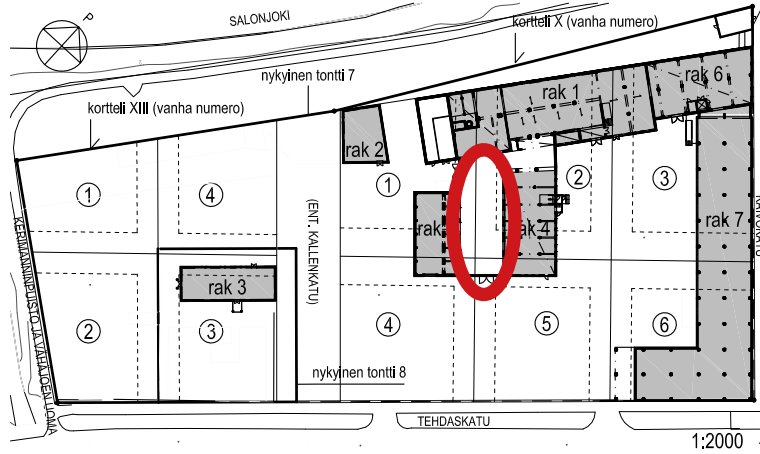

Vasemmalla alhaalla näky-
mä katetulle sisäpihalle.

Oikealla ylhäällä sortunut
katos ennen purkutöitä.

Oikealla alhaalla
katokseen liittyvää seinää
lounaan puolella.

Valokuvat keväältä 2022

Muista 1960-luvulla toteutetuista rakennelmista on mainitta-
va iso katos, joka muutti merkittävästi tehtaan sisäpihan luonnetta.
1930- ja 1950-luvuilla valmistuneiden rakennusten väliin suunni-
teltiin vuonna 1969 sadekatos, joka käytännössä teki rakennusten
välisestä piha-alueesta sisätilan. Kulkureitit tukittiin mineriittilevy-
pintaisilla seinillä. Katos sortui talvella 2022, ja sille on myönnetty
purkulupa.¹⁰⁰

100 Purkulupa on myönnetty
20.5.2022.

101 Purkulupa on myönnetty
20.5.2022.

Samoihin aikoihin sisäpihan kattamisen kanssa rakennettiin
Kaivokadun rannan puoleiseen kulmaan purusiilo. Arkistoidut pii-
rustukset ovat vuodelta 1970. Rakennukselle on myönnetty purku-
lupa.¹⁰¹

Korttelikokonaisuuden lounaispäähän rakennettiin 1980-luvun
alkupuolella puurakenteinen avokatos. Pitkänomainen rakennus
noudattelee tontin rajaa joen suuntaisesti.

Samaan aikaan katoksen kanssa rakennettiin sen viereen tiili-
nen muuntamo. Kumpikin rakennus näkyy sivun 19 rakentumista
kuvaavassa kaaviossa. Korttelin mahdollinen myöhempi täydentä-
minen edellyttää katoksen ja muuntamon purkamista.

Vasemmalla ylhäällä katok-
sen liittyminen 1930-luvun
laajennukseen.

Vasemmalla alhaalla katok-
seen liittyvää seinää kaakon
puolella.

Oikealla alhaalla purettava
siilo.

Rakennusten säilyneisyys ja nykytila

Selvityksessä on käyty läpi korttelin rakentumisen vaiheet siinä laajuudessa kuin se käytössä olevien dokumenttien avulla on ollut mahdollista. Myös korttelissa sijainneet, myöhemmin puretut rakennukset on lyhyesti mainittu.

Rakennusten säilyneisyyttä tarkastellaan suppeasti keskittyen korttelin nykytilaan ja erityisesti niihin rakennuksiin, joiden käyttö-tarkoitusta suunnitellaan muutettavaksi.

Tyhjilleen ja kylmilleen jääneet teollisuuslaitokset ovat alttiita rappeutumiselle. Koneiden käyttäminen on tuottanut lämpöä, joka on pitänyt rakenteet kuvina. Toiminnan loppuminen nopeuttaa rakennusosien lahoamista ja ruostumista. Usein myös hylätyt tilat houkuttelevat ilkivaltaan. Koulukaluston korttelissa tuotanto jatkuu vielä osassa rakennuksia, millä on ilkevallalta suojaava vaikutus.

Tyhjilleen jääneiden rakennusten tavanomaisten vaurioiden lisäksi Koulukaluston korttelia vaivaavat huonot perustamisolosuhteet. Vanhat rakennukset ovat painuneet paikoin voimakkaasti maan sisään. Sijainti joen varressa muodostaa myös merkittävän tulvariskin.¹⁰²

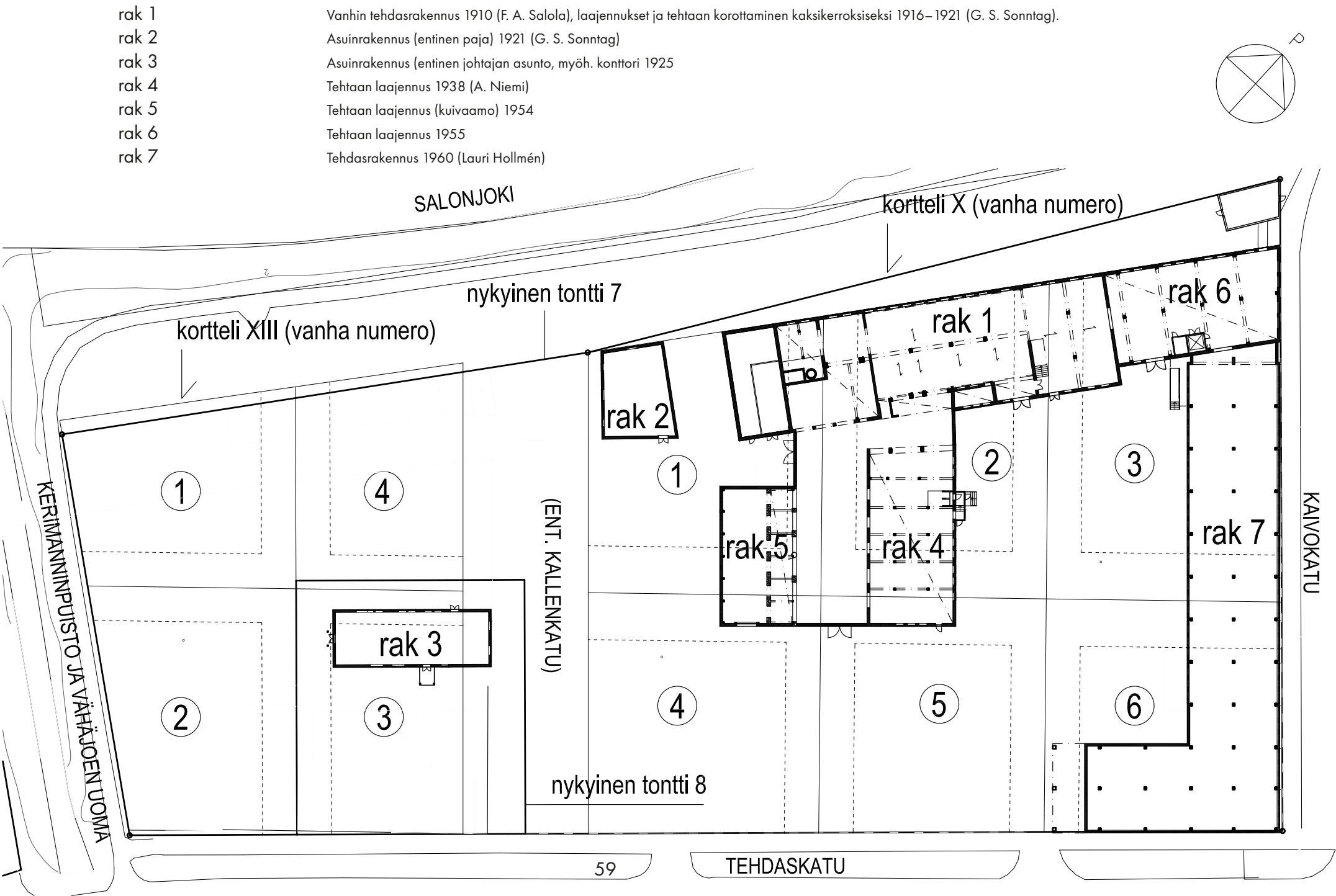
Rakennesuunnittelija on arvioinut korttelin tyhjilleen jääneiden rakennusten kuntoa. Lausunto on selvityksen liitteenä. Rakennuksista ei toistaiseksi ole tehty tarkempia kuntotutkimuksia. Yksittäisiä rakennusosia kuten alkuperäisiä ikkunoita on jäljellä kohtuullisen paljon. Tarkempi kuntoarvio luo suuntaviivat rakennusosien mahdolliselle korjaukselle. Alkuperäistä kiinteää sisustusta ei ole säilynyt. Sisätilojen säilyneisyydestä ei ole tietoa asuinkäytössä olevien rakennusten 2 ja 3 osalta.¹⁰³

Kortteli sijoittuu Tehtaankadun monimuotoiseen ympäristöön, jossa pienteollisuus ja asuminen lomittuvat, ja rakennuskanta on eri ikäistä. Lähistöllä on pienimittakaavaisia puurakennuksia sekä isompia teollisuus- ja varastorakennuksia. Alun perin bulevardiksi rakennetun Tehdaskadun varren puuistutukset ovat harventuneet ja esimerkiksi Koulukaluston korttelin kohdalla on jäljellä vain muutama kadun varren koivu. Sen sijaan maisemallisesti merkittävä Salonjoen ranta on vehreä, ja rantapuistossa kasvaa isoja puita, jotka

näkyvät hyvin myös Tehdaskadun poikkikatuja päätteenä. Puustoa on runsaasti myös Vähäjoen uoman ympäristössä. Korttelin sisäosa on teollisuustoiminnan jäljiltä pääosin jäsenetelemätöntä liikennealuetta. Muutamia pieniä puita kasvaa paikoin erittäin lähellä rakennusten ulkoseiniä. Korttelin rakentamaton lounaisosa ja vanhan konttorirakennuksen (rak 3) ympäristö on vehreämpi. Komea vanha puuistutusrivi kulkee Tehdaskadulta kohti rantaa konttorirakennuksen lounaispuolella. Sen sijaan vielä 1940-luvun ilmakuvassa näkyneestä puukujasta (entinen Kallenkatu, ks. sivu 44) rakennuksen koillispuolella ei ole jäljellä enää mitään.

Purettava pannuhuone keväällä 2022

102 Salon keskusta on määritelty merkittävän tulvariskin alueeksi. Salon keskustan osayleiskaava 2035, selostus, 2016, 15.

103 Asuinkäytössä olevissa rakennuksissa ei ole käyty sisällä selvitystä tehtaassa.

Rak 1

Vanha tehdasrakennus laajennuksineen (1921 mennessä muotoutunut kokonaisuus) on sisätilojensa osalta monessa vaiheessa muotoutunut kokonaisuus. Tiloja on avattu ja suljettu, jotta ne ovat vastanneet muuttuneita teollisia toimintoja.

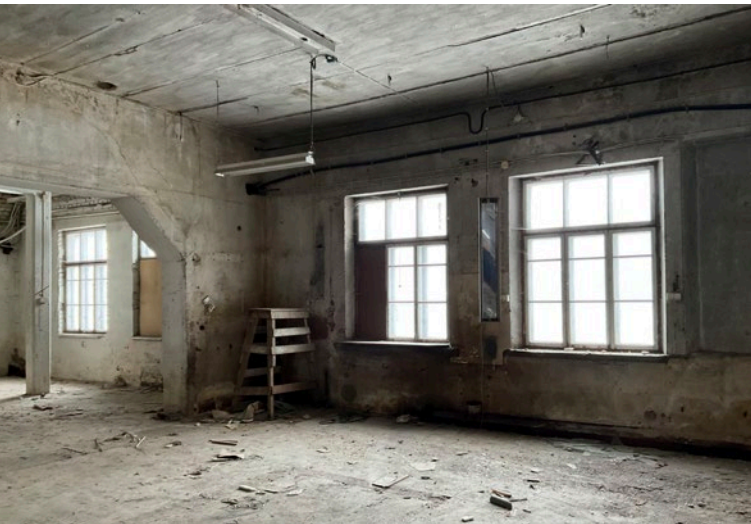
Monia tehtaan sisätiloihin liittyviä muutostöitä tehtiin 1950-luvulla, mutta näistä ei ole ilmeisesti laadittu dokumentteja, joita olisi arkistoitu. Historiikissa mainitaan, että katkaisuosaston ja hallin kuuluneet lattiat oli uusittava, jolloin ne myös korotettiin muun tehtaan lattioiden korkeudelle. Samassa yhteydessä purettiin myös väliseiniä ja suurennettiin oviaukkoja, jolloin sokkeloiseksi luonnehdittu tehdas muuttui avarammaksi.¹⁰⁴

Rakennuksen sisäpihan puoleisesta julkisivusta ei ole todennäköisesti laadittu lainkaan piirustuksia. Ainakaan rakennuslupahakemusten pääpiirustussarjoissa ei näitä ole. Pohjapiirustukset ovat esimerkiksi aukotusten suhteen viitteellisiä. Vanhoja valokuvia ja pohjia vertaamalla havaitaan, ettei rakennuksen eri osia ole aina toteutettu piirustuksien mukaan. Myös muutoksia on tehty varsin vapaasti tarpeitten mukaan. Ikkunoita on muurattu umpeen ja levennetty oviaukoiksi. Vanhan tehtaan keskiosassa on sisäpihan puoleisen vanhan ulkoseinän eteen lisätty alakerrassa huoneet, ja ulkoseinän linja on siirtynyt näin muutamassa eri vaiheessa. Joen puolta lukuun ottamatta ovat tehtaan vanhimman osan julkisivut aikojen saatossa jääneet uudisosien peittämiksi tai muutettu muuten.

Vesikatto on erittäin huonokuntoinen ja vuotaa monin paikoin. Vanhat kattorakenteet ovat taipuneet. Rakennesuunnittelijan alustavan arvion mukaan katon korjaaminen tai uusiminen edellyttää uusia kantavia rakenteita. Tuoreista ilmakuvista päätellen vesikatto on myös kauttaaltaan ruostunut. Sadevesikourut ja syöksytorvet ovat paikoin katkenneet, ja vesi oin vaurioittanut rappausta ja sen takana olevaa tiilimuurausta.

Rakennus on painunut voimakkaasti. Esimerkiksi ikkunoiden korkoja on mitattu vanhan tehdasrakennuksen joen puoleisella sivulla. Ikkunat laskevat päätyjä kohti ja erityisesti rakennuksen eteläpäässä ne ovat yli 20 cm alempana kuin sen keskiosalla.¹⁰⁵ Ul-

koseinän tiilimuuraus jatkuu maahan saakka, eikä alkuperäistä luonnonkivisokkeliä ole näkyvissä. Kivisokkeli näkyy hyvin rakentamishaikeudessa otetusta valokuvasta (sivulla 18)

Yläpohjan rakenteita otettuna osittain esiin. Tilan keskellä puupilarit ja -palkki. Yläpuolella kattoristikot, jotka ovat olleet lauterhouksen peittämät. Kuvan oikeassa reunassa sisäpuolinen rakenteet peittävä verhous jäljellä.

Vasemmalla sivulla ylhäällä: Joen puoleinen ulkoseinä on painunut.

Vasemmalla alhaalla: Vanhan tehtaan lounaispään laajennuksen alakerrassa toimi ainakin 1940- ja 1950-luvuilla liimaamo. Historiikissa mainitaan 1950-luvun puolivälissä tapahtuneista muutostöistä, joiden yhteydessä kaksi vanhaa kuivaamoa yhdistettiin siihen.

104 Karilas, 1960, 45–47.
105 Ikkunapenkki tarkemittat merkitty geosuunnittelijan pohjakarttaan.

Rak 2

Paja säilytetään nykyisessä asuinkäytössään, eikä sitä käsitellä tässä tarkemmin.

Rak 3

Entinen konttorirakennus säilytetään nykyisessä asuinkäytössään, eikä sitä käsitellä tässä tarkemmin.

Rak 4

Korttelin rakentumista koskevassa osassa verrattiin 1930-luvulla suunnitellun tehtaan laajennuksen toteutusta sen lupavaiheen pääpiirustuksiin. Yhteenvetona voidaan todeta, että rakennuksen poikkeuksellinen leikkausmuoto ja hahmo vastaavat pitkälti suunnitelmia, mutta julkisivujen aukotus on ilmeisesti muutettu jo rakentamisvaiheessa. Viranomaisille ei ole toimitettu rakentamista vastaavia suunnitelmia, ja esimerkiksi laajennuksen ja vanhan tehtaan väliin tehdyn ”nivelosan” rakentamisajankohdasta ei ole täyttä varmuutta.

Rakennukseen tehdyistä muutostöistä ei ole löytynyt dokumentteja. Koulukaluston historiikin kuvauksen perusteella vaikuttaisi siltä, että siis ainakin alakerran (ns. katkaisuosasto) lattiakorkoa muutettiin 1950-luvulla ja sen sisätilat avarrettiin vanhan tehdassalin suuntaan.¹⁰⁶

Vanhimman tehdasrakennuksen tavoin myös 1930-luvun laajennus vaikuttaa painuneen. Alakerran lattianrajassa seinät ovat kostuneet. Myös vesikatto vuotaa.

Yläkerrassa alkuperäiset pinnat ovat aikojen saatossa peittyneet. Sisäkattoa on laskettu alemmas. Katon suhde ”klerestorioscinän” ikkunoiden yläreunaan on muuttunut, kun sitä vertaa vanhaan valokuvaan. Myös ikkunat ovat uponneet seinärakenteeseen. Vaikuttaa siltä, että seiniä on lisäeristetty kasvattamalla rakennetta sisäänpäin. Keskilaivan yläosassa seinän sisäpinta on ennen ollut pilarilinjassa, mutta tulee nykyisin selvästi sisemmäs. Vanhoissa valokuviissa näkyvät kapeat paneelit jääneet levyverhouksien alle (ks. sivu 42).

Hallimainen tila on jaettu myöhemmin kevyillä levyseinillä erillisiksi huoneiksi.

Vuonna 1985 laadittiin suunnitelmat varapoistumisteiksi koskien sekä vanhinta tehdasrakennusta että 1930-luvun laajennusta. Tässä yhteydessä toteutettiin ulkoporras ja mineriittilevyillä päällystetty kuistimainen tila rakennuksen koillisivulle.

1930-luvun rakennuksen ja vanhan tehdasrakennuksen väliselle ”nivelosalle” on myönnetty purkulupa.

Vasemalla sivulla rak 4 alaja yläkerran tiloja vuonna 2022

Oikealla yläkerran sali ylempänä aikaisemmin keväällä 2022 ja alempana, kun kevyitä väliseiniä on poistettu ja päätyseinän ikkunat ovat osittain näkyvissä.

106 Karilas, 1960, 45–47.

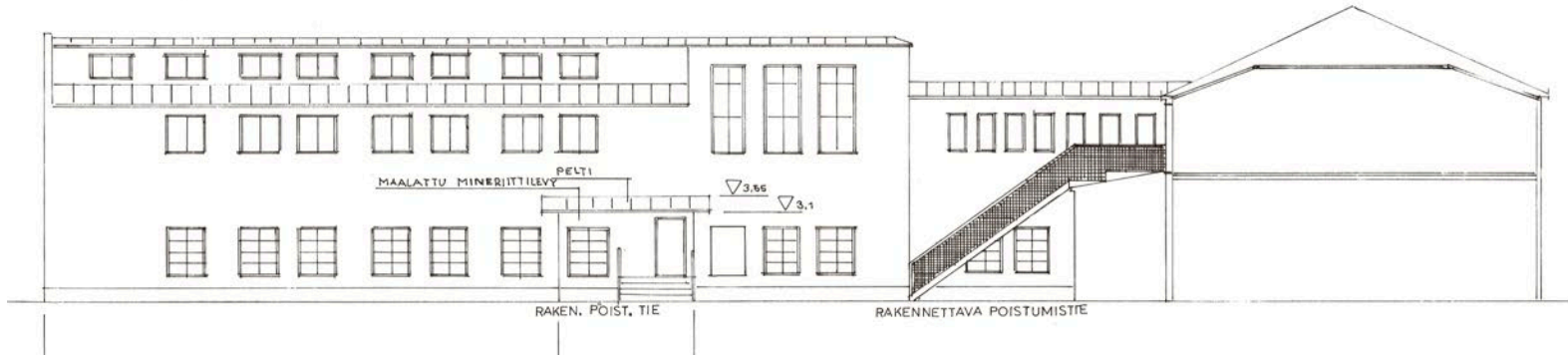
Vasemalla 1980-luvulla toteutettu lisäosa ulkoportaineen

Oikealla purettava ”nível-osa”

Ulkoseinässä on rappausvaurioita erityisesti syöksytorven ympäristössä sekä sisäänkäyntikatoksen läheisyydessä.

Julkisivupiirustus vuodelta 1985, 1:250. Piirustuksessa oikealla näkyvää varatie-porrasta ei ole toteutettu tai se on myöhemmin purettu. (kuva: rakennusvalvontaviraston arkisto)

Vanha kuivaamorakennus on nykyisin erilaisia rakennus- ja metallitöitä tekevän Monipalvelu Asklöf ja Aaltosen käytössä. Rakennuksen säilyneisyyttä ei voi tarkastella vertaamalla sen nykyasua rakennuslupapiirustuksiin. Todennäköisimmin se on alun perin toteutettu aukotuksiltaan lupakuvista poikkeavasti, mutta rakennusai-kaisia muutoksia ei ole dokumentoitu.

Kuivaamorakennuksen pääpiirustusleikkauksessa näkyy paksu välipohjarakenne, jota on myöhemmin purettu.

Melko umpinaiseen sisätilaan tuovat valoa alun perin kaksiker-roksisen rakennuksen toisen kerroksen ikkunat, jotka nyt jäävät ti-lan yläosaan sekä päädyn iso ikkuna.

Rakennuksen ulkoseinissä on rappausvaurioita. Erityisen pa-hasti ulkoseinä on kastunut rakennuksen länsikulmassa, jossa vesi-katolta tuleva syöksytorvi on katkennut.

Vasemalla sisätiloja. Batonisen väliseinän takana on matalaa varasto-tilaa, jonka päällä on parvi.

Oikealla rakennuksen ulkoseinää.

Rak 5

Rak 6

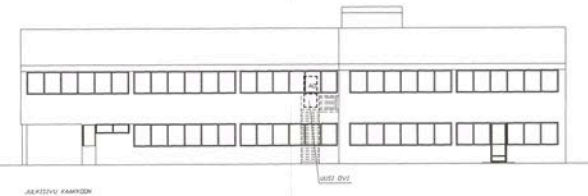
Tehtaan koilliskulman laajennus 1950-luvulta on vaikuttaa säilyttäneen melko hyvin alkuperäisen ilmeensä. Vuosien varrella tapahtuneet julkisivumuutokset on esitelty korttelin rakentumista kuvaavassa luvussa. Rakennuksessa on edelleen pientä tuotantotoimintaa, ja se on pidetty lämmitettynä. Tarkempi arviointi esimerkiksi kattorakenteiden kunnosta on toistaiseksi tekemättä.

Rak 7

Kaivokadun varren tehdasrakennuksen alakerrassa on edelleen käytössä tuotanto- ja varastotiloja, mutta tilat ovat pienempiä ja erotettu alkuperäisistä isoista saleista uusilla välisienillä. Pohjakerrokseen on avattu uusia sisäänkäyntejä Tehdaskadun puolelle ja sisäpihalle. Uudet oviaukot näkyvät pohjapiirustuksessa vuodelta 1998. Viimeisimmät luvanvaraiset muutokset on tehty vuonna 2000 (suunnittelijana Talosuunnittelu Kankaanpää). Muutos on koskenut toiseen kerrokseen nousevaa ulkoporrasta ja pohja näyttää muilta osin vastaavan vuoden 1998 tilajakoa ja aukotuksia.

Yläkerta on pilkottu 1990-luvun lopun ja vuoden 2000 muutoksissa erillisiksi toimistohuoneiksi keskikäytävän molemmin puolin. Uusia wc- ja sosiaalitiloja on lisätty rakennuksen molempiin päihin.

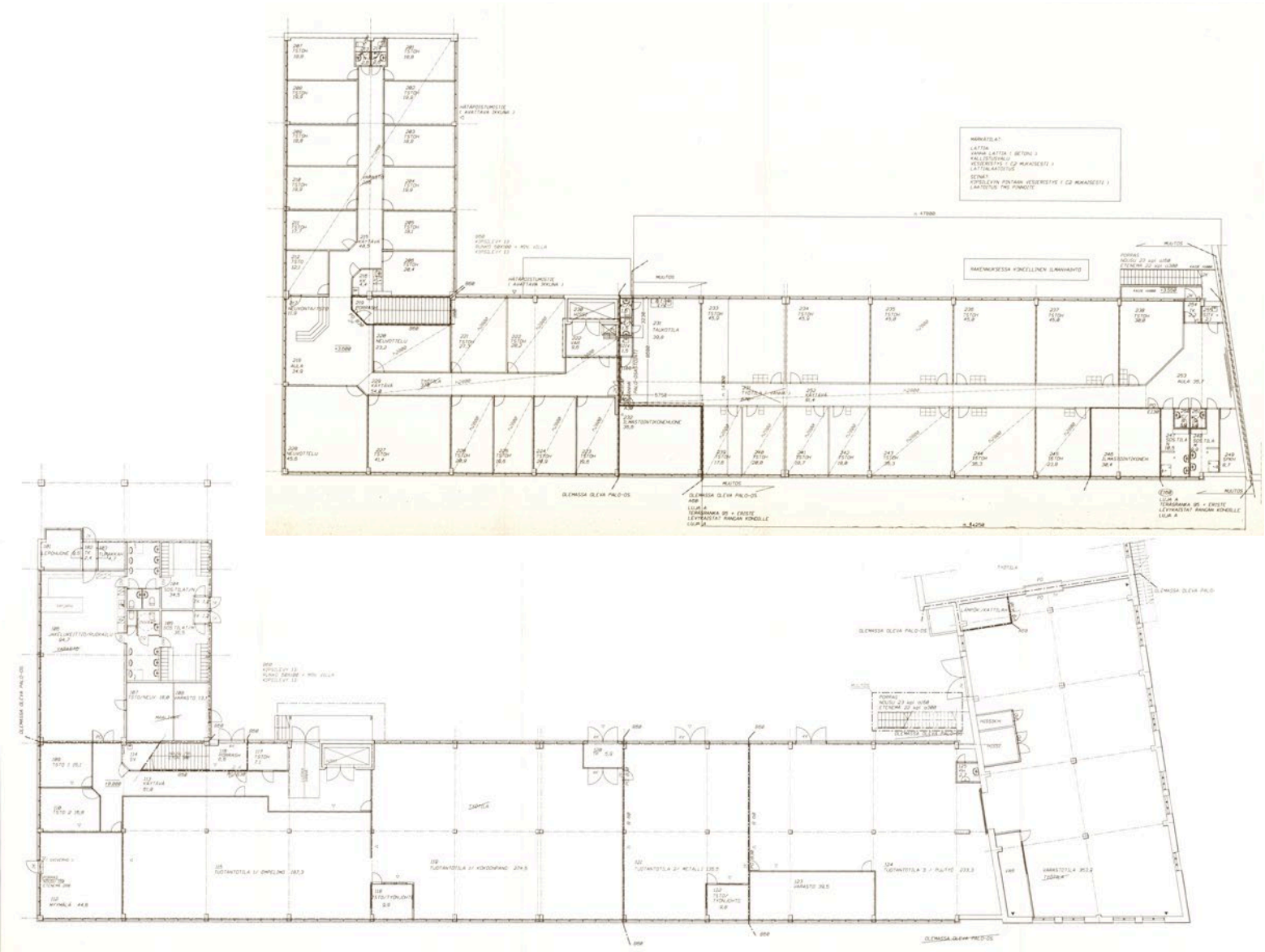
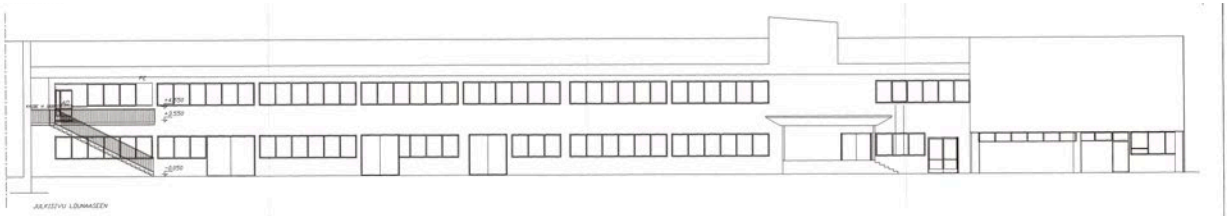
Sisäpihan puolella on osa alakerran nauhaikkunoista muutettu parioviksi viimeistään 1990-luvun loppuun mennessä.

Oikealla julkisivu Tehtaan-
kadulle vuodelta 2000.
Ensimmäisen kerroksen ovi
lienee lisätty jo 1990-lu-
vulla. Toiseen kerrokseen
piirustuksessa merkittyä
uutta ovea ei ole toteutettu.

Alhaalla julkisivu pihalle
vuodelta 2000.

(kuvat 1:500: rakennusval-
vontaviraston arkisto)

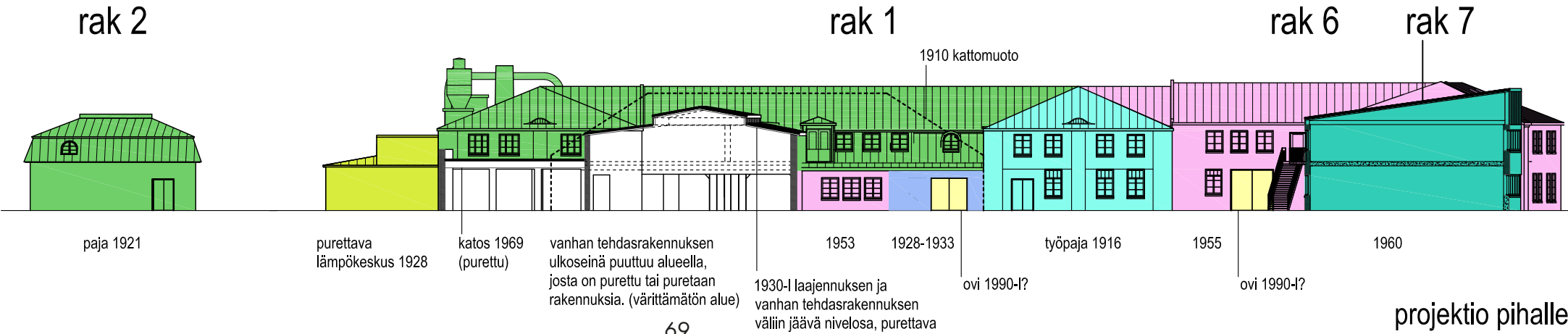
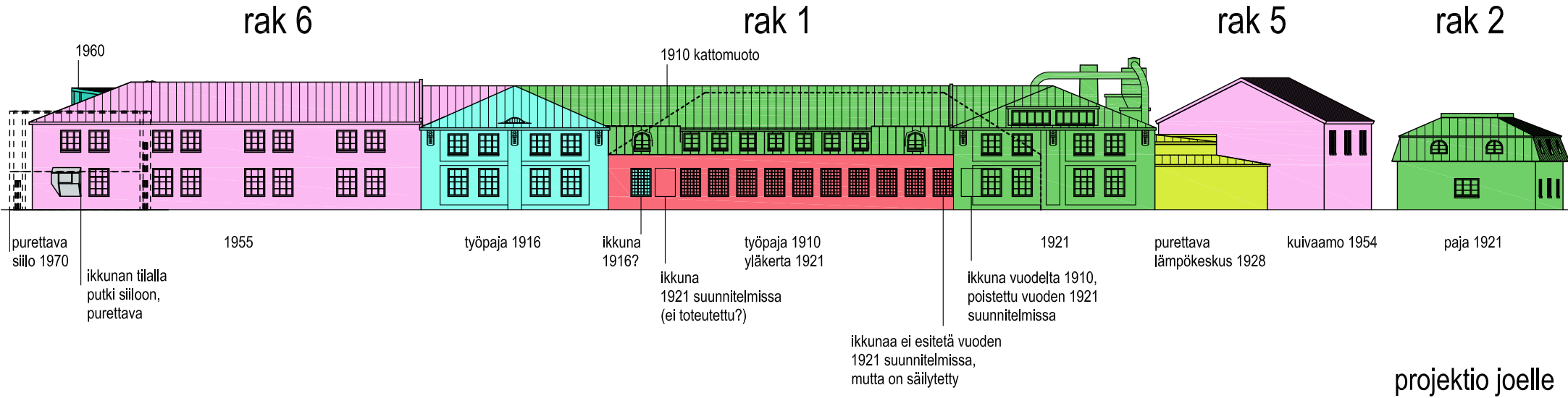
1. ja 2. kerroksen pohjapii-
rustukset vuodelta 2000.
(kuvat 1:500: rakennusval-
vontaviraston arkisto)

Yhteenveto

Korttelin monivaiheisesta rakentumishistoriasta ja säilyneisyydestä saa yleiskuvan tarkastelemalla oheisia projektioita. Ylempi piirustus kuvaa korttelin julkisivua joelle päin ja alempi samaa rakennusriviä pihan suuntaan. Käytetyt värit ovat samat kuin selvityksen sivulla 19 olevassa asemapiirustuksessa. Piirustukseen on koottu aikaisemmissa luvuissa esitettyjä tulkintoja rakennusten ja rakennusosien iästä. Piirustuksessa näkyy myös havainnollisesti värittämättöminä ne vanhan tehdasrakennuksen kohdat, joista ulkoseinä puuttuu käynnissä olevien tai suunniteltujen purkutöiden jälkeen.

VUOSILUVUT SUUNNITELMIEN HYVÄKSYMISVUOSIA

1910-1912	1925-1928	1953-1955
1916-1918	1928-1938 välillä	1960
1919	1938	1969-1970
1921-1922	1938-1947 välillä	1982-

Rakennussuojelun tavoitteet ja tulevaisuuden kehitysmahdollisuudet

Koulukaluston kortteli on monen vuosikymmenen aikana rakentunut kokonaisuus. Korttelille ominaista on kerroksellisuus ja teollisesta toiminnasta kertova mukautuvuus muuttuneisiin tarpeisiin. Rakennuksia ei ole suunnitellut nimekäs arkkitehti, vaan tuotantoprosessiin perehtyneet yhtiön toimitusjohtajat ja tehtaan työnjohtajat. Suunnitelmat ovat tuottaneet toiminnallisesti harkittua ja tarkoituksenmukaista rakentamista, mutta ovat samalla oman aikansa arkkitehtuurin leimaamia. Periodille ominaiset piirteet ovat aistittavissa eri vuosikymmenien rakennuksissa. Julkisivujäsentely, ikkunatyypit ja vaatimattomat koristeaiheet vanhimmissa rakennuksissa vaikuttavat syntyneen oman aikansa ratkaisut luontevasti tuntevan käsistä.

Korttelin rakennuskantaa hallitsevat vuosikymmenet ovat 1910-, 1920- ja 1950-luvut. Määrällisesti eniten rakennuksia tai ole-massa olevien rakennusten laajennuksia on toteutettu ennen ensimmäistä maailmansotaa sekä sodan jälkeen 1920-luvulla. Toinen keskeinen rakennusvaihe on myös ajoittunut sotaa seuranneeseen kasvuvaiheeseen 1950-luvulle ja 1960-luvun alkuun.

Satavuotiaiksi ehtineillä rakennuksilla on ikänsä puolesta kiistatonta arvoa. Näiden lisäksi korttelissa on nuorempia rakennuksia, joilla on uuteen käyttötarkoitukseen muokattavissa olevan rakennusrungon lisäksi arvoa myös alueen historian ja kerroksellisuuden säilyttämisessä.

Korttelikokonaisuudessa erityisen komea on vanhan tehdasrakennuksen joelle päin suuntautuva julkisivu, jonka vanhimmat osat ovat 1910-luvulta, ja nykyasu muotoutunut pitkälti jo 1920-luvun alkuvuosiin mennessä. Pitkää julkisivua rytmittävät pieniruutuiset ikkunat. Ulkoseinässä on muutamissa kohdissa profilointeja ja jugendhenkistä koristeornamentiikkaa. Vaikka korttelin varhaisimmat rakennukset ovat syntyneet art nouveau:n jälkimainingeissa, leimaa rakennusten yleisilmettä pyrkimys aksiaaliseen symmetriaan ja säännönmukaisiin aukotuksiin.

Jos korttelin varhaisimpien vaiheiden rakennukset henkivät pelkistettyä jugendklassismia, asettuvat myös myöhemmät kerros-

tumat tyyllisesti aikakausien ja ilmiöiden välimaastoon. 1930-luvun lopulla valmistunut sisäpihan rakennus on omaperäinen yhdistelmä klassismia ja funktionalismia. Myös 1950-luvulla valmistunut laajennus on rakenneratkaisuiltaan rakentamisaikansa mukainen, mutta julkisivujen jäsentely tuntuu siinäkin viittaavan menneisiin vuosikymmeniin. Vain Kaivokadun varrella sijaitseva tehdas vuodelta 1960 on korttelin muista rakennuksista poiketen selvästi oman aikansa tuote, edustaen tilajäsentelyltään, detalleiltaan ja materiaaleiltaan uusinta uutta.

Korttelin rakennusten kunto ja säilyneisyys vaihtelee. Rakennusten teollisen käyttötarkoituksen vuoksi ne eivät ole säilyneet alkuperäisessä asussaan. Sisätiloja on avattu ja suljettu, lattioita on korotettu, tekniikkaa muutettu ja lisätty. Ulkoseinälinjaa on paikoin siirretty rakentamalla vanhan ulkoseinän eteen uusia tiloja, uusia kulkureittejä on puhkottu ja ensimmäisen kerroksen ikkunoita on laajennettu oviksi. Rakennusten väliin jäävän pihan kattaminen ja sulkeminen on tehnyt kokonaisuudesta epämääräisen.

Salon keskustan tuntumassa Toisessa kaupunginosassa on toistaiseksi säilynyt teollista toimintaa asumisen lomassa, mutta keskustan osayleiskaava mahdollistaa alueen muuttumisen volyymiltaan suurimmaksi mahdolliseksi ja asuinkerrostalovaltaiseksi. On luontevaa, että teollisuus väistyy keskustan tuntumasta, mutta teollisuutta palvelevia rakennuksia on ainakin jossain määrin mahdollista kehittää uusiin käyttötarkoituksiin.

Koulukaluston teollisuusrakennukset sijaitsevat erityisesti joelta päin katsottuna näkyvällä paikalla. Vaikka tehtaan punatiilinen piippu on jäänyt tarpeettomaksi ja purettu osittain, viestii se typistettynäkin korttelin menneisyydestä ja teollisesta toiminnasta. Koulukalusto kuuluu alueensa ensimmäisten tehdasrakennusten ryhmään. Jo pitkän historiansa vuoksi sillä on merkityksensä Helsingin kaupunginosaan rakennetussa ympäristössä ja yhä harvalukuisempien säilyneiden teollisuuskiinteistöjen joukossa.

Rakennushistoriallisen selvityksen rinnalla laaditaan tontin käyttösuunnitelmavaihtoehtoja, joissa tarkastellaan mahdollisuuksia

muuttaa korttelin vanhoja rakennuksia asuinkäyttöön ja asukkaiden yhteistiloiksi. Toistaiseksi entinen paja (rak 2) ja konttorirakennus (rak 3) säilyvät nykytilanteen mukaisesti asuinkäytössä ja Kaivokadun puoleinen tehdasrakennus (rak 7) tuotantolaitoksena. Vanha tehdasrakennus (rak 1) säilytetään ja korjataan lukuun ottamatta vuoden 1928 laajennusta, jolle on jo myönnetty purkulupa. Rakennukseen liittyvä laajennus vuodelta 1955 (rak 6) on niin ikään tarkoitusta kunnostaa. Myös 1930-luvun siipirakennus (rak 4) säilytetään ja korjataan. Sisäpihalla olevan kuivaamo (rak 5) säilytetään riippuen rakennuksen kunnosta.

Rakennusoikeudellisesta näkökulmasta vaikein kysymys liittyy 1960-luvun tehdasrakennukseen (rak 7). Osayleiskaavan mukaisen tonttitehokkuuden (1,0) toteutuminen edellyttää käytännössä rakennuksen purkamista, jotta myös sen paikalle voi osoittaa riittävän tehokasta rakentamista.

Korttelin täydentyminen uudisrakennuksilla on todennäköisesti vaiheittainen ja varsin pitkäaikainen prosessi. Kiireellisintä on korjata tyhjillään ja kylmillään olevat säilytettäväksi suunnitellut rakennukset.

Lähteet ja liitteet

Arkistolähteet

- Finna.fi, historialliset valokuvat (mm. Turun museokeskus)
- Maanmittauslaitos, paikkatietoikkuna, historialliset ilmakuvat
- Salon kaupunki, kaupunginarkisto, pääpiirustukset
- Salon kaupunki, rakennusvalvonta (Lupapisteen kauppa), pääpiirustukset
- Salo-Uskelan seura ry, historialliset valokuvat

Painetut lähteet ja kirjallisuus

- Alifrosti, Kari, 1996, Salon ja Uskelan historia 1869–1990, Salon kaupunki, Salo.
- Hollmén, Lauri, Jyrkiö, Esa & Nordell, Reijo, 2011, Kaupungintalo Kuninkaantien varrelle – Korttelin historiaa, Salon kaupunki, Salo.
- Kallio, Niilo, 1917, ”Salon kauppalan historia vuosina 1887–1917”, Salo 1887–1917 – Juhlajulkaisu kauppalan perustamiskirjan antamisen ja Salon palon muistoksi, Turku.
- Kallio, V. J., 1940, Salon historia, Salo.
- Karilas, Tauno, Osakeyhtiö Koulukalusto 1910–1960, 50 vuotta koulukalusteita, 1960, Koulukalusto, Helsinki.
- Nikula, Riitta, 1990, ”Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku”, Ars Suomen taide 5, (Toim. Salme Sarajas-Korte), Weilin + Göös, Espoo.
- Putkonen, Lauri, 1989, Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt, Ympäristöministeriö, Helsinki, Kaavoitus ja rakennusosaston tutkimus 4/1988.

- Putkonen, Lauri, 1989, ”Teollisuuden arkkitehtuuri 1880–1910”, Ars Suomen taide 4, (Toim. Salme Sarajas-Korte), Weilin + Göös, Espoo.
- Putkonen, Lauri, 2014, ”Puunjalostusteollisuus kaupungeissa”, Suomen kaupunkirakentamisen historia II, (Toim. Henrik Lilius & Pekka Kärki), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Putkonen, Lauri, 2017, ”Tehtaita ja tehtaalaisia”, Rakennetun Suomen tarina, (Toim. Harri Hautajärvi), Rakennustieto Oy, Helsinki.
- Suominen, Renja, 1979, Salon puiset asuinrakennukset 1887–1920 – Juhlajulkaisu Salon perustamisen ja palon 90-vuotismuistoksi, 1977, Salon kaupunki, Salo.
- Vesikansa, Jyrki, 1998, Puuseppää aina tarvitaan – Iskun historia 1928–1998, Lahti.
- Viinamäki, E., Osakeyhtiö Koulukalusto 1910–1940, 1942, Koulukalusto, Helsinki.

Painamattomat lähteet

- Salon keskustan osayleiskaava 2035, selostus, 10.9.2016. Salon kaupunki.
- Salon kulttuuriympäristö ja arvot – Salon seudun rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema – Sarakum 2000–2004 projektiraportti, 2005.
- Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo - kohdeinventointilomakkeet, Museovirasto.
- Pohjatutkimuspiirustus, tutkimuskartta, ikkunapenkkien korkeudet vanhassa tehdasrakennuksessa, Maanpää Geo Oy.

Verkkolähteet

- Salon karttapalvelu. <https://kartta.salo.fi/>
- <https://www.porssitieto.fi/yhtiot/lisaa/koulukalusto.shtml>.
- <https://www.porssitieto.fi/yhtiot/lisaa/boman.shtml>.
- <https://www.hs.fi/muistot/art-2000006560622.html>

Liitteet

- Lausunto rakennusosien ja rakenteiden säilyneisyydestä
- Rakennusinventointikortit: Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo, museovirasto. Käsien kirjoitetulla tekstillä täydennetty kortti Tehdaskatu 15 osalta toimitettu Salon kaupunginarkisto, Tehdaskatu 13 osalta kortti peräisin Salo-Uskelan seuran ry:ltä.
- Luettelo Salon järjestysoikeuden asiakirja-akteista, jotka sisältävät piirustuksia Koulukaluston korttelin rakennuksista. Salon kaupunki.

KIINTEISTÖ OY PULPETTI

Tehdaskatu 13

24100 Salo

Kiinteistötunnus:

734-2-10-7, ent. Koulukalusto

LAUSUNTO RAKENNUSOSIEN JA RAKENTEIDEN SÄILYNEISYYDESTÄ

Yläpohja ja vesikatto

Kohteessa (rak 1) on peltikatto, joka on elinkaarensa päässä ja uusittava. Kate on laajoilta alueilta ruostunut puhki. Kate on asennettu rakennusajankohdan tapojen mukaisesti suoraan ruodelaudoituksen päälle eikä alla ole ollut tuuletusrakojia. Vesikatolla ei ole myöskään sen ajan rakennustavan mukaisesti asennettu aluskatetta tai umpilaudoitusta ja alushuopaa.

Vesikaton puurakenteet lähtevät muurattujen ulkoseinien päältä ja ovat pääosin vaurioituneet. Puu- ja kivirakenteiden väliin ei ole myöskään asennettu irrallista huopakaistaa. Kattovasat ovat taipuneet eivätkä täytä lujuusominaisuuksiltaan nyky määräyksiä. Suuri osa puurakenteista on täysin lahoja. Jotta voidaan taata terveysturvallinen rakennus, on kaikki yläpohjaan liittyvät puurakenteet uusittava.

Siipirakennusten (rak 4 ja rak 5) vesikate ja puurakenteet ovat yhtä heikkokuntoisia kuin päärakennuksenkin ja on uusittava. Rak 6 betonisen yläpohjan kunto selviää vasta rakenteita avattaessa.

Uudet vesikattorakenteet tulevat korottamaan nykyisen rakennuksen (rak 1) harja- ja räystäskorkeutta. Korkeudet tarkentuvat vasta rakennesuunnittelun yhteydessä.

Yllä kuvia vesikatosta

Välipohja

Välipohja on päärakennuksen (rak 1) osalta pääosin puurakenteinen. Lounaisosassa ja Kaivokadun puoleisessa kulmauksessa (rak 6) on betonivälipohja. Lounaispäädyn laajennusosassa oleva betoninen välipohjaa on ajansaotossa muokkailtu eri tasoihin. Välipohja tulisi purkaa ja korvata kuormituksen vähentämiseksi kevyemmällä rakenteella. Keskiosalla oleva puuvälipohja koostuu puupalkeista ja kapeista lattialankuista. Myöskään välipohja ei täytä lujuusominaisuuksiltaan nyky määräyksiä. Molemmat puu- ja betonirakenteiset välipohjat ovat taipuneet runsaasti. Rakennuksen jatkokäyttöä ajatellen välipohja tulee uusia kokonaisuudessaan.

Siipirakennuksessa (rak 4) on betoninen välipohja

Palkeissa taipumaa, betonisessa välipohjassa halkeamia

Alapohja

Päärakennuksen (rak 1) alapohja on painumisen takia pääosin ympäröivää maanpintaa alempana. Betonisen välipohjan osalta rakennus on painunut noin 30 cm muuta osaa enemmän. Pohjalaatta on halkeillut ja painunut epätasaisesti. Jatkoa ajatellen tulee vanha betoninen alapohja tulee purkaa kokonaisuudessaan ja nostaa uusi alapohja noin 30–40 cm, jotta päästään riittävästi maanpinnan yläpuolelle. Alapohjasta purettavan maan määrää ja laatua ei tiedetä ennen kuin purkutytöt aloitetaan, sen jälkeen tarkistetaan alapohjan jatkotoimenpiteet/ rakenteet.

Rakennusten 4 ja 5 alapohja on myös ympäröivää maanpintaa alempana. Alapohjan sisältämistä haitta-aineista ei ole tietoa, mutta ainakin pintaosiltaan vanha alapohjarakenne on poistettava. Näiden rakennusten ensimmäiseen kerrokseen on suunniteltu pääosin autotalleja, joten alapohjien nosto jää jonkin verran päärakennuksen nostoa vähäisemmäksi.

Muut kantavat rakenteet

Alkuperäisessä osassa (rak 1) on suunnitelmien mukaan luonnonkivisokkeli. Laajennusosissa betonisokkeli. Rakennuksen (rak 1) keskellä ensimmäisessä kerroksessa on betonipilarit ja toisessa kerroksessa samoilla kohdin puupilarit. Näiden kantavuus on saven varassa eli niille ei voi laskea juurikaan kantavuutta. Jatkokäyttöä ajatellen koko rakennuksen ulkoseinälinja sekä huoneistojen välisen osastoivat seinät ja lattia tulee paaluttaa. Rakennuksen alapuolella on savea noin 60 metriä.

Rakennusten 4, 5 ja 6 painuminen ei ole aivan yhtä suurta kuin päärakennuksen. Seinissä on kuitenkin havaittavissa murtumia, mikä kertoo epätasaisesta painumisesta. Sisäpuolella olevat pilarit on toteutettu päärakennuksen mukaisesti, joten niille ei voi laskea täyttä kantavuutta.

Julkisivut

Rakennuksen (rak 1) julkisivut ovat rapattua tiilimuurausta. Muurauksessa on lukuisia halkeamia ja rapautumia. Mahdollisessa korjauksessa korjauslaastin kiinnipysyminen tulee olemaan erittäin haasteellista. Todennäköisesti rakennuksen ulko- ja sisäpuolinen rappaus joudutaan korjaamaan/ uusimaan kokonaisuudessaan. Seinien lopullinen rakenteellinen kunto selviää purkutöiden yhteydessä. Seinistä ei ole otettu näytteitä, joten niissä saattaa esiintyä home- yms. esiintymiä. Näiden korjaustyöt laajuuksineen selviää vasta myöhemmin.

Koska rakennus on painunut toisesta päästä 30–40 cm, tulee uuden lattian/ seinän liitosten, lattian ja ikkunoiden korkeusasemat/ suoruudet yms. erittäin haasteelliseksi. Perustusten vahvistamisen yhteydessä on riskinä julkisivun lisävaurioituminen, koska rakennusten perustamistapa ei ole selvillä. Luonnonkivisokkelin / ulkoseinän nostaminen ja samalla oikaiseminen on käytännössä erittäin vaikea tehtävä a tehdä ilman, että ulkoseinä voi vaurioitua.

Julkisivuissa lukuisia vaurioita

Ikkunat

Rakennuksessa on puuikkunat. Kaikkien ikkunoiden karmirakenteet ja suuri osa ikkunapuitteista ovat vaurioituneet kosteuden vaikutuksesta. Ikkunat tulee inventoida tarkemmin yksitellen ja arvioida mitä on turvallista säilyttää ja korjata. Tuleva käyttötarkoitus huomioiden suositellaan terveellisyyden takia ikkunoiden uusimista ulkoasultaan vanhaa vastaaviksi. Koska rakennuksen seinät eivät ole suorat ja rakennus painunut, ikkunoiden asentaminen julkisivullisesti suoraan linjaan on käytännössä mahdotonta/ haasteellista.

Esimerkki ikkunoiden tilanteesta. Puu on haurasta ja vaurioitunut kosteuden vaikutuksesta.

Salossa 23.9.2022

Jukka Toivonen
RI, Rakennusinsinööri
Jukka Toivonen Oy

SUOMEN RAKENNUSKULTTUURIN YLEISLUETTELO				MUSEOVIIRASTO	
KOHDEINVENTOINTILOMAKE					
1. Lääni	Turun ja Porin		3. Kohde		
2. Kunta	Salo		6. Kohdetyyppi		
4. Kylä/Rekisterinumero	5. Kaup.osa/Kortteli/Talo II/10/7		9. Omistaja ja omistajan osoite	Koulukalusto Oy	
7. Peruskartta/Koordina.	8. Osoite Tehdaskatu 13				
10. RAKENNUKSEN KUVAUS					
Rakennus n:o		II			
I					
Nyk. käyttö	teollisuushalli		asuinrakennus		
Aikup. käyttö	teollisuushalli		asuinrakennus		
Rak. aika	1921, 1938		1921		
Suunnittelija			2		
Kerrosluku	2		betoni		
Perusta	klvi		sementtiharkko		
Runko	tilli		aumattu mansardikatto		
Kattomuoto	mansardikatto, aumakatto		saumapelti		
Kate	saumapelti		rappaus		
Vuoraus	sileä rappaus		valkoinen		
Ulkovärit	valkoinen		hyvä		
Kunto	hyvä		Mansardikaton alalappeessa		
Erityispiirteet	Jugendornamenttiikkaa joenpuol. julkisivun		puolipyöreitä ikkunoita		
pilastereissa. 9 ikkunakomeroa joenpuol mansardikaton					
alalappeessa.					
11. RAKENNUSHISTORIA					
Teollisuushallin joen suuntainen osa ja asuinrakennus rakennettiin 1921. Asuinrakennuksessa oli aluksi alakerrassa paja ja ruokasali ja yläkerrassa asunto. Rakennus I teollisuushallin rakennettiin lisäosa lähelle asuinrakennusta. Lisäykseen tuli konehuone. Suunnittelijana oli H.Fagerlund. Vuonna 1938 rakennettiin tehdashallisiipi, jonka pääty on kadulle päin. Alunperin yhtenä hallina ollut siipi on nykyään lähinnä toimistotilana. Osakeyhtiö Koulukalusto perustettiin tontille vuonna 1910, jolloin tontille rakennettiin puinen joen suuntainen työpajarakennus.					
12. LÄHIYMPÄRISTÖ					
Rakennukset sijaitsevat vanhalla teollisuusalueella lähellä Salonjoen rantaa. Samalla tontilla lisäksi nykyään toimistokäytössä oleva rakennus vuodelta 1925.					
13. SÄILYMISEDELLYTYKSET (uhkatekijät, kaavallinen tms. tilanne, päätökset)					
Rakennukset sijaitsevat tontilla, joka on kaavoitettu teollisuusalueeksi, mutta jota voidaan käyttää asuinalueena teollisuuden siirryttyä pois.					
14. LUETTELOINTIPERUSTE				15. Rakennushistoriallinen	☒
				16. Historiallinen	☐
				17. Maisemallinen	☒

18. OTE PERUSKARTASTA TALASEMAPIIRROS		19. POHJAPIIRROS TAI TIETOJA SISÄTILOISTA	
20. VALOKUVAT			
21. LÄHTEET (kirjallisuus, piirustukset, asiakirjat)		22. LIITTEET	
Salon kaupungin rakennusvalvontasto, piirustusarkisto Salon kaupungin yleiskaava, 1988.		23. SUULLISTA TIETOA ANTANEET	
24. LOMAKKEEN TÄYTTÄJÄ, päiväys		Liisa Saarinen 18.7.1990.	

SUOMEN RAKENNUSKULTTUURIN YLEISLUETTELO				MUSEOVIRASTO	
KOHDINVENTOINTILOMAKE					
1. Lääni	Turun ja Porin		3. Kohde		
2. Kunta	Salo				
4. Kylä/Rekisterinumero	5. Kaup.osa/Kortteli/Talo		6. Kohdetyyppi		
	II/10/7				
7. Peruskartta/Koordiini.	8. Osoite		9. Omistaja ja omistajan osoite		
	Tehdaskatu 15.		Koulukalusto Oy.		
10. RAKENNUKSEN KUVAUUS					
Rakennus n:o					
Nyk. käyttö	toimistorakennus				
Alkup. käyttö	asuinrakennus				
Rak. aika	1925				
Suunnittelija					
Kerrosluku	2				
Perusta					
Runko	tiili, puu				
Kattomuoto	mansardikatto, yläläpe aumattu				
Kate	saunapelti (musta)				
Vuoraus	sileä rappaus				
Ulkovärit	keltainen/valkoinen				
Kunto	hyvä				
Ertvispiirteet	klassistisia piirteitä				
ikkunoita	Toisessa päädyssä, sekä mansardikaton alalappeessa				
Molemmilla sivuilla	Toisessa päädyssä myös parveke.				
11. RAKENNUSHISTORIA					
Rakennus on alunperin Koulukaluston rakennuttama. Ollut jo pitkään konttorikäytössä.					
Alunperin rakennuksen seinäkivinä korotettiin 2-kerran kellarin ja glösterin tsh. Koulukaluston toimintajohtajan asunto 1926. 1958 rakennuksesta tuli konttori.					
12. LÄHIYMPÄRISTÖ					
Rakennus sijaitsee vanhalla teollisuusalueella, samalla tontilla myös vanhoja ja uudempiä tehdasrakennuksia. Vähäjoki laskee Salonjokeen läheltä.					
13. SÄILYMISEDELLYTYKSET (uhkatekijät kaavallinen tms. tilanne, päätökset)					
Tontti kaavoitettu teollisuusalueeksi, jota voidaan käyttää asuinalueena, kun teollisuus on siirtynyt pois. Vähäjoen uoma suunnitellaan siirrettäväksi laskemaan Salonjokeen lähempänä keskustaa.					
14. LUETTELOINTIPERUSTE					
15. Rakennus-historiallinen ☒					
16. Historiallinen ☐					
17. Maisemallinen ☒					

18. OTE PERUSKARTASTA TAI ASEMAPIIRROS/		19. POHJAPIIRROS TAI TIETOJA SISÄTILLOISTA	
20. VALOKUVAT			
21. LÄHTEET (kirjallisuus, piirustukset, asiakirjat)		22. LIITTEET	
Salon kaupungin rakennusvalvontasto, piirustusarkisto Salon kaupungin yleiskaava, 1988. Braggare's Koulukalusto Salo 1910-1940, Helsingin 1942			
23. SUULLISTA TIETOA ANTANEET		24. LOMAKKEEN TÄYTTÄJÄ, päiväs	
		Liisa Saarinen 17.7.1990.	

- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) JO 3.5.1938 Toimenpide: Tehdasrakennuksen laajennus RT/kohde 2-10-7--1 Tehdaskatu 13
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 25.6.1928 Toimenpide: Tehdasrakennuksen laajennus RT/kohde 2-10-7--1 Tehdaskatu 13
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) JO 16.3.1926 Toimenpide: Asuinrakennuksen muutos RT/kohde 2-10-7-- Tehdaskatu 13
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 28.7.1925 Toimenpide: Asuin- ja työtilarakennus RT/kohde 2-10-7-- Tehdaskatu 13
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) JO 22.4.1924 Toimenpide: Varastorakennuksen julkisivumuutos RT/kohde Tehdaskatu 13 PURETTU
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 24.7.1922 Toimenpide: Varastorakennus RT/kohde: Tehdaskatu 13 PURETTU
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 15.9.1921 Toimenpide: Puusepäntyöpajan laajennus RT/kohde: 2-10-7-1 Tehdaskatu 13
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) JO 6.6.1921 Toimenpide: Ruokala pajan toiseen kerrokseen RT/kohde: Tehdaskatu 13 - (Ei purettu, huomautus 13.5.2022 Marja Salonen)
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 9.5.1921 Toimenpide: Pajarakennus RT/kohde: Tehdaskatu 13 PURETTU - (Ei purettu, huomautus 13.5.2022 Marja Salonen)
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 9.5.1921 Toimenpide: Pajarakennus RT/kohde: Tehdaskatu 13 PURETTU
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 12.8.1919 Toimenpide: Kaksi varastorakennusta RT/kohde: Tehdaskatu 13 PURETTU
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 18.11.1918 Toimenpide: Puutavaravaraston laajennus RT/kohde: Tehdaskatu 13 PURETTU
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) - Toimenpide: Asuin- ja talousrakennusten suunnitelmat vuodelta 1918/K. Hauli RT/kohde: Tehdaskatu 13 PURETTU
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 21.6.1916 Toimenpide: Työpajarakennus: Tehdaskatu 13
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) JO 17.7.1912 Toimenpide: Puutavarakatos RT/kohde: Tehdaskatu 13 PURETTU
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 16.8.1911 (uudisrakennus), JO 4.11.1912 (muutos) Toimenpide: Asuinrakennus ja sen muutos RT/kohde: Tehdaskatu 13 PURETTU
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 22.11.1910 Toimenpide: Puutavarakatos RT/kohde: Tehdaskatu 13 PURETTU
- 2-10-7, (2-10-1) (2-10-(2-6) ja 2-13-(1-4) lupapäätös (päättäjät/pvm/§) Lääninkanslia 30.5.1910 Toimenpide: Työpaja-, konttori- ja ulkohuonerakennukset RT/kohde: 2-10-7—1 Tehdaskatu 13 Konttori- ja ulkohuonerakennukset purettu